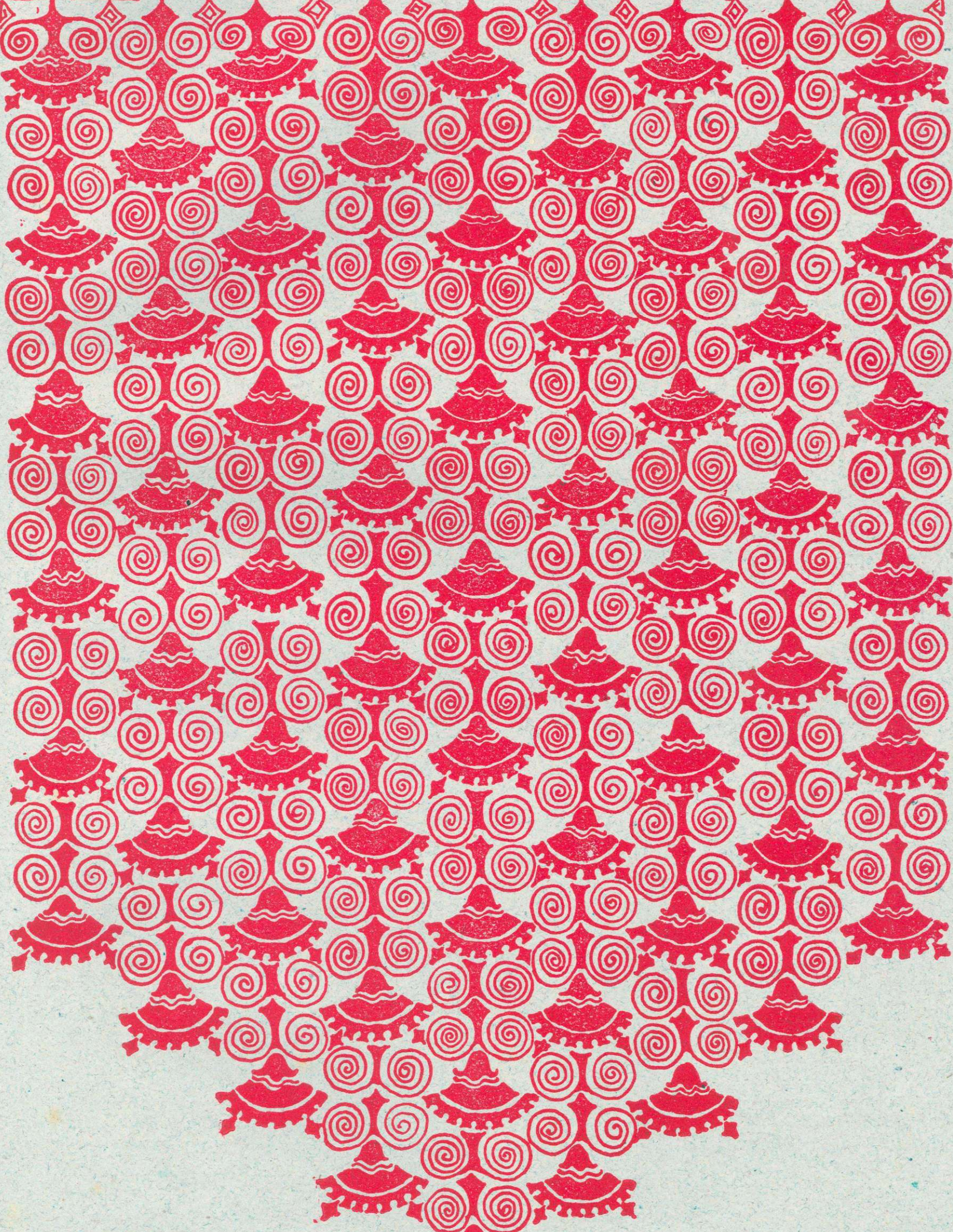

Nov. 20/11 1920.

Poštnina plačana v gotovini.

DOMIN SVET

ARH. I. V

LJUBLJANA 1920.
XXXIII. SV. 9-10

Vsebinska št. 9.-10.

LEPOSLOVNI DEL:

- I. Pesmi: Jos. Lovrenčič: Motiv iz Srema. 205. — Jos. Lovrenčič: Slepec z otrokom. 205. — Jos. Lovrenčič: Sanje iz l. 1914. 206. — Jos. Lovrenčič: Roža Marija. 206. — Anton Vodnik: Kako me gane violine plač. 207. — Anton Vodnik: Večerni romarji. 207. — Anton Vodnik: Da me ne ljubi nihče, vem gotovo. 207. — Anton Vodnik: Revna deklica moli. 207. — Anton Podbevšek: Črna lilija. 208. — Vojeslav Molè: Peter Sič. (1. poglavje.) 208. — Dante Alighieri: La Divina Commedia (prev. J. D.). 237. — Miran Jarc: Zelena soba. 239. — Miran Jarc: Zvezde mi edine pojo za slovo. 239. — Anton Vodnik: V omotici blodni medlimo. 239.
- II. Drama: Stanko Majcen: Dediči nebeškega kraljestva. (II. dejanje.) 212.
- III. Dr. Ivan Pregelj: Plebanus Joannes. 218. — Fr. Jaklič: Nevesta s Korinja. 227. — Narte Velikonja: Tri gracije. 232.

ZNANSTVENI DEL:

- I. Dr. Iso Cankar: Giulio Quaglio. 240.
- II. I. Vrhovnik: Ozadje Prešernove »Šmarne gore«. 246.
- III. Zapiski:
- Slovstvo: Donesek k bibliografiji spisov † Ivana Cankarja (P. Vincencij Kunstelj). 252. — Fr. Erjavec: Izbrani spisi (J. Debevec). 252. — E. Gangl: Zbrani spisi za mladino (Fr. Bevk). 252. — Cv. Golar: Bob za mladi zob (I. Pregelj). 253. — M. Ogrizović: Smrt Smajlage Čengića (Debevec). 253. — Gj. Dimović: Vojvoda Momčilo (I. Dornik). 254. — A. Melik: Zgodovina srednjega veka (Rožič). 254. — Srpska Književna Zadruga (I. D.). 256.
- Umetnost: M. D. Gjurić: Grafička umetnost (Frst). 257. — Prva pokrajinska umetnostna razstava v Novem mestu (V. Molè). 259.

Na platnicah: † Branko Jeglič (Frst). — Belokranjski pregovori in reki (v Adlešičih zapisal I. Š.). — Jurij Japelj (Frst). — Popravki. — Prejeli smo v oceno.

Slike: Dve risbi k »Nestvi s Korinja«, risal Fr. Kralj.

„DOM IN SVET“ izhaja vsak drugi mesec 15. dne v dvojnih številkah.

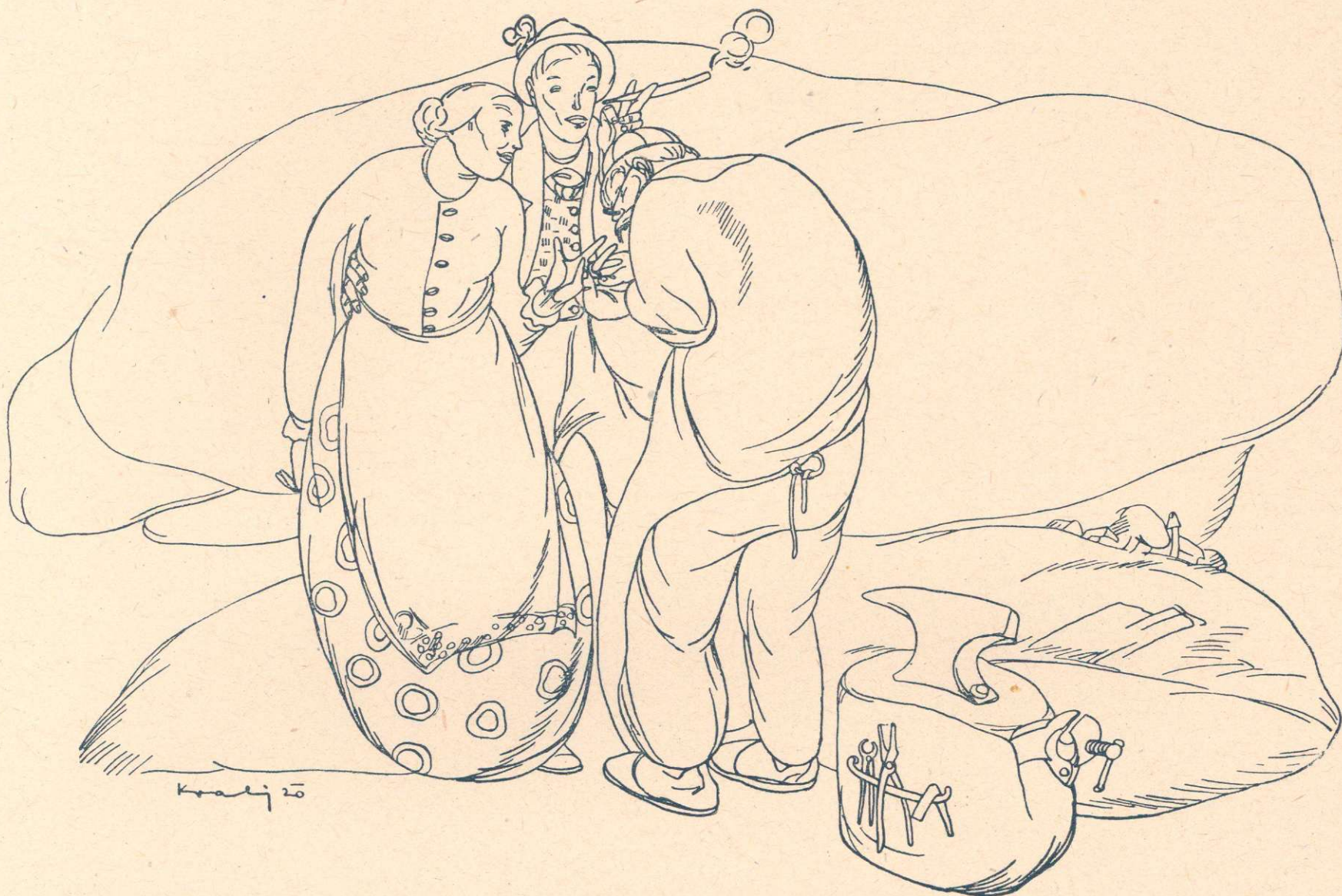
Naročnina letno 60 K, za dijake 50 K.

Urednik: Dr. France Stelè, Ljubljana, Sv. Petra cesta 80.

Upravništvo: Ljubljana, Jugoslovanska tiskarna.

Založnik in lastnik: Katoliško tiskovno društvo v Ljubljani.

Tiska Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani.

Pri ilovskem Srakarju.

Motiv iz Srema.

V jutranje polje, ko da bratje sv. Frančiška gredó
šepetajoč s priklonjeno glavó
molitve Gospodu —
jagnedi po dva in dva sledijo si zapovrstjó.

Tam daleč sredi nepregledne ravní
zamišljeno in žalostno
mlado drevo stoji

in gleda jagnede in tiho drhti:
V mojih vejah ni še ptič obsedel,
ni še gnezda splel,
ni še pel — — —

Večerna zarja nad ravníco rumeni.
Na mlado drevo — posekano
je ptič priletel in poje pritajeno.

Jos. Lovrenčič.

Slepec z otrokom.

Praviš: Grevà po beli cesti
čez jesensko polje...
Vse je zrelo, vse rumeno? —
Jaz grem v rdeče in zeleno!

Tam je padlo jabolko,
rdeče je — poberi ga in jej!
Ah ne, saj ni rdeče,
zeleno je — poberi, otrok, ga in jej!
Zeleno je ko kmet, ki tam stoji
in nad teboj, otrok, kriči.
Poberi, ugrizni, otrok moj,
zeleno jabolko! — —

Kaj slišim prav?
Tvoj glas še ravnokar mehak in lep
ko sam jabolčen cvet,
je raskav in hripav!

Daj mi rokó, otrok! Tako.
Zašlo je solnce. Vse je zrelo in rumeno.
Ali ni prižgal na nebu
Bog dveh zvezd že? Tebi eno, meni eno.

Jos. Lovrenčič.

Sanje iz leta 1914.

† Materi in † bratu.

Po planinski senožeti
grem, ne morem si verjeti:
nič ne mislim, kam steza me pelje,
in srce ne ene nima želje.

Pred menoj pa za ovinek
gre ženica in z njo sinek;
rad bi ju dohitel, pa me noga
ne uboga.

Gledam ju. Že sta na gori
in bleščita v svetli zori,
ko da blagoslavlja božja roka
mater in otroka.

Pridem sam na goro in obstanem
ves zavzet in se ne ganem:
pred menoj polje prostrano
in na polju ljudstvo zbrano.

Tam v ospredju je Sodnik v ornatu,
ves blesti ko v samem zlatu,
a iz dlani ko z demanti posejani
mu bleščita rani.

V prsih mi postaja tesno:
gledam in bi rad na desno,
kjer z obrazov vsem žari veselje —
toda le v ospredju še vrzel je.

»O Marija, ti Devica,
bodi zdaj mi pomočnica!
vzdihnem, in že čudna sila
me v ospredje je vodila.

Ko sem se ozrl v Sodnika,
bil sem živa trepetlika.
»Ta pa je Lovrenčič!« dé mi,
in jaz čakam v grozi nemí,

kaj bo s sodbo. Pa me vpraša
milo, ko da oče se oglašá:
»Ali p e š prišel si gori, ali
so te p r i p e l j a l i ?«

»Peš,« odvrnem, in veselo
mi srce je že drhtelo —
pa so vrabci zavreščali
in na zemljo me speljali!

Jos. Lovrenčič.

Roža Marija.

Iz „Mystica Montium“.

Marija je na Sveto goro šla
v pretežkem času svojih dni
in je omagala sredi poti
Roža Marija.

In je stopila s steze v stran
in je na skali počivala,
bridke solze prelivala
Roža Marija.

In skala skala ni bilà,
se vdala je ko sedež žameten,
na njem je zasnula blažen sen
Roža Marija.

So se nebeške zvezde čudile,
še bolj se je čudil beli dan,
ko se zbudila je iz sanj
Roža Marija.

V rokah je držala Jezusa,
svojega sinu Jezusa,
in milo ga je pogledala
Roža Marija.

»Poglej, moj ljubi sin, ta svet,
tu si počival z mano vred!
je rekla in še pristavila
Roža Marija:

»Kaj te prosim, ljubi moj sin,
kaj boš dal temu kraju v spomin?«
»Dal mu bom en lep spomin,
Roža Marija!

Skala, skala usmiljena
do konca dni bo pričala,
kje si z mano počivala,
Roža Marija!

In ženam, ki pojdejo tod
in se te bodo spomnile,
vse želje se bodo spolnile,
Roža Marija!

Vse želje se jim bodo spolnile
in dal jim bom en lahek porod
in blagoslovil bom njihov rod,
Roža Marija!« — —

Marija, ki si na Sveto goro šla,
v pretežkem času se na nas ozrí
in reši nas sužnjih dni,
Roža Marija!

Jos. Lovrenčič.

Kako me gane violine plač...

Iz cikla „Dekliške pesmi“.

Kakó me gane violine plač! Prevzame
vso me kot večer samoten v deželi tuji...
Lasé razpletom, da se lijejo čez moje rame
v bolesti lepi... s sklonjeno nazaj glavó
sem kakor marmor bel, ki v nemih kretnjah
v neizraznem hrepenenju krčevito plače.
Srcé mi stiska, stiska pesem violine
kot iz čudno žalostnih daljav dehtenje cvetja,
da sem bleda kakor platno v snegu mesečine.

Teló in duša sta od melodije razbolela.
Razgálila bi si deviške prsi bele,
z rokami jih razgrebla, da bi krvavele,
ker prêveč, prêveč žge mi bolečina dušo...

Anton Vodnik.

Večerni romarji.

In pride jutro in poldan, večer — in je vse sen.
S trudno rokó zapiramo hiše dneva
in gremo romarji tihi na daljno pot,
zvezde, vonjave in vse nam odpeva...
O rože, o mesec, o dalja, o gozd! —

Tako nam je v duši, da bi jokali
kot deklice blede, ki v prvi pomladi
omami jih veter, ko jim šepeče
tajne besede ljubezni in sreče,
da ne vejo, kje in kod...

In zremo vase kakor v zarjo skozi gaj
večerni, in odkriva se nam bolj in bolj kot maj
tistemu, ki ljubi... in je, kakor da bi psalme peli —
drhtimo, molimo: O sen — lepota, o življenje...

Anton Vodnik.

Da me ne ljubi nihče, vem gotovo...

Iz cikla „Dekliške pesmi“.

Da me ne ljubi nihče, vem gotovo,
kot le sestre daljne na večer, ko oddaljí
goré in gaje hrepeneči sen,
a pride dan in me srcé boli...

O, da hotel vedno le večer bi bitil!
V njem deklice se pogovarjamo v daljave
in so besede naše violine zvoki
in smo kot rože blede, lepe in sanjave
in mislimo na mesečino, kot je ni pri nas;
in vonj cvetlic, ki so zvenele davno, davno,
nam v duši zagorí in vse je staro zopet novo...

O, da hotel vedno le večer bi bitil!

Anton Vodnik.

Revna deklica moli.

O, Bog je dober! Kadar ves dan oči uboge
namesto zarje, gaja, pôlja, trate
ne vidijo ničesar kakor praznih sten sivino,
ki vso me bolno, žalostno storí,
da pozabim vsako sanjo zlato,
da ne čutim, kdaj je poldne, kdaj se zvečerí —

doklèr ne pošlje mi na postelj mesečine,
da kakor v jezero v njegov sijaj
potapljam rôke in so lilije — cvetó, dehté,
dehté... in vsa je soba čudnolepa, kot si želé
jo v sanjah deklice, ko pride z vetrom maj...

Anton Vodnik.

Črna lilija.

Iz globeli.

Kolo življenja me je vrglo med zdivjane ljudi, ki so delali z mano kakor s steklim psom, gonili me iz bolnic v zaprašene pivovarne in zapuščene dvorce, kjer so dihal vame ječni, padali poleg mene na tla božjastni in se zvijali v krčih in krilili z rokami kakor orumenelo listje na posušenem drevju umobolni.

Železna kača me je vozila iz kraja v kraj, v zimi sem se tresel mraza kakor trepetlika, v nočnem času sem degradiran stal na straži, podnevu nosil polena v drvarnico in spal na golih deskah, jedel pa sem v jutru in večeru kavo, grenko kakor pelin, opoldne korenje in juho, in vedno mislil, kako bi se do sitega najedel. (Živci moji so bili kakor v deroči strugi ozki čolni.)

Vedno pa sem hodil kakor crkajoča mačka v zdravniške sobane in iskal usmiljenja, kazal živinskim ljudem s srebrnimi zvezdami nago in koščeno svoje telo, nakar se je pričelo večno trkanje po hrbtu in merjenje toplote, in sanjal sem o pomladi, toda ta je bila za deveto goro, in odšel sem kakor zaklet jétnik na svoje delo, solnce pa je žgalo blede moj obraz.

(Kako bi mogli zrakoplovi iz svojih lop?)

Bednega človeka moje trnjevo življenje se je vleklo iz oaze v samum, kakor karavana zlih duhov, v ječi so se stiskala k mojemu telesu ostudna, v največji nagoti po delu smrdeča telesa, — mršavi obrazi, ki so me gledali pomilovalno in kričeče v svojih bolečinah, nad nami se je razprostiralo sinje nebo, jaz pa sem strmél celo noč in do jutra v štiri stene in strop.

Anton Podbevšek.

Peter Sič.

Roman v oktavah. — Vojeslav Molè.

Prvo poglavje.

1.

Junaki bitk, svetniki, potepuhi,
Don Juani, pustolovci in sanjači
in mučeniki misli in lenuhi,
Napoleoni, Buddhe, rokovnjači,
puščavniki, pol-slepi in pol-gluihi,
hinavci in svetovni postopači, —
vsi so že našli pot med rime gladke,
a pevec nov opeva naj odpadke!

2.

Težko je res, — junakov ni med nami
(— Martin Krpan je bil izjema —),
navdušenje, ki tlelo pod gorami
je našimi, zdaj tudi že pojema.
In nič nas več na svetu zdaj ne mami.
Čemu pač neki? Srečen, kdor objema
trebušen liter, zraven tarokira
in se preveč po svetu ne ozira.

3.

Le če se ravno bližajo volitve
ali velika ljudska veselica,
nabrusimo si uma svitle britve,
našminkamo z navdušenjem si lica
in gremo v boj do važne odločitve,
kdo bo poslanec, društva repatica,
predsednik, častni član itd.
(— in kaj bo s plesom za Tri svete kralje —)

4.

In spet vse spi — volivci in poslanci.
Le včasí kdo iz spanja glasno kihne —
in »Bog pomagaj!« kličejo vsi klanci,
in — »bums!« — po glavi dnevnik ga udrihne
Bude iz sanj se Triglav in Gorjanci,
čez pet minut pa spet že vse utihne
in spe dobrane in molčijo lesi...
O domovina moja, kje si, kje si?

5.

Kako romanu najti tu junaka?
In vendar ga imam! Iz dni mladosti
se bliža mi iz tajnega somraka
vseh mojih sanj, — iz rož in iz bridkosti
smehlja se mi kot solnce iz oblaka.
Pozdravljam te, moj mili drug! Oprosti,
da sem vkoval v slovenske te oktave!
Pa saj poznaš poetične postave.

6.

Da si prišel ti Cankarju pod roko,
poslal bi romat te na belo cesto
in te obesil epično široko, —
in Krajgher bi te djal v obmejno mesto,
pogreznil s tabo v blato se globoko
in te oženil s krogljico nevesto.
Pri meni pa svobodna ti je volja.
Potuj po svetu — vetra dih čez polja!

7.

Kot jaz nikdo ni zrl ti v misli tajne,
kot jaz nikdo ni plakal s tabo solze
in s tabo se smejal ob zvokih lajne,
ki glas njen čez Parnas naš tožno polze. —
Le jaz sem spremljal te na brege skrajne
vseh tvojih sanj — no, tiho! Tvoje solze
so svete, — a intimnost prevelika
kot smrten greh pri epiku se slika.

8.

Zato na pot, moj drug, — in dobro srečo!
In nič zato, če nisi niti Tassov
in niti Byronov junak, — med gnječo
gospode takšne pač preveč je glasov,
pojočih kakor morje v noč strmečo, —
da ni tenorjev čuti sredi basov.
No, Peter Sič, naj zdaj te kar predstavim
in te na tvojo dolgo pot odpravim.

9.

Dà, Peter Sič! — Ime pač brez vsebine!
A nekaj zanimivejša je slika,
ki rišem mu jo, zroč jo skoz spomine:
Pred belim domom stara trepetlika
(zrem jo v vseh svojih sanjah iz davnine)
kraj ceste, siva, tiha in velika —
in dvoje dečkov njen trepet posluša —
in njo in Petra zre pred sabo duša.

10.

Takrat sva bila komaj v brstju cvet,
a že je Peter bil kot repatica,
nesličen vsem že v jutru svojih let.
Živel je kot svobodna gorska ptica:
sanjač, idealist in pol-poet;
oči so tlele mu, gorela lica.
A kjer so glasno se osti iskrile,
je trdno stal in meril svoje sile,

11.

Učiteljem pa ni bil kaj po godu
(— najmanje ga je ljubil katehet —),
preveč mu trme je tičalo v rodu,
preravno bil mu hrbet je napet
in — kar najhujše v šolskem je zavodu —
preveč se je zanimal za ta svet
in silil sam čez meje učenosti
in sive šolske, žalostne modrosti.

12.

Sicer — njegova ni antipatija
bila nič manjša in nadvse je rad
od njih se ločil, ki jim vsa filozofija
bila je zmés iz črk in etičnih tirad,
a vseh predivnih pesmi melodija
le kisel sok poučnih limonad.
In z vetri je odplul v svobodna morja
iskat življenja purpurna obzorja.

13.

No, ko začenja moja se povest,
minula so že zdavnaj tista leta
in Peter je že tisoč dolgih cest
prehodil in prevozil križem sveta
in ves opoj in strup velikih mest
okusil v šumu svojega poleta.
In truden, nenasičen iz tujine
se vrnil je v naročje domovine.

14.

Končal je študije. Na dnu zavesti
pa dozorelo skrito je spoznanje,
da kakor prej stoji ob križni cesti,
da čas beži in že visok mu dan je,
in kar nekdanj ga vabilo v prelesti
je solnčni, vedno so samo še sanje, —
a vse ostalo: dolgčas in puščoba,
satira, bol in laž in — senca groba.

15.

Pa ni bil pesimist. Sicer na gesla,
ki v bujnem so poletu med mladino
se našo kot resnice večne nesla,
je gledal kot na šumne, prazne mline —
in vedel, da smo v bistvu čoln brez vesla,
pred sabo noč, pod sabo le globine,
in da je vse le pesem hrepenenja,
ki se od duš do zvezd pravečnih vspenja.

16.

V to pesem je verjel. In ta je vera
vodila ga skoz zmote in viharje
in mu bilà vseh vrednosti je mera.
(Seveda — marsikrat je med sleparje
zašel, ki so ga na račun večera
in zvezd pripravili ob vse denarje.
Pa, — to usoda vedno je sanjača,
da mu je koča tudi že palača.)

17.

A kar se tiče točke domovina,
je z njim bilo kot z vsemi nami:
med njene dobre šteli so ga sine,
dokler je narodni pomagal dami
čvekati bedarije brez vsebine
in klical gromki živio, kadar sami
so si grmeli listi naše gore.
Zato priromal kmalu je v odbore,

18.

odseke, pododseke, komisije
in se spoznal z nešteti študenti.
In kmalu videl je: za vsem se krije
sebičnost kakor advokat s klienti
nešteti, ki svira melodije
vabeče z glasnimi jim inštrumenti.
Čem več jej veruješ, čem več jej daš,
tem več ti govori in vsa je — laž.

19.

Pristudili so Petru se programi
in vse, kar še tako se imenuje.
Nič več ga ni zdaj mikalo med nami
in je odšel grenkobe poln na tuje,
izginil za visokimi gorami,
zaplul z valovi šumne, glasne struje —
in med obzorji njene je širine
pozabil na bolesi domovine.

20.

No, ne povsem. Od mestnega so tlaka
se misli mnogokrat med nizke griče
nosile v urah bledega somraka
in zrlle v cvetju brege in holmiče. —
In tihega in plahega koraka
(— kot tih spomin, ki sen ga v dušo kliče, —)
obstale so pred hišo razsvetljeno,
zazrle se v davnino izgubljeno.

21.

In zrlle dvoje lic so večnosvetih
in dvoje dobrih src, kot solza čistih. —
In plakale so misli po teh letih,
ki so uvela kot zelenje v listih,
kot vonj v jesenskih, zadnjih, poznih cvetih.
In v neopaženih minutah tistih
je zopet bil pri materi, očetu,
ni vedel nič o laži ne o svetu.

22.

O mati, ti ljubezen in dobrota,
kje si, ko rišem sliko davnih dni?
Strmiš skoz noč na temna, daljna pota,
ki z njih še vedno sina ni in ni?
O, — tvojih besedi opojna dota
vse težke dni me spremlja, vse noči —
in izpreminja grenkih čaš napoj
v sladkost in mrak v poldneven soj.

23.

Kako bi ti poljubil las srebrò
in tvoje dobre, trudne, vele roke
in kot v detinstvu v tvoje se oko
zazrl in rane razodel globoke
in vse gorje, bridkost in celo zlo.
In vem — te tvoje dobre, trudne roke
izbrisale bi iz srca bolest
in vse megle s predolgih mojih cest.

24.

Kdo kakor ti okusil je spoznanje
in pil iz čaš trpljenja in gorja,
a v duši čist ostal kot rajske sanje,
ohranil v srcu sinji blesk neba
in drugim svet prečaral v smeh, igranje
in tih pristan kraj šumnega morja?
O bodi blagoslovljena, ti sveta,
ti duša lilije, srce poeta!

25.

In blagoslovljen bodi tvoj spomin,
moj oče, mož-značaj od nog do glave!
Kolikokrat mi duša iz tujin
se vrača k tebi! In skoz šum dobrane
spet greva — oče in mladenič sin —,
zlatu jesensko siplje se v daljave, —
jesen življenja ti zveni v besedi
in toplo solnce tvoji so pogledi!

26.

Kako si šel skoz trnje in skalovje,
kako si šel čez strmi, strmi breg,
preromal najsamotnejše gorovje,
pregazil hladni in najgloblji sneg!
A ko od tvojih rok nad nami krov je
razpel se tihi in je tisoč neg
dveh src izpremenilo svet mi v vrt,
si bil kot senca zrelih, polnih trt.

27.

O da si ti, moj oče, tu pri meni,
vem, krepko stisnil mojo bi rokó:
»Ne gredi si življenja, sin, ne gredi!
Ponosen, smel naj vsak korak ti bo
in vso otožnost iz srca poženi,
napni tetivo in razkrij oko!
Na pot, moj sin, v bodočih juter žar!
A tožiti, le tožiti nikdar!«

28.

A ni te, ni. Med nemimi grobovi
svoj trudni, zadnji sen nevzdradno spiš
tam daleč pod sneženimi vrhovi;
in v sanjah z zárjo tiho govoriš,
ko od planin se nižajo mrakovi
in raste v noč iz groba sveti križ,
ki si ga nosil križev pot življenja
na Golgato trpljenja — hrepenenja.

29.

A včas, ko pod okni noč šumi
v drevesih tiho pesem o svobodi,
v temo brez sanj strmijo mi oči.
In ve srce: razsanjani prirodi
ni mej, ni smrti — in ta šum si ti.
Iz večnih dalj pojoči so labodi
priplule misli tvoje in šumijo
mi vere-volje večno melodijo.

30.

Peccavi! Spet o sebi spletam rime ...
Toda — kako naj duša ne zveni,
če sred samote in sibirске zime
sorodna struna tiho zabrni?
V oseke večnih ritmič le in plime
z bregovi morje v sanjah govori,
a z dušo v pesmi se le razgovarja,
kar samo jej bilo je noč in zarja ...

31.

Minula leta so. Utonil Sič
je v morju, ki ime mu je: tujina.
In zdel se nam je še samo kraljič
iz bajk, ki jih je pravila davnina.
In nič bilò ni v mislih nanj več, nič —
le kaplja sladkogrenkega pelina!
A tu naenkrat se je vrnil spet:
nov prorok s prejšnjim srcem, nov poet.

32.

Bilà pomlad je. V tihi mesečini
sva šla pod cvetjem radostnih dreves;
kot v snu šumela reka je v dolini
svoj nočni govor pod strmeči les.
Iz sanj je ptica kriknila v bližini,
nekje je zvezda zdrknila z nebes ...
»O čuj jih — pesem zemlje, pesem zvezd,
ki sta me zvalili s predolgi cest.

37.

— — — — —
In zdaj — in medias res! In še enkrat
naj zacveto pred mano vse daljine,
mladost, in iskrih tvojih trt škrlat
naj s svojo prepoji krvjó spomine —
zdaj, predno dan tvoj kakor zlat zapad
med sanje neme večnosti izgine,
in venec tvoj na sencih mi uvene
kot tih smehljaj, ki ga bolest prežene.

Konec prvega poglavja.

Napisano leta 1916. v ujetništvu v Tjumeni in Tari v Zapadni Sibiriji.

33.

S predolgi cest samotnega iskanja,
iz vrta tujih, preopojnih rož ...
Življenje se pod lastno težo sklanja
in zdi se mi: zaman oziram mož,
z bregov se strmih svojega spoznanja, —
nič več ga ni, ki nosil venec rož
na čelu je kot blaženo skrivnost ...
Zvenela moja zlata je mladost.

34.

In vendar — pot še dolga je pred mano;
in vendar — ogenj v srcu živ gori!
Kar v grobu je mladosti pokopano,
so le najlepši, najčistejši sni, —
a vera v zmagò, v borbo nekončano
gre z mano med vihar bodočih dni.
In še čez grčb mi pel jo šum vetròv
bo sredi pozabljenja, sred mrakòv ...

35.

Veš zdaj, kaj klicalo me v te doline
iz trušča, hruma je ogromnih mest?
Bila je mračna slika domovine,
bila je njena borba in bolest,
bile so njene radostne tišine,
kjer poje zemlja zlato pesem zvezd.
O čuješ jo? ...» S prepolne cvetne veje
je padel cvet ... Vsa noč se tiho smeje.

36.

In znova Peter tiho govori.
In kroginkrog posluša noč, šepete,
šušti ... Trepete pesem besedi
o borbah in o raju solnčne sreče,
o grobih in o njih, ki več jih ni,
ki so ugasnili kot zadnje sveče,
če v cerkvi zadnji je zamrl šelest ...

— — — — —
Naj Peter svojo sam pove povest.

Dediči nebeškega kraljestva.

Sanjska igra v treh dejanjih. — Stanko Majcen.

Drugo dejanje.

Vse kakor na koncu prvega dejanja. Noč. Žrjavica na ognjišču še tli. Zdajci ta žrjavica zatli živahneje, sinja svetloba se jame prelivati iz nje in se širi po prostoru. V svetlobi se natanko tam, kjer je na koncu prvega dejanja stala Keba, razloči postava žene, v sivo ruto ogrnjene, zelo utrujene, z obrazom preoranim in bledim od naporov. Žena stoji ob vznožju postelje in nepremično in dolgo gleda Dano.

Dana (v snu). Majka, ali si ti?

Žena (molči).

Dana (odpre oči in se vzpne na postelji). Ti si, majka!

Žena. Preromala sem tisoč ur, bila sem se s trnjem in goščavo...

Dana. Ali ti je dobro tam?

Žena. Trdo je pod zemljo. Čakam na vstajenje.

Dana. Ali te Bog še ni poklical?

Žena. Pojdem k njemu, ko očistim srce ognja, ki žge v njem. Kje je deca?

Dana. Božo leži tam.

Žena. In Borko? Od grudi so mi ga odtrgali, iz srčnih vlaken so mi ga izkopali...

Dana. Borko ti je bel ko ovčje runo, rdeč ko jabolko in zlat, vse zlat ko mlado solnce. Ali Borko je bolan.

Žena. Lej, te rane... vihar mi je bičal lase, na kolena sem padala... tisoč ur in ena: samo da vas vidim in da vam sporočim svojo skrb. Ali ste živi, ali ste zdravi, ali naj izkopljem srce in vam ga dam? To je tisti ogenj, ki ne ugasne in ki moram v njem zgoreti, da me Bog odreši.

Dana. Odkar si nas zapustila, sem jim majka jaz.

Žena. Daj jim kruha, če so lačni, napoji jih, če so žejni, in če zbole, ne gani se od njih!

Dana. Znašam jim kakor sraka. Ali kako naj se vedem, če vprašujejo po njih?

Žena. Ne obupaj! Pri tebi bom, kakor je daleč. Zdaj moram iti.

Dana. Ostani, posedi malo!

Žena. Dolga je pot in ura je prišla. Zdrava deca!

Žena izgine. Prostor se je med tem toliko osvetlil, da se dobro razloči vsaka stvar.

Dana (se zave popolnoma in prestrašena sede na rob postelje. Pred hišo koraki). Kdo je zunaj?

Sestra Ana (vstopi taka, kakršna je odšla iz te sobe v prvem dejanju). Ah, ljubi otrok, zopet sem tu. (Vrže rokavice na mizo.) To je nesreča! Polkovnikovo dekle je zbolelo. Tisti kodrolašček — kakor bel oblak je plaval med nami — leži, nezavesten leži in gori ko škrlat. Mati bega ko brezumna. Veš, da si nisve ravno dobri. Ženi, kakor medve, ne mislita v vsem enako. Zgodi se celo, da se sovražita... Ampak zdaj se mi smili.

Dana. Tudi meni se je zdela dobra žena.

Sestra Ana. Otroka so ji seveda vzeli in so ga prepeljali v bolnišnico. Zdravnik ne pusti nikogar blizu. Bolezen je zelo nalezljiva in se bliskoma širi po mestu. Žena blodi po ulicah in kliče otroka, kakor koklja pišče...

Dana (živo). Zares, kakor piščanec je bil ta otrok!

Sestra Ana. Ne, ne, ne... krivi ste vendarle tudi vi. Otrok se je okužil tu. Pri tebi je nekdo bolan.

Dana. Borko je bil snoči zelo vroč in glava ga je bolela.

Sestra Ana. Glej, in tega nisi povedala. Nam o tem nisi rekla besedice. To je, kar ti očitam. Veruj mi, da te zagovarjam, kjer morem, saj sem zategadelj tu. To je pa reč... ki ni v redu.

Dana. Gospa... sestra Ana, na Borka pazim, kar se dá. Iz rok dati pa ga ne smem.

Sestra Ana. Če je otrok bolan, moraš javiti. Zdravniki ga bodo preiskali, sestre mu bodo stregle. Dokler je otrok zdrav, si mu ti najboljša mati, to rada priznam. Bolezen pa je nevarnost za vse.

Dana. Otroka ne morem dati.

Sestra Ana. Javiti bi bila morala, da je bolan, vse drugo je naša skrb. Snedli ti ga ne bomo, če se že bojiš...

Dana. Ne morem.

Sestra Ana. Pomisli, kolik udarec! Pobegne iz stanovanja, blodi po ulicah in izprašuje ljudi.

Dana. Vendar ga bo našla. Pomagala si bo.

Sestra Ana. Tu ni pomoči. Kar se storiti dá, bo storil zdravnik.

Vihar sune v hišo. Trenutek za tem od zunaj seže v okno roka, kot da tiplje za kljuko. Šipa zazveni. Vrata se odpro, na podboju sloni polkovnikova žena taka, kakor je stopila v to sobo v prvem dejanju. Le razoglava je, močno vznburjena in blodna. Na prsi stiska roko z žepnim robcem.

Polkovnikova žena. Dana, prijateljica ...

Dana. Tu sem, gospa.

Polkovnikova žena. Ali je pri tebi moj otrok?

Tu ... tu ... sem ga še imela. Za roko sem ga držala in potem je izginil. Izgubil se je in ga ni. In nihče ne vé in ne pove, kje je. Ah, da se ga spomnim! Tam zunaj sem ga dvignila iz voza — joj!

Dana (ji ponudi stol). Čula sem o tvoji nesreči.

Polkovnikova žena. Ti me vsaj razumeš. Komaj sva se spoznali, sva se razumeli, kaj ne?

Dana. Le kratek hip sva se videli.

Polkovnikova žena. Zato sem prišla k tebi, ker si edina, ki vse veš. Veš tudi, kje naj ga iščem.

Dana. Otrok je bolan.

Polkovnikova žena. Zakaj me ne puste k njemu, če je bolan? Ali nisem mati?

Sestra Ana. Gospa ..., Gini je v varstvu zdravnikov in sester.

Polkovnikova žena. In moj mož je krut.

Sestra Ana. Ta mož ima skrbi. Otrok in žena mu ne moreta biti vse.

Polkovnikova žena. Da, da ... vse moje drage obleke, ves moj lišp ... veselice in slavnosti, ki sem jih morala imeti. (Vzvalovano.) Proč cunje, ničemurnost grda, do srca mi segaš! Kako to žge! (Si trga bluzo z života, puli nakit iz las, uhanе iz ušes.)

Sestra Ana (se obrne stran). Ne morem je gledati ...

Polkovnikova žena (ekstatično). Nečistnica sem bila ... Tu so moje žolte strasti, tu moji črni grehi ... nâ! Sodite me, pohodite me, potepajte me! ...

Sestra Ana (skrivoma Dani). Ali imaš kozarec vode, malo prigrizka? Blodni ljudje se včasí pomirijo, če dobé kaj pod zobe.

Dana. Tu je ostanek jabolka, ki smo ga snoči dobili od Gini.

Sestra Ana. Ponudi ji ga ti!

Dana (se po prstih približa polkovnikovi ženi in ji ponudi jabolko).

Polkovnikova žena (sede, mirno vzame ponudeni ji kos in vgrizne vanj. Nasmehne se in je vsa dobra). Vidiš, lačna sem bila ... Ali si tudi ti kedaj lačna?

Dana. Tudi.

Polkovnikova žena. Tako obleko bi rada, kakor je tvoja. Krilo od krp, jopico izprošeno. Bosa bi rada hodila po ulicah kakor ti: Dobri ljudje, dajte kos kruha za mojega otroka!

Dana (jo potreplje po roki). Treba ti je tega!

Polkovnikova žena (odmakne roko). Ali se ti nič ne studim? Te roke, ali niso s kačami ovite? Ali ne vidiš, da sem vsa razjedena od črvov? Golazen

mi zasleduje peto, kamor stopim, je črna slina. (Ponoven izbruh.) Trgam, trgam, ne odtrgam skorje, ki lepi na meni. Ob skalo moram tolči z glavo tako dolgo, da se odpre ta skala in me pogoltne. (Blazno trga, kar ima na sebi, pada na kolena in buta s čelom ob tla.)

Dana (prestrašena pogleda sestro Ano).

Sestra Ana. Tu ni leka.

Dana. Toplo olje, pravijo, na rane, na sence kis.

Sestra Ana. To so druge bolečine.

Skozi zid se začuje kot iz precejšnje daljave otroško petje in ples. Otroci kolujejo:

Mi bi radi malo Gini!

— Pa ne dam je možu.

Če ne daš je sama,

vzamem si jo sama.

Polkovnikova žena. Slišiš, da me kliče ... Tja, za tistim glasom ... tu, po teh sledeh. (Vstane.) Ah, kako sem trudna ... (Pesem utihne.) Ali je z vetrom prišlo, ali se mi je sanjalo? Moram dalje. Strašna je zunaj noč, v čevelj se mi je trn zadrl. (Se nasmehne.) Še spoznala me ne bo ... (Skrivnostno.) Ali so ti te stopinje znane? Pripovedujejo, da so stopinje po mestu, ki jih nihče ne pozna. Sladko duhte in kakor mesečina trepečejo ... Lej ... Lej ... (Odide po nevidnih sledovih skozi vrata.)

Sestra Ana (odpre okno, vzame svečo z mize in ji posveti skozi okno).

Dana (je med tem stekla na levo po Borka. Ko se vrne, sede ž njim na posteljo in ga ogleduje od vseh strani).

Sestra Ana. Padla je ... Še na pot ne gleda: vse čez drn in strn.

Dana. Kako, da nisem spoznala te bolezni? Če bi bil bolan, bi vendar jokal.

Sestra Ana. Premalo si gledala nanj. Oči imaš kdovekje. Nevarnost pa je taka, da se pri samem dotiku okužiš.

Dana. Kako mu naj strežem, če ga ne smem prijeti?

Sestra Ana. I, saj pridejo ponj!

Dana. Iz bolnišnice?!

Sestra Ana. Vprašaj kot »iz mrtvašnice?!«

Dana. Nihče se ni vrnil od onod.

Sestra Ana. Ti to najbolje veš.

Dana. Otroka ne dam, ker ga dati ne morem. — Kedaj, praviš, pridejo ponj? Ali mi ga pomagaš skriti?

Sestra Ana. Pojme imaš, dekle! Tu v teh kotih se je kuža zakotila. Odtod se je razširila po ulici, po kvartu in je udrila v mesto, v najbogatejše hiše ... Saj že vsi vemo in dobro je, da vemo, kje je gnezdo ...

Dana. E, ali si zato prišla?

Vstopi Keba s kopico otrok. Tudi Gini je med njimi. Keba je oblečena kakor v prvem dejanju. Kadar se okrene ali skloni, izpod vrhnje obleke zažari škrlatna spodnja. Otroci imajo rdeče vence na glavah.

Keba (postavi otroke v kolo). Tako, deca — igraymo še Danici en komad! Ampak mir in red in ne spakujte se! (Dani.) To ti je srbež, mrgoli in gomazi ves dan, saj več ne vem, kako bi ga ugnala! (Otrokom.) Tisto bomo kolovali... (Sede in dvigne roko.) ... tisto povito — (Fantiču ki se postavi za vojarina.) O, ti pa že ne! Tretjič si danes na vrsti. Pusti Gini, snežinko!

Otroci (vprek). Gini naj vodi, snežinka!

Gini (stopi kolu na čelo. Sijajna in bela je kakor v prvem dejanju).

Dana (sestri Ani). Gospejin otrok, pogledjte vendar!

Sestra Ana. Kanja taka, zares je ugrabila pišče!

Keba (zamahne in zapoje, kolo koluje).

Mi bi radi malo Gini!

— Pa ne dam je možu.

Če ne daš je ti,

vzamemo si jo sami.

— Pojdi, pojdi, moja hčerka,
skoro vrni se:

suha hruška se razcvete,
tákrat vrni se!

— Zbogom, zbogom, moja majka
in vsi verni slugi,
ker ste me dali —
kdo pojde z nami?
Hindr, handr, žumbr.
žumbrska družina.

Otroci kolujejo sprva počasi, na »hindr-handr« vojarinka kolo povije in kolaši se naglo vrte v povitku.

V sobo stopi polkovnik, nekaj korakov za njim vojak. Polkovnik je vznurjen, odtrgan, pogled mu bega od osebe do osebe.

Ko Keba polkovnika ugleda, zažabi Gini, jo skrije pod ruto in hiti ž njo ven, tiščoč otroke pred seboj.

Polkovnik (izprva kot da sestre Ane ne spozna). Ne, ne, ne... tako ne pojde! Ona je sicer tukaj, ali kdo je odgovoren? In kakor sem rekel: po tri in tri kvartirje vkup. Rajonirati se mora kvart, sem rekel... Če postavimo kordon, smo na varnem vsaj mi... Le kje dobim ljudi? Moja žena...

Sestra Ana. Čez glavo imate poslov, gospod polkovnik...

Polkovnik. ... Civilist ali vojak, nihče ne sme čez črto. Kdor je v kužnem okraju, ne sme in ne

more ven. Pokažem jim, vso svojo odločnost jim pokažem... Pred pol ure me je poklical guverner: i to ni karsibodi! Tudi on ima obitelj v mestu. Zastavil sem se mu sam: prva žrtev v vojaških obiteljih —. Ta bi bila lepa... (Z roko na sencih.) Bum!...

Sestra Ana. Vaša soproga —

Polkovnik. Da, da, zgodilo se je. Prosim, ne verjemite vsega! Otroka sem dal na tihem prepeljati v bolnišnico, njo sem zaprl v stanovanje. Upam, da sem s tem prestregel govorice... Razširjajo pa se po mestu najgorostasnejše vesti... Tedaj kordon... In tu nekje se je bolezen začela... Če ji pridemo do živega, jo zatremo na mestu. Zdravnik ne sme odnehati. Sicer pa sem sklenil, da se ne bomo oklevali. Če je položaj sumljiv, zapremo predmestje in — apno čez!

Sestra Ana. Ženska sem...

Polkovnik. To je škoda. Potrebujem pa moškega. Ne zamerite, da sem odkritosrčen. V tako težkih časih —

Izza omare, kjer je sedel neopažen, se sproži v sobo V ô z m a. Nenadno, kot da je vzrasel iz tal, stoji pred polkovnikom. Oblečen je kakor v prvem dejanju.

Vôzma (pozdravi po vojaško in se odkašlja). Gospod načelnik, javljam, da sem na razpolago.

Sestra Ana (odreveni). Ah!

Polkovnik. Sijajno! Ravno me je prešinila misel... Ali veste, v katerem okraju smo?

Vôzma. V četrtem.

Polkovnik. Dva sta pred nami, trije na levi. Izročam Vam začasno oblast v tem kraju, oblast nad življenjem in smrtjo — razumete? Vse civilno prebivalstvo Vam je podrejeno. Vršite svoj posel po vojaških predpisih. Vsako jutro ob osmih sporočite število obolelih in mrtvih. Nihče ne sme v mesto. Prehrano uredim pozneje. Ko dospo desinfekcijska sredstva, Vas obvestim. Pričakujem vestnega službovanja in točnih poročil.

Vôzma. Zanesite se name!

Sestra Ana (prestreže polkovnika, ki odhaja). Dovolite besedo! Tu ste ukrenili nekaj, čemur moram oporekati. Preko moje osebe, ki mi je poverjeno varstvo...

Polkovnik. Ne morem... ne morem... Vojno stanje... ženska nima besede... Saj vidite, da gre za nas vse...

Sestra Ana. Ampak moj delokrog... ki mi je očrtan in ki mi je izročen črno na belem. Saj še nisem imela prilike, da bi pokazala vso svojo sposobnost. Tam, kjer bi jo bila lahko, so me izpodrinili. Gospa soproga naj Vam o tem pripove-

duje... Ne očitam ji ničesar, rečem le, da sem vendar že enkrat na vrsti...

Polkovnik. Vaš delokrog ostane nedotaknjen. Kar se pa zaslug tiče, Vas zagotavljam, da bom storil vse... (Odideta.)

Vôzma (se nekaj časa oblastno ozira po sobi. Nato si okolnostno izbira stol. Nato sede. Otroci so se poskrili, Dana se z izpremenjenim obrazom umakne do stene, Vôzmi nasproti). Zdaj veš, kdo sem?

Dana (brezglasno). Da.

Vôzma. Na življenje in smrt, je rekel gospod načelnik.

Dana. Da.

Vôzma. To je seve skrajno sredstvo. Toliko, da se razumemo... Zdaj pa sédi tja, da te nekaj vprašam.

Dana (sede na posteljo).

Vôzma. Tam pod ognjiščem — nisem pogledal tja in ne bom — tam imaš psa.

Dana. Nimam ga.

Vôzma. Če bi vprašal to-le negódo, ki noge izpod slamnice tišči zato, da bi je ne videl — ta bi pač vedela, â?

Dana. Božo!

Vôzma. Prikaži se le, saj ti nič ne pomaga.

Božo (se skobaca izpod postelje in se strahoma zravna. Tudi njemu je do duše tesno).

Vôzma. Kje ima Dana psa zaprtega?

Božo (se ozre najprej na Dano, potem na Vôzmo in pokaže pod ognjišče). Tam.

Vôzma. Vidiš, da se je izkazalo! Saj sem vse od kraja vedel. Saj ti je v očeh zapisano, da lažeš. Izkušal sem te trikrat. Četrtrič si zakrknjena kot prvič. O, ne vprašam po bratcu, ki ti v kamri bolan leži, ker dobro veš zanj. Vprašam le, zakaj si se tako malo brigala zanj, da je zbolel? Ali ne zato, ker ti je ta zlahtna živalica bolj pri srcu nego rodni brat?

Dana (povesi glavo).

Vôzma. Ali ne zato, (patetično) ker si zapustila ozko stezo pravične ljubezni in si krenila na široko cesto opičje ničemurnosti?

Dana (sklone glavo še nižje).

Vôzma. Taka stojiš pred mano in nič ne tajiš... Izpovej se!

Dana (molči).

Vôzma. Kje ti je deca?

Dana. Tukaj so.

Vôzma. Postavi jih v vrsto!

Dana (postavi pet otrok v vrsto).

Vôzma. Kje je šesti?

Dana. Tam notri leži.

Vôzma. I no — in sedmi?

Dana (se okleva).

Vôzma. Brž! Saj si jih snoči sama naštela toliko.

Dana (prinese psa izpod ognjišča).

Vôzmi (se razleze obraz v širok smeh). E — ali nisem rekel? Tedaj ta je moj, to veš. Pravica mi je nanj.

Dana (s psom v naročju pred Vôzmo).

Vôzma. Da, da... Moj je in vzamem si ga. Toda počakaj! Nisem zgolj tisti pesun, za katerega me imaš, temveč tudi nekaj boljšega, namreč od gosposke postavljen, da delam red med ljudmi. Zato prepuščam tebi, da ga izbereš. Tistega namreč, ki mi ga misliš dati, da ga izbereš...

Dana. Ali kateregakoli?

Vôzma. Enega za vse.

Dana (pogleda najprej otroke, potem psa in nato še enkrat vse po vrsti in se ne more odločiti). Če mi jih vzameš vseh sedem, dati ne morem nobenega.

Vôzma (zmagovito razkoračen, škriplje z zobmi od zabave). Ali zdaj vidiš, kje si? Tako sem položil past, tako si stopila vanjo. Zdaj vem, da ti gre za psa. Zdaj vem, da celo ugiblješ, kako bi si to nečedno kuže odkupila z bratom! Po bolnika, ki ga neumna kakor si, skrivaš pred oblastjo, bodo prišli iz bolnišnice. Tega ti niti razlagal ne bom, da je tam bolje zanj. Psa pa poberem jaz, kakor je predpisano, in zato, da se boš kremžila za dva.

Polkovnik (v vratih). Ali zdravnika še ni?

Vôzma (pozdravi po vojaško). Gospod načelnik, javljam... prvi prestopok predpisov. Komaj ste obrnili hrbet — evo ga! Ne javljajo bolnikov. V tej hiši, v tej kamri leži bolan otrok. Kdo vé, koliko jih je že okužil. Skrivajo ga. Če bi ne bil slučajno — in ker vem, da ni vse v redu — nekoliko bližje pogledal v ta brlog, živ krst bi ne bil črnil besede. In to delajo dosledno.

Polkovnik. Tu, v tej hiši...?

Vôzma (presune Dano z očmi). Prepričajte se sami!

Polkovnik. Sam hodim v to hišo, rabim jo kot nekak poluraden prostor, odkar me sili dolžnost, da sem na mestu... Ali nista žena in otrok...? (S povzdignjenim glasom.) Vršite svoj posel, Kenda, predpisi so izdani. Nimam časa, da se brigam za vsak slučaj posebe. Tudi Vi ste odgovorni...

Sestra Ana (v sobo). Po mojem mnenju, gospod polkovnik — pregledala sem vse hiše v okolici — ni za izolacijo primerna nobena. Ostane, kakor sem rekla, ta edina.

Polkovnik. Pa saj tu jo imate, kugo. Prav v tej hiši leži bolnik. V neposrednjem stiku z njim ste ves dan. Tam v sobi!

Sestra Ana (primerno oprezno, a z odločnim poudarkom). To — je — moj — delokrog. Nisem vajena, da mi kdo na prste gleda. Za bolnika vem, pazim nanj in bom vse potrebno ukrenila.

Vôzma. Gospa (se odkašlja) ... da se tako izrazim, tu so predpisi. In tu sem jaz, ki v tem kraju odločam.

Sestra Ana (malodane iz sebe). To se pravi človeka metati na cesto! Za prvo silo — takrat, ko nihče ni imel poguma, da bi v te luknje sploh pogledal — sem bila dobra. Nasedla sem, ko sem se z vso vnemo posvetila sveti nalogi ... Instanco ... poiščem si instanco, ki bo te nizkotne intrige razkrinkala!

Polkovnik (bruhač gnev in obup hkrati). Ali je vojna, ali je ni —

Že malo prej je vstopilo nekaj otrok. Zdaj se v gostih gruclah gneto skozi vrata. Tudi starke so med njimi. Izsušene do kosti so si podobne več ali manj. Pojavi se enook neobrit starec, čigar glava zelo naliči mrtvaški lobanji. Odrasli delajo red med otroki. Mire jih in jih teše. K e b a vstopi med zadnjimi. Zvrste pa se vsi tako, da je prihod skozi vrata prost. Otrokom sije mnogo upanja iz obrazov, v svečanem pričakovanju se ozirajo kedaj na svoje varuhinje, kedaj skozi vrata. Vzkliki v različnih barvah: »Zdravnik, zdravnik, zdravnik ...«

Vstopi zdravnik, oblečen kakor v prvem dejanju. Zelo izmučen je in počitka potreben. Prečuto noč in obilo naporov ima za seboj.

Tik za njim se gnete osem do deset malih otrok, vsi v srajčicah dolgajšicah in kodrolasi. Drže se ga tesno in so kot nekako najzaupnejše spremstvo za njim. Med temi otroki je Gini.

Polkovnik (še vzmahnen). Mislil sem, da bomo čakali še pol večnosti

Zdravnik. Snoči sem odšel iz te hiše in nisem nikjer počival.

Polkovnik. Pričakujem točnejšega službovanja! Napnite prsi, zravajte glavo in strmo, strmo! Naša posadka je ogrožena, treba varstvenih odredb. To je poglavitno sedaj, obče človeška čustva si hranite za boljše čase!

Zdravnik. Samo ti roki imam, bolnikov pa je sto.

Polkovnik. Opozarjam Vas na Vaše razmerje do naših oblasti. Zdaj ste v naši službi. Zdaj smo gospodarji mi ... odgovorni mi ... in kadar Vas potrebujemo, nam morate biti na razpolago, dan in noč, ob vsaki uri. Taka je vojaška služba. Svoje ljudi si lečite, kolikor Vam drago, o svojem času.

Zdravnik. Kadarkoli ste klicali, sem prišel.

Polkovnik. Zahtevam, da se odzovete klicu neutegoma. Potrojiti moram moči, da zmagam delo, ki mi ga nalaga uprava. Do pozne noči sedim v pisarni, v prvem svitu že jezdim nadzorovat: ali

veste, kaj je to, dan na dan, mesec za mesecem? Prehranjevalne skrbi, nastanitev, policija, podpore, promet — in zdaj še ta epidemija! Če vsak mojih uslužbencev ni brezpogojno s celo svojo osebo na mestu tako kakor jaz, bo polom.

Zdravnik. Tudi jaz služim. Tudi jaz sem odgovoren. Zato: oči v oči. Ali niste nikoli zamujali prilik, da tem malim olajšate bridko usodo zapuščenosti in begunstva? Ali ste res vsekdar in povsod mislili nanje tako, kakor so potrebovali?

Polkovnik. Moj poklic ni otroško varstvo in moj delokrog je ta sablja. Jaz tu ščitim vojskujoči se armadi ledja.

Zdravnik. Ali ste se kedaj ozrli na sirote, ki so se zatele v vaše mesto, zaupno zatele k Vam, ko jim je bolezen podavila matere? Ali ste jim Vi dali te strehe, ali jih hranite Vi, ali jih Vi varujete ognja in nesreče ponoči? Ali ste nanje sploh kdaj mislili, dokler Vam ni doma, na lastno hišo, na lastne duri potrkala usoda? Kje je Vaša hči?

Polkovnik. V svoji požrtvovalnosti sem šel tako daleč, da sem ženo poslal v boj za javni blagor. Moj otrok se je okužil tu. Nemarnost tega prebivalstva, njega neverjetno zaostali pojmi o družabnih dolžnostih, pomanjkanje slehernega socialnega čuta, zakrknjenost, umazanost in lenoba so krivi, da je otrok zbolel.

Zdravnik. Ali poznate to dekle? (Stopi k Dani.) Ali ste jo kedaj videli lačno in golo prosjačiti po ulici? Lejte to mlado mater, ki Vam sega jedva do ramen! Lejte to veliko gospodinjo! S temi rokami hrani in ščiti jih sedem! Ali ste ji Vi kedaj dali — ne zlata, ne srebra, ne priboljška za nedeljo, ne obleke, ne obuvala, ne solnca nebeškega, ki radost in srečo siplje na vse, ne zvezd, rosečih milost in pokoj na trudne oči — ampak tak-le kosček kruha, ki je pal z Vaše mize, za vroči glad?

Polkovnik (plamteč). Kenda, napravite red, udušite odpor s sredstvi, ki so Vam na razpolago! Z norci se ne bom ukvarjal! (Naglo odide.)

Vôzma. Tukaj namreč ukazujem jaz. In dolgo že gledam ... Gospod načelnik je prepotrpežljiv. Ali poznate svoj posel, ali ga ne poznate?

Zdravnik (roteč dvigne roki proti Vôzmi). Mož dolžnosti in pravice, neizprosni, trdi mož! Kdo hodi od ognjišča do ognjišča, pogaša ognje, zaklepa vrata in stoji pod oknom, da ti mali zaspe?

Vôzma (presenečen vspogleda).

Zdravnik. Kdo se je prvi zavzel za štiri sto otrok brez zaščite, brez strehe, brez kruha, kdo skrivaj dela svoje delo zato, da bi ne bilo ne poklica ne plačila, temveč zgolj dobro tem malim?

Vôzma (osramočen zamahuje z roko).

Zdravnik. Ali nisi ti tisti, ki je doslej sleherno kosilo delil z njimi, da bi jih ne gledal lačnih?

Vôzma (se razljuti.) Jaz ... jaz ...

Zdravnik. Pojdi svojo pot in stori, kakor je ukazano! Ali vedi, da je sleherni teh malih moj brat in da me nočuješ in ščitiš, sitiš in pojiš že trideseti dan!

Vôzma (se skrivaj umakne).

Zdravnik (prime Dano za brado in si nežno privzdigne njen obraz). Ali me poznaš?

Dana. Da.

Zdravnik. Bratec ti je bolan?

Dana (pokima).

Zdravnik. Kako dolgo že?

Dana. Snoči je postal vroč in nič ni bolje.

Zdravnik. Pelji me k njemu!

Dana odhiti na levo. Ko zdravnik hoče za njo, se pojavi ob njegovi strani, klečeč na tleh in stiskajoč glavo v gube njegovega plašča, taka, kakor se je prikazala na početku tega dejanja, Danina mati. Zdravnik jo opazi, a ne reče ničesar. Med otroki iznenadenje, med starkami šepet: »Kdo je to?« »Ali ni mati otrokom?« »Ah, ona je,« »Srce ji ni dalo miru pod zemljo.« »Umrla je pa hodi k otrokom...«

Dana (prinese Borka, v rute povitega, z obvezano glavo od leve in nemudoma poklekne pred zdravnika. Takrat pokleknejo tudi starke, starec in večji otroci).

Zdravnik (položi roko na otrokovo glavo in ga poljubi na čelo). Imej ga, ker si verovala!

Dana (vsa srečna ogleduje Borka od vseh strani, ga poljubljuje in srčka in ga bistro odnese med svojo deco).

Pristopijo starke, otroke za roke držeč, in poljubljujejo zdravniku roke in noge. Odrasli v ozadju dvigajo otroke in jih mole zdravniku. Zdravnik poklada roke.

Starka. Zahvaljen za to milost, gospod.

Druga starka. Hvaljen in češčen na vekomaj.

Otrok. Tam leže še trije. Vse rdeči so v obraz in bljujejo.

Zdravnik (se skloni h govorniku in ga potreplje po licu). Da, prav ti mi boš kazal pot.

Drug otrok (popolnoma zaupno). Bolan je namreč še eden, pa si nismo upali povedati, ker vsakega odneso in se ne vrne več.

Zdravnik. Tudi ti me boš vodil. Prav do tistega bolnika me boš peljal, da ga potolažim.

Ko se zdravnik okrene, da bi se izvil ljudem iz rok, si utrl pot med klečečimi otroki in nadaljeval obisk in ko se tudi vsi ti utešeni prosilci in srečni potolaženci okrenejo za njim, za njegovimi očmi proti vratom: stoji tam v presunljivo revni obleki, bosa, vihrajočih las, brez lišpa in nakita, s sklonjeno glavo, a velikimi, ekstatično razširjenimi očmi polkovnikova žena. Brez pomislekov, vendar nevsiljivo zdrkne pred zdravnika, ko ga je spoznala, in se mu zgrudi pred noge.

Polkovnikova žena. Ti!

Plašč pade z ram, v snežni halji do peta, ki je za vratom, na rokavih in na spodnjem robu zlato obšita in čez pas prepeta z vrvico, stoji zdravnik sredi množice, oblit od žarke sinjine.

Zdravnik. Kdo si, žena?

Sestra Ana (izozad jo spozna in vije roke). Gospa polkovnikova!

Polkovnikova žena. Iskala sem te povsod.

Zdravnik. Kako si me našla?

Polkovnikova žena. Po tvojih stopinjah sem te spoznala. Daj moji duši mir, reši otroka!

Zdravnik. Žena, ne obupuj! Sladke so tvoje solze na mojih nogah, prva si, ki jih miješ, ranjene in prašne, z balzamom svoje ljubezni.

Polkovnikova žena (razplete lase in otira z njimi zdravnikove noge).

Zdravnik. Hvala ti, žena, za tvoje lase, ki so mojim ranam hladilo ... hvala! Lej, otroka sem rešil! (Poišče v kopici otrok, ki se ga vedno zvesto drži, polkovnikovo dekle, malo Gini v snežni halji, in jo pokaže polkovnikovi ženi.) Vzel sem ga k sebi. V tej družbi najmilejših prijateljev, ki me spremljajo zvesto in povsod, ne odstopi od mene. Bliže je mojemu srcu kot poprej.

Polkovnikova žena. Ali si name pozabila, Gini?

Gini. Lej roso na mojih rokah, lej moje zlate prste!

Polkovnikova žena. Ali me ne obiščeš nikoli več?

Zdravnik. Pretesen je tvoj dom. Pretemno gori ljubezen tvojega srca. Pusti jo v sijajini večnega solnca, pusti jo v svobodi!

Polkovnikova žena (zdravniku). Zgodi se tvoja volja.

Zdravnik (dvigne Gini na roke in jo nese kakor jagnje). Pojdim o troci! Še jih je, ki nas čakajo. Dolga je pot — in jutro je blizu.

Zdravnik, za njim starke in otroci v sprevedu proti vratom. Za vrati stoji z glavo pri glavi nepregledna množica otrok, ki čakajo. Vse dvorišče jih je polno. Prebleščeni so od žarke sinjine kakor osebe v sobi. Ko se procesija pomakne, zapojo:

Hosjana, Jezus je med nami!

Poklada roke, zdravi bolne,

napaja žejne, siti lačne,

prijatelj vseh prijateljev.

Drugo kitico pojo tudi otroci v sobi.

Hosjana, Jezus je med nami!

Prišel je in ne pojde.

Od vrat do vrat ga spremljamo,

od vekomaj do vekomaj!

Dana z Borkom v naročju na postelji strmi za sprevedom, sestra Ana pri vznožju.

Svetloba hitro pojema in ugasne. Tema.

Plebanus Joannes.

Bratom, ki jih še ni doma. — Dr. Ivan Pregelj.

VII.

Zavedel, »ovedel« se je bil v »sobi sveta«, potem, ko se je bil kakor vpil v sliko na steni in je videl in je kakor govorila žena in je bila tam in je svoje deviške prsi razgrnila in prosila Sodnika strogega. Vikar je doumel zadnje dogodke in je rekel sam sebi z vidnim zadovoljstvom:

»Prav je bilo! Udaril sem mu v obraz za laž!«

In ko je mislil »laž«, se je ovedel sramotitve in zasmehovanja in je zaklical:

»Ubil ga bom!«

Za hip je oblila njegove oči zopet ona rdeča luč, kakor kri, in je vedel, da sovraži, in je čutil, čemu sovraži, in je videl, koga sovraži. Pa še, ko je gorel v svojem srdu, je plalo kačje mrzlo vanj in se je oglašalo z nesramno razsodnostjo in je spraševal:

»Kako je rekel? Katero je mislil?«

Iskal je spet na sliki in ni videl, kaj vidi. Videl je morsko deklico, golo do bokov in ostudno luskinasto v zadnji del telesa, in je čutil, kakor da je ugriznil nekam v nezdrav sad: temà je bila, ne bi bil ugriznil pri luči.

»Od zadnjih velikonočnih praznikov«, se mu je svitalo o Katrici, »se je spremenila. Upadla je, kakor otrok po mrzlični bolezni. Otrok shujša, taka-le ženska je lepša. Kakor da je bolj pametna! In zbledela je. In kakor da so jo hotele slabosti obhajati. Po svetem Petru in Pavlu je dobila pege v lice pa trudne oči. — Satan prekleti! — in se veda zdaj, zdaj je že nedelja dni in je nisem videl, ali je obilnejša, ker se krije in taji.«

Vikar je vstal izza mize, kamor je bil sedel, in je položil razgreto glavo med svoje dlani. Dlani so bile vlažne in glava vroča.

»Mati je!« je zahropel.

Segel je po lojenki na mizi in zaključil hladno, kakor da sodi človek o sebi, ki ne veruje več vase in si ne zaupa:

»Tako bom vedel, kako je ž njo in kaj. Pa takoj!«

Odprl je v vežo. Potoglav netopir, ki je bil našel zavetje v prostoru, je prhutnil mimo in vikar je čul utrip mesenih peroti in je zamrmral:

»Pomračnik, živalica groze, nedolžni brat hudičev!«

Veter, ki je potegnil skozi vežo, mu je dušil luč, ko je stopil na stopnice v gornji prostor. Misel

brevirja in večerne molitve ga je obšla iz navade. Trda je padla njegova stopinja, dvajsetkrat do vrha. Zdaj je stal nad vežo, nad ozkim prostorom, ki je bil poln prečudnega vonja: dišalo je po kadilu iz cerkve in po jabolkah. O, jabolka! Prečuden sad. Ne eno ne sliči po okusu drugemu, kakor ni isto nikjer nobeno dekliško lice.

Plamen lojenice je zaživel živahneje in vikar je stopil k vratom na levo, kjer je vedel, da sta dve tesni kletki zadaj in spi v prvi Katarina in v drugi Magdalena.

»Katra!« je zaklical zamolklo. Glas je jeknil trudno na desno v odprt mostovž; z leve od vrat ni odgovorilo.

Takrat je vikar odločno stopil k vratom in jih odprl. Dvignil je visoko lojenico in je ponovil:

»Katra!«

V podolgovati sobici, koncem postelje pri oknu, kakor trdem v enotnosti temne zračne polnosti noči od zunaj, je sinilo v odločnih obrisih sence in luči človeško bitje. Mlada, polgola ženska je planila od okna, se okrenila in oslepela za hip v prečudni lepoti. Ni ga videla, ki je gledal nanjo izza luči in videl lepo, začudeno otroško obličje, kako je bilo sladko vzrastlo nad polni tilnik iz oblih ramen.

Duhovnik je bil trenutno povесil oči in je rekel trdo: »Pokrij se, nesnaga!«

Čez nekaj hipov je vprašal:

»Ali si se že oblekla?«

Odgovoril mu je zmeden, trepetajoč glas. Vikar je pogledal kvišku in velel mirno:

»Z menoj pojdi!«

Deklica je stala pred njim in se ni ganila.

»Z menoj!« je ponovil; »ali si gluha?«

Obrnil se je in stopil iz sobe in se postavil ob stran. Stopila je do praga vrat in je obstala in sklenila roke:

»Gospod stric!«

»Pojdi,« je rekel odločno in segel z roko po njenem komolcu in jo potegnil s seboj po stopnicah v vežo. Stopila sta v »sobo sveta« in vikar je postavil lojenko na mizo. Sam je stopil v stran, da je padla vsa luč nanjo, na njeno ubogo telo in njen rahlo onesnaženi obraz. Nekaj hipov je molčal in iskal besede, kako bi izpregovoril.

»Kako? Kaj je s teboj? Si zdrava?«

Deklica se je zgenila, dvignila glavo in onemela sredi besede:

»Zdra—«

»Odkdaj si tako, to povej,« je bruhnilo iz njega in je stopil za odločen korak bliže, da je čutila vonj njegove moške sape na svojem obličju in jo je zajelo kakor opojen oblak:

»Ali si drugače ali nisi?«

Lojenka na mizi je zadrhtela, plamen je trepetal in vsi obrazi na »sliki sveta« so bili oživali: zveri s prečudnimi imeni, ljudstva s predivnimi razrastki, nečedna bitja z ustnicami, kakor rjuhe, z očmi, kakor jegulje, z udi nesramnimi, da obhaja stud...

»Gospod stric!« je zaprosila deklica in sklenila roke kakor v molitvi. Vikar je planil tik nje in ji zagrebel roke v rame in jo stresel in vprašal divje:

»Priznaj že, da se čutiš mater!«

»O Jezus,« je vzdihnila in ginila v njegovih rokah. Lovila je sapo in je iskala besede. A ko jo je našla, se ni tresla več in je zasijalo njeno obličje v čudni zanosnosti. Njen glas je bil sladak, veren, odločen in vonjiv:

»Gospod stric, ... saj vidite!«

Vikarju so omahnile roke in je odstopil in je gledal vanjo kakor v čudo, ki ga ni videl dozdej. In je strmел, ne da bi razumel spremenjeni izraz njenega lica, ki se je hotelo posili nasmehniti v presladki blaženosti.

»Nesrečno dekle, to si mi naredila!« je jecjal in čutil, da mu vstaja v roke srdito in jezno in nemirno.

»Lovača,« je kriknil čez hip, »in še sram te ni!« Osupnila je kakor cvet pod koso in postala neznatno majhna, tiha, trepetajoča.

»S kom?« je kriknil in glas mu je bil preskočil v hripavo višino. Moral se je odkašljati.

Dekletu so bile padle roke ob telesu, ki je samo sebi prepuščeno kipelo v zdravi polnosti izpod lahke obleke: telo mlade matere, ki se ne vidi več in že v duhu doji...

»S kom,« je ponovil vikar vprašanje v tretje. Njegov glas je bil zdaj vsakdanji, odločen do skrajnosti, kakor bi hotel na dlan položiti misel: moraš povedati!

Zaupno je dvignila svoj obraz in mu pogledala naravnost v oči. »Zdaj vem,« je mislil in ga je spreletelo bridko, kakor da se bo omazala. In je rekla tiho, odločno:

»Povedal bo sam!« —

Strašna tišina je legla med njiju lica. Bile so besede in niso dozorele. Njo je preletela tajna slast spomina: tu me je prvič vzel v svoje roke in mi bil dober. Vikarja je ogrnilo kakor v megli in

ni videl in ni mogel niti čuvstvovati, da stoji kot tujec ob strani, dasi čuti, trpi in se gnevi. Obrnil se je kakor od nevidne roke zagnan okoli svoje telesne osi in je videl pred seboj luskinasti rep morske deklice, iz katerega je rasel srebrnopolt poln život dekliški v prsa, obla ramena in obraz...

Zopet se je sunkoma obrnil in rekel:

»Pojdiva!«

Odprl je vrata v vežo in se ozrl. In ko je videl, da ni marala stopiti za njim, je segel z desnico po njeni roki in jo potegnil za seboj. Tako jo je za roko peljal skozi vežo in vrata na vrt. Zadnji krajec meseca je bil vzšel nad Jalovnikom in Senico. Tiho je sopla noč v dremotni luči. Od Kozlovega roba je jekal šum vodá, ki so se bile ob skale na južni strani pod Tolminom. Nekje na Dvoru je zavijal pes in od Zatomina doli je skovikala sova.

Sredi vrta je zdrknilo dekle na kolena:

»Stric, prizanesite!«

»Vstani!« je velel kratko in jo potegnil trdo kvišku.

»Prosim, stric,« je zaprosila koncem vrta, prav ob vratih v samoto.

Sunil je z nogo v lesu, ki je branila živali vstop, in ni odgovoril.

»Ne v krstnico!« je zakričala.

»Le vpij,« je odvrnil hladno, »bodo vsaj vstali in te gledali v tvoji sramoti.«

Trdo jo držeč za roko je krenil proti malemu svetišču na Ilovici, ki ga je bil daroval spominu očetovemu in mučeništvu junakov. Govoril je:

»Rekla si, da ne v krstnico. To ni krstnica; svet kraj je, kakor cerkev in tebi je bil v varstvo izročen. Zakaj nisi pazila na luč v svetem! Prav ti je! V temi boš sedela!«

Pred kapelico jo je izpustil in odklepal vrata. In ko je odklepal, je govoril:

»Do štirih zjutraj boš pokoro delala. Potem bom prišel in ti odprem.«

»Stric,« je zastokala, »bojim se!«

»Grešiti bi se bila bala,« je odvrnil, jo pahnil v svetišče in zaprl za njo vrata. Nato se je obrnil in čakal, kakor da posluša. Nato je napravil korak, dva, tri, pet. Tedaj je tam zastokalo, a pridušeno, kakor da bi bilo zaplakalo dete, ki je vrglo obraz v blazine...

Vikar se je skoro besno odtrgal z mesta, kjer se je bil ustavil, in je stal v vrtu in je videl, da se je bil nekdo potuhnul v senco k deblu. Postal je in motril. Nato je zaklical:

»Matevžek! Sem pojdi!«

Senca izpod drevesa se je zganila. Matevžek se je približal.

»Kaj iščeš tu?« je vprašal vikar.

»O, nič!« je odvrnil plahi mladenič. »Prav nič. Spati ne morem.«

»Pojdi z menoj!« je rekel mirno vikar. Matevžek je šel poslušno in stopil pohlevno za vikarjem v »sobo sveta«.

Tedaj je rekel vikar:

»Videl si, kam sem peljal Katrico. «Ali morda kaj veš, zakaj?«

»Vem!« je prikimal mladenič.

»Pa si ji hotel skrivaj odpreti?«

»Samo na pragu pred vrati bi bil sedel,« je odvrnil malodušno fant. Vikar je naglo stopil po sobi gorindol. Nato je vprašal:

»Ali je tvoja, da se ženeš zanjo?«

»O, moj Bog, ne,« je vzkliknil odkritosrčno Matevžek. Nato je kimal z glavo, kakor človek s krčnimi žilami, in je zajecjal:

»Pa naj bo, kar je, gospod! Tudi takó jo rad imam in jo vzamem. Naj mi jo dajo, naj mi jo!«

Srdito je premeril vikar njegovo ohlapno osebo. Nato je vprašal strogo:

»Kdo je njen ljubi?«

»Ne vem,« je odvrnil zateglo Matevžek. Vikar mu je položil roke na rame in zavpil:

»Če jo rad imaš, hudič, moraš vedeti!«

In Matevžek se je udal in je odvrnil plaho:

»Morda je vaš Peter, gospod!« —

Vikar je stopil odločno k vratom, jih odprl in mirno zaprl za seboj. Matevžek je osupnil, slišal, da je oni od zunaj obrnil ključ.

»Gospod,« se je zganil, »zakaj pa?«

»Da ji odpiral ne boš,« je odvrnil zunaj vikar. Nato je menil skoro zasmehljivo:

»Lezi, Matevžek, na klop in spi, in ko bo dan, ti odprem!«

* * *

Vikar je šel in je sedel v nasprotni sobi za mizo in je pisal svojemu stričniku s krčevito roko in glasno besedo:

»Galjot! Moje uboge sestre nevredni sin! Potep! Žival hinavska in nečedna! Duh nečisti Te je obsedel, po svojem nemarnem očetu si se vrgel, meljušnik, lovač! Sramoto si storil deklici Katarini, mene, moj dom in moj stan si izdal zasmehu in roganju s svojo slo nečedno! Živinče gnusno, lahko-miselni človek! To uro, ko boš bral to pismo, vstani na pot in pridi predme, da Te s palico pretipljem, izlakotim in izčedim, preden Te zvežem v svetem zakramentu s Tebe vredno nemarnico, ki je spočela. Če pa najde to pismo gluha Tvoja ušesa, tedaj si zapomni: Ne vračaj se več nikoli, in pre-

klet bodi in pri živem telesu gnij v tujcih na slami pri živini in psih in nobena krščena duša naj Te ne tolaži v Tvoji zadnji uri! Amen!«

Vikar je stopil k oknu in je pogledal po zvezdah in je videl, da je ura tri. Stopil je po sobi gorindoli. Oko mu je bilo za hip obstrmelo kakor prebujeno nad licem Mučenikovim na križu, a se je nejevoljen s silo odtrgal od Svetega in je mrmral:

»Do štirih sem rekel. Ali naj te zvežem, Janez, da boš vzdržal? Naj trpi, naj se boji za greh še eno uro!«

Sedel je k mizi in je razgrnil Pismo, da bi bral, in ni videl in ne bral. Misel za mislijo je rastla v njem in ena je drugo pehala, kakor da so blazne in opojene. Bolele so ga telesno. Ko so se bile vrnil v peto in sedmo, jih je čutil jasneje in so vstajale grozeče, kakor ljudje, ki izprašujejo:

»Ali si jo iz gnusa nad grehom zaprl? Ali pa si jo zato, ker so te ponižali zaradi nje? Ali si jo, ker je to dobro njeni duši in blagru tvoje srenje? Ali pa si jo zaprl, ker ti je znano, čigava kri je, in se znašaš nad nečedno materjo in očetom, ki te je žalil? Ali je to taka duhovska gorečnost v tebi, ali pa je le jeza, da je tudi tvoje oči begala in blodila tvojo kri? Ali si jo res zaprl sam iz sebe? Ali je nisi le tako v oblevnosti, kakor si izvedel, da svoje lovače kroti knežanski Martin? Kaj si rekel takrat, ko je pravil, da jih zapira? Ali te ni streslo mrzlo? Janez! Ne taji srca in sebe? Nisi riba faronika! Smilijo se ti otroci in otročnice, Janez! Jezus Kristus, tvoj učenik, je lovačo blagoslovil, ti pa si zavrzel siroto, ki jo je zapeljal tvoj rod! Fej, Janez!«

Vikarju se je živo zazdelo, da se je oddahnil Mučeni na križu.

Vstal je burno in je šel na vrt in je poslušal. Glas jeke, ki se je lomila od Kozlovega roba, kamor je pljuskal v vetrih gnan šum vodâ, je plâl v medlo mesečino, ki je ugašala v daljni dan. Vikar je skoro stekel na Ilovico h kapelici. Pet korakov pred svetiščem je obstal. Pošastna je ležala senca na njegovi desnici.

»Et ne nos inducas in tentationem!« je šepe-tal premražen v hipnem strahu in stopil k vratom malega svetišča. Skozi ključavnico je pogledal notri, a ni videl v somraku nego blede odsev oblih mučeniških lobanj okoli oltarja na leseni polici. Potisnil je ključ v vrata, odprl in zaklical:

»Katrice!«

Tiho, plaho bitje se je dvignilo nekje izza oltarja, se opoteklo po malem prostoru in mu padlo v naročje; in je prosilo in plakalo in se smejalo-hkrati, spremenjeno, kakor v sanjah:

»Peter, Peter, Peter!«

Vikar je stegnil roke in dvignil deklico na prosto in jo posadil na tla:

»Ali ne moreš hoditi?«

Deklica je omahovala, krilila z rokami, našla ravnovesje in se zasmejala zvonko. Sredi smeha je utihnila, zastrmela žalostno nekam v daljo, vzdihnila in se spustila v tek proti Zatominu. Vikar je begal za njo. Kmalu je obstala, premišljala in šla mirno sama vase izgubljena naprej. Vikar jo je slišal šepetati:

»Tako bi rada pila! Nekaj dobrega, pa prav nekaj dobrega!«

»Katica,« je zaklical prevzet od prečudnega ganotja. Dekle se je ozrlo, se nasmehnilo in mu pomignilo skrivnostno z roko:

»Pojdi!«

In je šla počasi in je zavila navzdol k brvi čez Tolminko in prešla. Nato je krenila po poti v Zalaz. Vikar je šel pet stopinj za njo... Zdaj je postala in je še on postal. Zdaj je pohitela in je hitel za njo. Zdaj je sedla in je sedel. Jutro se je bilo zbudilo na nebu. Peči so sinule kakor kres v hladno dolino. Ptič in piščal sta začela govoriti jutru in rosi. Krutosladka svežost je dahnila z lazov in od skal v Tolminki. Deklica in vikar pa sta hodila in nista videla, kam. Kadar je pomerila globel pod potjo, se mu je srce stisnilo: »Zdaj bo planila pod rob!« In kadar se je zasmejala, ga je presunilo: »Znorela je!«

Zdaj pa je stala pred nizko kočjo ob poti in je bila sedla na klop ob vratih in položila roke v svoje krilo in vzdihnila zadovoljnotrudna. Vikar je stal od daleč. Vsaka žilica je trepetala v njem v strašni žalosti in ljubezni. Oblival mu je čelo leden pot. Nič ni vedel, kje je in kaj se godi. Takrat je nekdo odprl zakajena vrata v kočji in stopil v dan.

»Diakon Peter!« je zaklical iz globine svoje duše vikar.

Vikarjev čudni prijatelj je ostrmel in se zmedel kakor otrok. Deklica na klopi je šinila kvišku, zavpila in zarajala:

»Peter!«

Nato je omahnila brezglasno na rosno ledino pred kočjo.

Ptič in piščal sta govorila jutru in rosi...

* * *

Zaprta Matevžek se je bil razgledal pri dogorevajoči lojenki po sobi in je našel steklenico vina pod klopjo in kos suhega sira na lesenem krožniku na polici.

»Prav,« je domislil, »sem zaprt, pa sem vsaj krščansko in ne bom žejen.«

Izpil je vino in snedel sir, in ko je lojenka dogorela, je legel na klop in zaspal. Ko se je zbudil, je bil že dan in Matevžku je bilo dolgčas. Vrata so bila zaprta. Šel je trkat, boječe, vljudno. Nato je pokašljeval. Nato je postal odločnejši in je zahteval:

»Odprite, gospod vikar!«

Opazil je prazno steklenko in je postal zopet ponižen in je čakal in iskal na sliki sveta. Slišal je peteline in ptičji klic in je postal nestrpen.

»Odprite!«

Zopet je čakal. Potem se je uveril, da so pozabili nanj. Pa ni bila ljutost v njem, da je pohlevni človek začel postajati divji in odločen:

»Odprite, pravim! Vino sem že popil. In tako povem, da mi ni nič mar. Naj pa bo! Kakor krava na steljo bom naredil. Gospod vikar! To je res! Človek sem!«

V vratih je zarožljaj ključ.

»Zadnji čas!« je vzkliknil Matevžek, »zadnji čas, gospod vikar!« Zastrmel je v lice njega, ki mu je bil odprl, in ga ni spoznal. Naddijakonov sluga je stal pred mladeničem in vprašal:

»Kje je gospod vikar!«

»Išči ga,« je vzkliknil Matevžek in bežal.

* * *

Tisto uro je odpotoval naddijakon, ne da bi bil mogel govoriti z vikarjem Janezom, ki ni nihče vedel zanj. Falcidij je menil:

»Saj ne uide, in če je pri samem glavarju!«

Naddijakonov tajnik pa je bil našel še tisti hip pred odhodom čas, da je zabeležil v svoje papirje:

»I Tolmineli sono semplici e religiosi, attengono li da' litigi, difendono gelosamente l'onore loro, ne perdonano l'offesa se non espiata legittimamente.«

Očividno je bil to doumel po vikarju Potrebuježu, ki mu je bil všeč...

VIII.

»Nerodni obrazovatelj božjega lica, jezni pastir človeških duš, gorjan v duhovski obleki, vikar in cerkvenik v sili, Janez Potrebujež! Saj ni prvič, da si prvi vstal v celi fari in greš po rosi in megli za svojo službo!«

Vikar Potrebujež se je s to rezko besedo poklical, že v stotič tiste dni, ko je moral kakor s silo buditi svojega duha v zavednost in vsakdanji

doživljaj. Padlo je bilo čezenj kakor s kolom. Ležalo mu je v duši in ob sencih. Ležalo je venomer. Ni bila budnost in niso bile sanje. Glava je gorela, a ni bolela. Bil je poln bridkosti in težke žalosti, a ni imel solze, ni imel besede, da bi se oprl nanjo in se ž njo nekam popel nad mrtvilo, v katerem je greznil. Bral je v spominih učitelja svojega, pokojnega Ambroža, in ni več našel sebi besede, svoji onemoglosti glasu. Bral je v svetem Pavlu in ni umel in je brezmiselno ponavljal:

»Non enim quod volo bonum hoc facio, sed quod nolo malum, hoc ago.« — Potem je sedel v »sobi sveta« in je videl ženo, ki je bila razgrnila deviške prsi in je prosila Sodnika. Kaj prosi? Čemu prosi? Ali ni vseeno? Kdo je? In potem je vikar Potrebujež snemal svojega Križanega in si ga držal tik pred obraz in je iskal, da bi se trde poteze v lesu zgani, da bi ustnice rekle: »Janez Potrebujež, nesrečni pastir. Preklet si!«

»Po rosi, po megli za svojo službo!« je ponovil vikar in je stal v dremotni luči zgodnjega dne pred vrati svetega Urha in je krčevito obrnil ključ in odprl v cerkev. V podzavednosti spoznanja je čustvoval škodoželjno: »Zdaj! Maliči, rogljiči, hudiči nečisti in hudobe! Jeknil bo ptič, ki se ga bojite, zapel bo bronasti petelin!« Segel je po vrvcu in potegnil, kakor je bil vaje oddavna iz svojih prvih duhovniških let kot obhodnik tolminskega vikarja Martina Štampe. In kakor tedaj, je odgovoril zvon ubito, trudno in se je glas opotekel na levo in desno, odjeknil od Kozlovega roba in zidov na Dvoru. Vikar je zvonil, pa ni vedel, kako dolgo, ali pa je stoprv potegnil nekajkrat. Oslabelost mu je legla v roko. Ni on vlekel, zvon, ki je nihal, je potegoval njegovo roko. Duhovnik je hodil v svoji otopelosti daleč. Hodil je za Matevžkom, po katerem je bil poslal Petru pismo.

»Dvesto milj! Vsak dan je hodil trideset. Zdaj je prešel teden. Zdaj mora že biti v mestu. Če je našel tako daleč, zvesti človek, če se je doprašal, ki jezika ne zna!«

Občutek mučne nestrpnosti je zopet razvezal duhovniku roko; zopet je sunil zvon krepko, kakor krik.

»Hiti, Matevžek, in če se bo obotavljal, za vrat ga zgrabi in prisuvaj potepa na Tolminsko! Hiti! Čedajci kličejo in grozijo. Ne grem, preden ni urejeno, kar je krivično.«

Vikar je izpustil zvon in šel po prazni cerkvi. Sam se je oblekel, sam je prižgal sveče, pristopil, molil in odgovarjal.

»Introibo ad altare Dei...«

»Ad Deum, qui laetificat juventutem meam.«

Posnemal je glas svojega cerkvenika in ni čustvoval pomena besed. Njegova bridkost jih ni umela.

»Confiteor Deo...«

Rastlo mu je hripavo v grlo in si je očital: »Govoriš, kakor bi malin gonil. Besede so, a kje je duh? Preklet si, vikar gorjanski, Joanne Potrebujež!«

»Confiteor Deo...« je odgovarjal in je vedel: Odgovarjam za hlapca svojega, Matevžka, ki je čist. Na meni pa je greh krvi in jeza Gospodova je na moji duši. Mea culpa, mea maxima culpa!«

Bral je list svetega Pavla, kakor je bil tisti dan:

»... maledicimur et benedicimus: persecutio-nem patiamur et sustinemus; blasphemamur, et obsecramus...«

Vikar je trpel: »Moj apostol mi bije v obraz! Nisem blagoslovil, nisem prenesel.«

Dvignil je kruh in vino, da bi daroval, a je kličala njegova trpinčena duša:

»Sodnik nebeški! Samo svoj greh Ti morem darovati, strahovano dušo nesrečne Katarine, njeno slabo in ubogo porodniško telo!«

Povzdigoval je in je čutil brezdno, ki ga deli od Svetega, in je govoril v sebi:

»Stori čudež! Otmi jo temé! Vrni ji luč razuma, ki sem ga ji vzel s strahom in trdostjo!«

Trkal se je na prsi in je videl: »Ti si jagnje, ki je vzelo vse grehe sveta nase, in si vse prenesel. Jaz pa sem kakor rjoveča zver in se mi ni smilila v svoji slabosti!«

Lomil je kruh za uživanje in je obupoval: »V pogubljenje boš moji nesrečni duši, kakor sem bil jaz v pogubljenje telesu nesrečne Katarine!« In je vzel kelih, ki mu je bil sicer sladek, v pomoč in krepilo, in je trpel, ko je pil, kakor da pije strup. In se je z besedo obredno zahvalil, a v duši je prosil jeze nase: »Udari, Gospod! Če udariš, bom vsaj vedel, da me nisi pozabil. Udari, Gospod, norca in nabala, ki je v materi moril otroka... Amen!«

Tako je služil Gospodu svojemu hlapec božji vikar Janez tiste žalostne dni, ko ga je klical čedajski naddijakon po Tomažu Falcidiju v Čedad pred kapiteljski forum, in je vikar obupoval, ker ni našel ne tolažbe ne miru, in je klical jezo Gospodovo nase. Prav tiste dni ga je poklical tolminski glavar Bonaventura k sebi.

* * *

Glavar »lanckneht« je stopil vikarju veder in živahen naproti. Stisnil je vikarju roko in dejal:

»To je lepo, zelo lepo. Nisem verjel, ne bi verjel:

»Pa kaj, gospod glavar?« je vprašal vikar. Glavar se je smejal in kimal z glavo.

»Ali pa ste ga pošteno? Ali sploh znate udariti? Haha! Dovolite!«

Ogledoval je vikarjevo roko in jo trepal z levico.

»Ni otroška, Teufel, ni,« se je še zadovoljneje smejal. »Ali ste mu res izbili zobe? Povejte no, saj vidite! Všeč mi je.«

»Žalil me je,« je odvrnil vikar z glasom, ki je zvenel, kakor da se opravičuje.

»Le nič obžalovati,« je vzkliknil Bonaventura d'Eckgh, »kakor svinje in prasci so bili, še premalo ste udarili, Teufel, odkrito povem, še premalo.«

»Ta hudiči, ko je vesel,« je pomislil pomilovalno vikar. »Pa mu ne pristaja, ni Tolminec.«

Oni je postal resnejši in je vprašal:

»To mi povejte, kaj Vas je zmotilo, da ste šli na večerjo, h kateri Vas niso vabili.«

»Spiritus oboedientiae,« je odvrnil resno in slovesno vikar.

»Zdi se mi, da še spoštljivo govorite o laškem 'nadkonju',« je napravil strupen dovtip glavar iz de Caballisovega imena in stanu. In zopet je odvrnil vikar latinsko, uradno:

»Secundum legem divinam!«

»To je bedasto,« se je vznevoljil glavar. »Oni Vas sramote, Vi jim roko ližete.«

Vikar ni odgovoril. Njegov molk je razburil lancknehtovsko glavarjevo naravo:

»Tu sem! Imam moč in oblast. Ponujam Vam svoje prijateljstvo, svoje varstvo. Zdi se mi, da ga ne marate.«

»Hvala lepa,« je odvrnil mirno vikar. »Cenim Vašo naklonjenost, a doslej nisem hotel biti nadležen.«

»Ali boste v bodoče?« se je že jeznoprikrito rogal glavar.

»Upam, ne!« je odvrnil priprosto vikar.

»Ali menite, da Vas ne znajo odstaviti?«

»Naj me,« je odvrnil uverjeno vikar, »vzel bom breme nase in prosil pomiloščenja.« In na tistem je mislil pri sebi: »O, da bi mi Bog vsaj le tako pokoro dodelil za greh, ki sem ga storil siroti Katarini in njenemu ubogemu telesu!« Glavar ni vedel vikarjevih misli, ni videl bridkosti njegovih besed, ni znal, da je deklica na svetu, ki je bila zaprta pri mrliških glavah od polnoči do štirih v jutru.

»Vidim,« je zamahnil jasnodprto in pikro. »Rodili ste se tlačanu!«

»Ne,« je odvrnil vikar. »Moj oče je bil svobodnjak in je prelil kri, kakor vitez.«

»Vi niste vitez!« se je porogal glavar.

»Lanckneht smešni, ali meniš, da si ti vitez!« je mislil vikar, in odpor, ki je bil v njem utihnil, je zopet vstal. Odgovoril je pretirano slovesno:

»Hlapec sem božji in nosim breme in jarem, ki mi ga je naložil Gospod Bog.«

»Molčite o Bogu,« je vzkliknil glavar. »To so vse same besede, resnica je drugod! Resnica je ta,« je nadaljeval, »da ne Vi ne Vaši tovariši moje moči priznati nočete in ste smešni hlapci tujcev v deželi, ki jih jaz ne trpim in trpel ne bom. Hinaenci ste!«

V vikarju je zavrelo in je odvrnil pikro in zanosno užaljeno:

»Duhovni sem, zato sem božji; bil bi cesarski, če bi bil lanckneht!«

Glavar je čutil udarec in je prebledel od jeze. Nato je zamahnil jezno z roko, se premagal in dejal nosljaje:

»Vaš ponos je smešen! Drugega nisem hotel vedeti! Razumete! Drugega nič.«

Vikar se je poklonil nemo in šel, ne da mu je segel glavar v roko.

»Tvoj hlapec nisem bil in ne bom,« je mrmral vikar, »in rok lizati ne znam, ne tebi, ne čedajskim.«

Čez hip je zaključil:

»Ni vredno!«

* * *

Pod zalaškim seliščem, globoko doli na Tolminkinemrodu sta sedela moški in ženska. Moški je bil zaverovan v ribjo lov, ženska je sedela narodu in se kamenčkala, kakor se igrajo otroci na Tolminskem na klopi pred hišo, na ilovnatem tlaku v hiši, na mrtvem ognjišču, na klancu in vozniku in celo v cerkvi, če jih ne vidi cerkvenik ne duhovnik izpred oltarja. Pet kamenčkov izberi iz prodaja, enega vzemi v roko, ga poženi za dve pedi v zrak, zajmi po drugem, ki leži, a tako, da se ne dotakneš ostalih treh, in vjemi kamenček, ki pada, potem zopet kamenček v zrak in zopet z naglo kretnjo po ležeče.

To je bila zrela ženska, a se je igrala kakor otrok in je z jezičkom poigravala med ustnicami kakor otroci in je bila okretna in urna kakor otroci. In ko je doigrala, je zajela po dva kamenčka naenkrat, potem tri, štiri naenkrat, se je zasmejala veselo in tlesnila z rokami:

»Že spet doigrala srečno!«

»Lepa igra,« je odvrnil ribič, »pa stara. Že Sara se je kamenčkala, ko je dete nosila.«

»Kdo je bila Sara?« je vprašala ženska in obraz ji je pokrila trudnost.

»Da tega ne veš! Abrahamova žena je bila, stara čeljust in siva, a ljuba Bogu. Njen sin je bil Izak.«

»To je tisti,« je ugibala ženska, »ki ga je oče na grmado položil in daroval.«

»Ni ga! Kozla je zaklal, ki je bil v grmu. Abraham in Izak pa sta jedla od bravine, ker sta bila zvesta.«

Ženska se je zamislila predse in je molčala. Mož je rekel:

»Saj to menda veš, da je Bog pravičen sodnik in bo sodil žive in mrtve.«

»Vem,« je odvrnila pokojno.

»In ga ljubiš?«

»Ljubim,« je odvrnila.

»In se kesaš, če bi ga bila žalila?«

»O, moj Bog, seveda,« je odvrnila. Mož je za trenotje pomolčal; nato je menil previdno, opre-
zujoče:

»Pa ali to razumeš, kar govoriva, Katrica? Razumeš?«

»Vse razumem,« je rekla, »kako ne bi umela? Saj sem krščena in sem prejela dar Svetega Duha.«

»Potem pa tudi veš, kako Bog včasih skuša one, ki ga ljubijo, jim daje bridkost in žalost sedem dni, da bodo veseli sedemkrat sedem.«

Njeno obličje je postalo trudno. Šepetala je predse: »Meni je dal veselje sedem dni, da bom žalostna sedemkrat sedem.«

Mož, ki je govoril ž njo, je hipoma zaobrnil pogovor:

»Trikrat si dokamenčkala. Ne rečem, trikrat že gre! Petkrat zapored pa ne boš!«

»Staviva, da bom!« je odgovorila spet vedro.

In zopet je bila otrok in se je igrala. In ljubo solnce je bilo svetlo in voda je bila čista in ribič je bil moder in je domislil:

»Držim te, ribica! Opolzka si in lezeš iz roke. Pa ne dam, ne boš vzplavala v kalno vodo, ne boš izbegla moji roki. Tako mi Bog pomagaj in Sveti Duh.«

A je bil »actualiter degradatus ante tres«, ki je govoril, in je bila ženska, ki se je po otročje kamenčkala, nezakonska mati, sirota brez moža in brata, brez matere in očeta. In se je komaj zavedala, da je in nosi pod srcem...

Mirni ribič je začel polglasno šumeti žalostno popevko; prestala se je kamenčkati in je dopela žalostno:

»Zavoljo otrok nedolžnih,
zavoljo porodnih žena.«

In ko je dopela, si je obraz pokrila z rokami in je vzdihnila ljubeče:

»Peter, zakaj si mi storil hudo!« —

* * *

Potem so prišli deževni dnevi; izobčenec in Katrica sta sedela na ognjišču v koči in se kamenčkala. In je ona tožila, da je nerodna in neokretna, in si je šla z rokami čez svoje ubogo telo in je rekla:

»Sram me je!«

»Seveda,« je odvrnil izobčeni duhovnik, »te bo sram! Saj ni bilo še Sare, ki je bila siva in stara čeljust.«

»Pred Vami me ni,« je odvrnila, »samo pred gospodom stricem. Nevoljen bo.«

»Kaj bo nevoljen? Saj ve, kako je.«

Deklica se je nasmehnila, zamislila in je zahrepenela:

»Nekaj dobrega bi rada pila.«

»Vina imam,« je odvrnil varuh. »Poslal ti ga je stric.«

Pokusila je vino in ji je dišalo in se je sladkala ž njim.«

»Jutri bo sam prišel,« je tipal mož previdno v njeno dušo. »Če bo dobre volje, se bomo kamenčkali v treh.«

Deklica se je nasmejala.

»Stric se ne bo kamenčkal.«

»Kako ne?«

»Zanj se ne spodobi,« je odvrnila, »je prehud. Pa to veva le jaz in Peter.«

Smehljala se je nekam brezskrbno, rahlo zaničljivo in je povedala:

»Da bi le bil hud in jezen. Ali menite, da se ga bojim?«

»Malo se ga že,« je odvrnil mož.

»Ne!« je rekla. »Še prijeten je, kadar je prav hud.«

Prav tedaj je vstopil vikar in je rekel toplo:

»Nekaj malega sem ti prinesel za god, Katrica. Tako lepe lase imaš, pa jih nimaš kako opletati.«

Dal ji je malo srebrno zrcalce in se je vsa vzradostila, zardela in pogledala prašujoče po možeh. Nato je vtonila izza ognjišča v sobo in ju pustila sama.

»Dobro?« je vprašal vikar in oni mu je pri-
kimal molče...

* * *

Tisto uro se je vrnil Matevžek s svoje daljne poti in je od veselja zavriskal, ko je zagledal iz ovinkov cerkev svetega Urha, severni breg Ko-

zlovega roba, meline na severnem delu Bučenice in umazane zidove tolminskih hiš. Vstopil je v vikarjev dom, našel svojo nadušljivo mater v hiši pri Magdaleni in je prašal:

»Kdo pa je zvonil, ko mene ni bilo doma?«

»O, moj Bog,« je vzdihnila Magdalena, »kdo bi ga bil spoznal, če ne bi bil vprašal!«

»Da,« se je razkoračil Matevžek, ki je bil na svojem potovanju spremenil svojo naravo in doživel sladkost, da je nekaj videl in bo smel govoriti. »Da, spremenil sem se. Pa ni čuda. Sveti Šenpav, ki je morje izkusil, meč in strup, Dio santo, ni doživel, kar sem jaz. Racconterò poi tutto! Pa tu so odpustki, mati, Bog daj dobro in hvala angelom božjim, da sem cel in zdrav, forte e sano, un povero polegrino ed il Santo ajuti tutti.«

Ženici sta sklenili roki, kakor bi hoteli moliti, in sta vpraševali s solznimi očmi.

Kaj je doživel, kaj je videl? Santa Vergine! Nekje so ga s kamenjem podili birboni, ko je pristopil k vodnjaku, da bi pil; drugod nekje ni smel skozi mesto, non permesso, še drugod je le z zvižajo v mraku prišel iz mesta na pot. Videl je, sangue benedetto, prav prazne vasi in strašno dolge procesije. Vozil se je, diablolo verde, čez vode kakor morje in po cestah, ki nimajo konca.

»Pa sem prišel! Vsak ne bi bil, amorosa mia! Saj sam ne vem, kako in kdaj, dolga je bila pot, dolga in nič drugega kakor cesta, ravnina, hiše in prah, polvere e gente, pa vpitje in žeja in solnce.«

Tedaj je vstopil vikar in zbledel, ko je zagledal zvestega človeka.

»Matevžek?«

»Bog pomagaj, signor parroco,« je zajecel mladenič. »Zaprte me ali pa ne! Nihče ga ne bo našel, kjer ga ni.«

»Petra?« je vprašal vikar hripavo.

»Ga ni,« je odvrnil Matevžek. »V Padovi ga ni, ga ni bilo, odkar je bil odšel pred Veliko nočjo na Tolminsko.«

In z vidnim zadovoljstvom, da more dokazati, kar trdi, je izvlekel zganjen list in ga ponudil vikarju.

»Santa fè, pa berite, in boste verjeli!«

Duhovnik je bral in je bledel. Potem si je šel z roko čez čelo in oči, potem je zastrmel neverjetno Matevžku v obraz: čemu je vesel in zgovoren? Surovi tepec! Tekmeca se je iznebil. Vikar se je okrenil molče odločno in odšel v »sobo sveta«. Tam je zaihtel v jezi in bridkosti proti Mučenemu na križu:

»Takrat bi mi ga bil vzel, ko je prosil za ščurkov skedenj!«

* * *

V tistih dnevih, ko je vikar mislil, da so mu spodrezane vse mišice in da je otopel v blazni enakomernosti nemoči, brezvolje in je molil, ne da bi vedel, kaj, in je govoril, ne da bi vedel, komu, je nastopil iz navade, nezavedno svoj letni obisk svojim faranom tlačanom. Od hiše do hiše je šel, stopil v sajaste »hiše« z ilovnatim tlakom, četvero-kotnim ognjiščem z železnim vzglavjem, okajenim kotlom nad ognjem in pepelnjakom pod ognjiščem. Zajel je močnika iz črne vode z leseno žlico iz lesene sklede, napil se vode z lesenim korcem. Potolažil je žalostne, previdel je bolne, spravil je sprte in jezne, pridruge v hiši, sosede v selu in pomejne ljudi. Potem je šel po ozkih stezah čez njive naprej in je gledal.

»Kdaj je ocvetela ajda? Ljubi Bog, saj ni ocvetela. To jo je veter požgal, ki je dahnil po volji hudičevi. Zbogom štruklji, otročiči! Ne bo jih na debelo nedeljo, ne bo jih ob košnji!«

Obhodil je Zalaz in Žabče, Ljubinj, Poljubinj in Ravne. V Zatomin in Dolje si ni upal. Tam so mu desetnili.

»Rekli bodo, da sem prišel po snop!« je mislil... Sedel je, da bi preštel prihranke v denarju, in je našel, da ima trideset lir.

»Trideset lir!« A vino v kleti je bilo že ciknilo in Magdalene še ni bil plačal in Katarina bo sirota, da se bo Bogu smilila, in pot v Čedad bi stala dvanajst lir, po malem računano...

Vikar je spravil denar, vstal odločno, pogledal ježno na sliko »sveta« in zakričal v steno, kjer se je zibala riba-deklica na valeh: »Pa mahni! Hudič naj vzame mene in vse skupaj!«

* * *

Nebo je šlo v zgodnjo jesen, pa ni bilo jesensko nebo. Ni sijalo v topli suhi zarji večera in je klenozvočni modrini poldne. Ležala je negibna megla nad vsem, mrč, ki ni ugasnil od zore v mrak, kakor da je le pol solnca na nebu. Čudna zoprna muha je prišla po cestah nekod od Gorice ali Kobarida. Kjer je pičila, je zateklo in se je hotelo gnojiti. V udih je trgalo, težko je ležalo na možganih. Žeja je mučila, a vode so bile kakor plehke pomije; pod mrak so šle zvezde, kakor dež, čudni glasovi so se oglašali opolnoči. Oživela je groza vedomcev in kresnikov, ki se tepó na križpotjih, in premrlov, ki bljujejo otroško kri v pepel. Posili so misli ustvarile gnus strašne zelene divje babe s plevelnico, zagabilo se je in se hotelo obrniti v želodcu. Mlinarji so mleli brez otrobi, a moka je bila trda kakor pesek in je zaudarjala zoprno po čreslovini in vlagi. Nekje v baški dolini

so se bili sosedi sprli in eden je zažgal. Nekje drugod so nekoga zaklali, še drugod je nezakonska mati udušila svoje dete in je sežgala na ognjišču kakor kos plečeta... Od Čedada ni bilo trgovcev in od Bohinja ni bilo živine na sejme v Vidmu in Šinigalijo. Berač s prečudno zahrbtnim obrazom se je potikal po selih krog Tolmina in pel sovražno, škodoželjno; otroci so trpeli na urokih. Glasovi človeški so zveneli od blizu kakor jok. Od daleč se ti je zdelo, da moški ne govorijo, da lajajo jezni drug na drugega. Včasih se je pa zdelo, da je objela ves kraj strahotna tišina in da bo zdajpazdaj vstalo znamenje in bo nekdo zaječal, zaklical od Kobarida do Idrije:

»Umrite! Konec sveta se je približal!...«

* * *

Ura je bila tri popolnoči. V koči na sredi poti v Zalaz je gorela lojenka za zastrtim oknom in vsakih deset minut je udaril presunljiv krik v noč, krčevit, božjasten. Ni šel do srca; šel je v kosti in je bolel do obupa. Tam je taval iz kota v kot uboga, nakažena otročnica, se lovila ob goli nizki steni, trgala obleko raz svoje telo, sedla zdaj na tla, zdaj zahrepenela, zatrepetala, zaječala in zavpila v grozi in studu. Starikava, pegava pastirica, pomočnica pastirskim materam v porodniški uri, je ždela pri vratih in mrmrala mirno, brezglasno, brezmiselno:

»Boli. Čenda! Boli, boli!«

Sredi v njene besede je zarezal klic trpeče matere:

»Pomagajte, no! Nož mi dajte, da se sunem! Ooooo! Vse se bo podrrr — — —«

Stara pastirica je živahno in spretno priskočila in je mlela:

»Boli, boli. Pa bo koj odleglo; Bog pomaga in sveta Ana!«

Zunaj pred hišo sta stala vikar Janez in izobčenec Peter. Vikar si je tiščal ušesa in se zibal kakor pijanec in je vzklikal:

»V sedmem mesecu je! Ne bo prenesla, ne bo, ne bo!«

Tovariš ga je stresel za rame; vikar se je kakor prebudil in je zastrmel. Klici v hiši so bili umolknil. Moža sta stopila bliže k vratom in poslušala. Droben, droben glasek je odgovoril njiju ušesom. Vrata pred njima so zazijala. Odločni glas pastirice se je odzval:

»Morne vode je treba!«

»Ali je vse prav?« je vprašal izobčenec.

»Čenda!« je odvrnila ženska.

* * *

Nesli so krstit, in je rekel vikar:

»Botra je tu, pa kje je boter?«

Matevžek je stal ob strani in se je ponudil:

»Bom pa jaz, gospod vikar!«

Vikar je mirno pogledal svojega cerkvenika.

»Če hočeš! Dobro, boš storil siroti.«

Krstili so žensko dete in ji dali materino ime. Potem so šli v Tolmin in vikar je sam nalil vina ženi, ki je bila prinesla otroka.

Ko pa je ostal z Matevžkom sam, mu je rekel:

»Hotel si biti boter; pa ne vem, če ti bo prav. Zdaj si ji v žlahti in ne boš je snubil.«

»Amorosa mia,« je zaklical Matevžek smešno presenečen, »ne velja! Še enkrat krstite! Nečem take žlahte!«

Vikar se mu je bridko nasmehnil. Nato je rekel kratko, zaničljivo in toplo obenem:

»Tepec!«

* * *

Mlada mati je vzela dete v naročje in je dojila in je poizkušala peti prvo uspavanko. In ni umela besed, ki jih je pela:

»Meum est propositum in taberna mori...«

Mož, ki ji je stal ob strani in bil iztesal nerodno zibelko, je posluhnil in se nasmehnil. In je pogledal po ženi in se mu je vse obličje odelo v mirno blaženost. Pozabil je za hip, kdo je on sam in kdo je žena, ki doji. Prevzet od miline in sladkosti je izpustil sekiro in sklenil roke kakor stari, sivi rednik božji pred jaslami v hlevcu betlehemskem. Ko pa se je zavedel, kdo je, se je sramoval, šel iz hiše in s solznimi očmi zaklical proti nebu:

»Dober si, dober si, dober si!«

Potem je šel in lovil ribe do mraka. In se je vrnil in okamenel. Na klopi pred vrati je sedela Katrica. Njeno lice je bilo trudno, staro, zmedeno in njena beseda je tožila:

»Kamenčkala bi se rada! Kdo se bo kamenčkal z menoj?«

Možu ribiču so se pošibila kolena. Vstopil je v hišo. Našel je vse, kakor je bilo. Le otrok, ki ga je prej dojila, je ležal negiben na borni blazini. Ni dihal, ni jokal. Lice mu je bilo še mokro od mleka in solza v desnem očesu se še ni bila osušila.

»Mrtev,« je zastokal mož in se opotekel proti vratom in zdrknil tam bedni materi pred noge in začel jecljati še sam kakor otroci:

»Pa se dajva kamenčkati, Katrica, kamenčkati do zore, do solnca, do belega dne!«

Zazdelo se mu je, da se je zamajala zemlja okrog, bajta in laz in gora, in je pomislil topo:

»Ali je svoj rep izpustila, riba faronika?«

(Dalje.)

Nevesta s Korinja.

Fr. Jaklič.

4. „Prstan imam že umerjen!“

Drobiževi so imeli sedaj polno skrbi in dela, zakaj treba je bilo vse pripraviti za nevesto, ki gre od hiše. Drobiž je bil pred leti podrl češnjo drob-nico, ki mu je delala v nogradu senco, jo dal na žago in je bil z žačanicami poódral glajt na podu; sedaj ga je razmaknil in izbral najboljše deske, ki bodo za špampet. Orebove deske je imel naložene ob steni za podom. Vse to je naložil na sani in peljal k mizarju Jurčku na Poljane, da mu naredi iz češnjevih desk špampet »za dva«, iz orebovih pa skrinjo, prostorno in močno, ki bo spredaj in na konceh ozaljšana z rožicami in vejami, na katerih sede tičke. Mizar na Brankovem je tudi znal narediti špampet in skrinjo, a rožic in tiček pa vendar ni znal tako urezati kakor Jurček, ki je naredil take »kakor bi bile žive z odprtimi kljuni, samo peti niso moge«.

Drobiževka je šla k svoji materi, stari Andrejkatovki, kamor se je šla vselej posvetovat, kadar je bila v skrbeh. Andrejkatovka je bila skušena žena, ki je omožila vse hčere in sinove in je vedela, kaj mora imeti nevesta za balo, kako mora biti oblečena, kako se pripravi ženitovanjska gostija in sploh kako se je treba pripraviti za tisti slovesni dan.

Najprvo ji je Drobiževka povedala, kako je prišlo do zmenka in kakšen je ženin. Povedala je, da bo naredil Poljanski Jurček špampet in skrinjo in da pojdejo v ponedeljek v Ljubljano kupovat za nevesto. Previdno je omenila, da je z denarjem bolj skopo, da pa mora imeti Micka tako kakor vsaka na Korinju, ker gre na dobro, tja doli v Polje, da se ne bodo zgledovali, češ, Krájinčanka nima take bale kakor katera poljskih deklet, ker tam na Korinju ne vedó, kaj mora nevesta vse imeti.

»Pa že veš, kaj boste kupili za nevesto?« je vprašala mati.

»I, nekaj že vem. Poročno obleko ji bom kupila, mušlin za rokave, židano ruto za na glavo in za čez ramo, poročni venec in šopke za svate.«

»Pa ne pozabite kupiti rute za starejšino. Lepa židana mora biti, ki se bo lepo ovila okrog klobuka.«

»Lejte! Tega bi se pa ne bila domislila!«

»O, ničesar se ne sme opustiti! Vsak mora dobiti, kar mu gre, da ni potem nevolje in jeze. Nevesta mora kupiti za ženina tudi venec, ki ga nosi na klobuku. Praznih rok nevesta tudi ne more k hiši. Ovedi, koliko je pri Košičku družine, in s čim bi se najbolj prikupila. Ženskam so rute vseč, moški, zlasti fantje, so pa veseli srajc. Za starega je platno dobro, za mlajše je pa mušlin, ki je bolj bel kakor platno in se tako lepo poda, ako se za pestjo nekoliko kaže izpod rokava, in beršelj bel, in ako je še lajbelc odpet, je mušlin čez vse. Ti glej, da bodo Mickini darovi ugajali!«

»O, koliko je treba misliti!«

»Kaj pa platno? Ali ga imaš dovolj?«

»Nekaj ga imam. Pa preje imamo dosti prav lepe: tanke in trdne.«

»Spodnje obleke iz platna mora imeti za trikrat se preobleči, tri pare rjuh, tri pare širokih antelj, ki se obešajo pri vratih, in par dolgih ozkih antelj, na katerih spuščajo mrličje v jamo. To je najmanj, kar mora prinesiti nevesta seboj. Mojškra — Antončkova z Lazov naj pride šivat, ki zna varovati blago! — naj premeri platno in ako ga ni dovolj, nesi prejo v Ilovo goro h Grmôvim, ki znajo prejo lepo otkati. Kolovrat za v balo mora biti tudi nov. Kar v Ljubljani ga kupi. Pa sirkovo metlo tudi, ker brezova ni več lepa za v balo.«

Potlej sta se še zmenili, da bo treba nekaj krožnikov, žlic in vilic, da jih ne bo treba iskati na posodo. Tudi kozarcev naj se dovolj kupi, da jih bodo imeli svatje pri rokah.

Tako je Drobiževka pri svoji materi izvedela, kaj mora vse preskrbeti, da bo imela hčer balo, kakor se spodobi in bo gostija taka, kakor mora biti. Naposled ji je mati obljubila, da bo prišla zadnji teden pred svatbo na Korinj, da bo pazila, kako se pripravlja, in da ljudje ne bodo preveč raznesli. Ko je Drobiževka že vstala, da gre, jo je vprašala mati: »Ali ima Micka živo srebro pri sebi?«

»I, nak! Se nisem domislila.«

»Tako! Pa srebrnega denarja ji tudi nisi dala, da bi ga nosila pri sebi. Kako si lahkomišljena! Vse si že pozabila, kako je bilo takrat, ko si bila ti nevesta.«

»Ko je pa že tako dolgo od takrat!«

»Živo srebro kupi v štacuni, dobila ga boš v peresu zapečatenega, sešij majhno mošnjico in naj nosi obešeno za vratom. Živo srebro jo bo varovalo urokov, saj veš, kako jo bodo sedaj pogledovali ljudje, ko je nevesta. Uročnih pogledov ni mogoče drugače pogasiti. In kakšno cvancgerco že imate doma, da ji jo daste. Srebro jo obvaruje nesreče. Na, pa čak! Bom pa jaz dala moj križavec, ki ga imam tudi še od takrat, ko sem bila nevesta, in sem ga bila dobila od matere.«

Mati je poiskala križavec v skrinji in ji ga je dala, rekoč:

»Pa povej Micki, da sem ji križavec dala, ker jo imam rada, ker bi jo rada obvarovala nesreče, pa ji še povej, da se bo še kaj našlo za njo pri meni, saj bo menda prišla kaj vabit.«

»I, kajpak!«

Spotoma je bila Drobiževka na ščiti kupila živega srebra v gosjem peresu. Žlogančkova Mica ji je obljubila, da pride kuhat, rekoč: »Na Korinju še ni bilo take gostije, kakor jo bom jaz pripravila, ako boste dali, kar je treba; tudi vina ne sme manjkati.« Mojškra, tista Antončkova, ji je obljubila, da pride takoj šivat, ko bodo kramo iz Ljub-

ljane prinesli. Povedala je, da mora vsaka nevesta imeti obleko, v kateri gre k poroki, potem drugo, v katero se obleče drugi dan ženitovanja, a še bolje je, da ima še tretjo novo obleko, da se še enkrat preobleče, ako se obleka kaj polije ali drugače pomaže. Poročna obleka je najlepša židana, ki se tako lepo izpreminja, pa za po zimi je premrzla, temno volneno blago bo tudi dobro, za rokave pa mora imeti mušlin. Povedala je tudi, koliko vatlov mora biti posameznega blaga, da bo zadosti za obleko.

Medtem ko je mati dobila mojškro in kuharico, je poiskal oče čevljarja, in sicer Katreta, ki je znal tudi čizme narediti.

V nedeljo potem sta šla Drobiž in hčerka k maši v Polje, namesto na Krko, zakaj zgovorili so se bili, da pride Micka pogledat ženino domovanje, in pa, da se še natančneje pogovore o vseh pripravah.

Ko je Košičkova Marjančka prišla gredoč k maši z Drobiževo Micko mimo fantov, so se fantje spraševali: »Čegava je pa ta? Lej jo, kako je štimana, še pogleda nas ne!«

Tedaj pa je prišel mimo Peter z bodočim tastom, ki ga tudi niso poznali. Osovre se je enemu iz krdela posvetilo: »Veste, fantje, jaz pa vem, čegava je. S to je bil Košičkov na oklicih. Sedaj jo pa moram pogledati, da bom videl, kakšno si je izbral.«

»Kaj? To je gavtrožca s Korinja?«

In dasi so jo videli samo v hrbet, so se ozrli vsi za njo, dokler ni izginila med množico.

»Oblečena je bolj po starem, ampak korak pa ima! Kaj? Ali ne?«

Nihče ni ugovarjal izrečeni misli.

Marjančka je peljala »gavtrožo« s Korinja v domači stol, kakor je bila naročila teta, ki je že čepela v stolu. Teta ji je zašepetala na uho: »Kar korajžno sedi, saj je naš stol. Ako te bodo pa hotele izriniti, se bom pa jaz umaknila, ki nisem tako daleč prišla kakor ti in nisem tako trudna.«

Micka si je mislila: »Tako, v ta stol bom hodila!« Všeč ji je bilo, ko se tako lepo vidi pred oltar in pa gospoda na prižnici.

Peter je tudi posadil Drobiža v stol, a on je pa ostal zunaj z namenom, da nazadnje pritisne, ako jih ne bo preveč v stolu.

Micki je bilo kaj po volji. V cerkev bo tako blizu in po ravnem. Na prostranem polju so vasi z belimi hišami. Sneg je pokrival poljano, a vendar si je mislila, kako je lepo poleti, ko valovi žito od vasi do vasi, doma na Korinju pa povsod samo grmovje in grmovje ob njivah in potih. O, všeč ji je bilo pri Košičkovih. Zidana hiša je imela okna, v katerih bo lahko slonela in gledala po vasi, na Korinju je pa komaj glavo pomolila skozi okno. In hlev je tudi zidan in vsa poslopja so bila večja in bolj prostorna kakor doma. Pa tudi ljudje so se ji prikupili. Petra je kajpak že vsega imela v srcu in ko ga je pogledala, se ji je zdel tako lep in moški, bolj kakor takrat doma, ko ga je videla prvič. A tudi Marjančka ji je bila všeč. Vse sta si zaupali, kakor bi bili že stari prijatelji. In ko ji je Marjančka rekla: »Nič se ne boj, boš videla,

da se bomo zastopili in se bomo radi imeli,« jo je prijela za roko in jo stisnila, četudi ni ničesar spregovorila.

Teta Mana jo je imela v cerkvi vedno na očeh in je videla, da moli resnobno, da gleda na oltar in prižnico in da ni zijalasta, kakor so sicer dekleta njenih let.

»Tak ti boš naša!« ji je dejala prisrčno, ko ji je doma segala v roko.

Tudi mati je polagoma izgubljala predsodke, ki jih je imela napram nevesti s Korinja. Drugačna je bila, kakor si jo je bila naslikala. Okretna, priljudna in zgovorna, pa vendar skromna, vedno pripravljena prilagoditi se mnenju drugih. Zato je bila Košičkovki čimdalje bolj všeč, in ko je še opazila, kako ljubeznivo ravna Peter ž. njo, si kar ni več želela drugačne k hiši. Drobiž je kajpak že na prvi pogled v hlev in kaščo videl, da bo hči gospodinjala pri polnih loncih.

Pri južini in potem so se dogovorili, kdaj pojdejo v Ljubljano kupovat in kaj se bo vse kupilo. Zmenili so se tudi, da pride ženin po nevesto s »ta velikimi godci«, katerih ni imel noben ženin, ki je bil kdaj prišel na Korinj po nevesto. Drobiževa Micka se bo prva odpeljala s Korinja s »ta velikimi godci«, da bodo Korinjeci še deset let govorili in še nekaj kvatrov o Micki in njenih godcih.

In ko so se pogovorili že o vsem, je dejala teta Mana: »Peter, sedaj si pa pojta prstane umeriti!«

Peter je pogledal Micko in se srečal z njenimi očmi, ki je bila radovedna, kaj bo Peter dejal na tetine besede.

»Nekateri jih kupijo kar pri zlatarju,« je omenil Peter.

»Pa pri nas ni te navade,« ga je zavrnila teta. »Bog vé, kaj dobiš pri zlatinarju. Morda je že ponošeno blago bolnih ljudi, ali pa poročencev, kateri si niso bili zvesti.«

Peter in njegova nevesta sta se uklonila tetinim besedam.

»Nalašč zate imam pripravljeno staro srebrno žlico, ki so jo bili moj oče, Bog jim daj nebesa, kupili z drugimi vred na Škocjanu, ko so prodajali ropotijo po nekem gospodu. Janez in Tomaž sta imela prstane iz rumene kovine, saj sem jim tudi jaz dala žlice, ti in tvoja nevesta bosta imela pa bele, ker veš, da imam tebe najrajši.«

Tedaj se pa oglasi Marjančka: »Ja, pa k Srakarju pojdiva, ta naredi prstane lepši kakor videmski Fajfar.«

»Je že res! Fajfar naredi preširoke prstane, misli menda, da se prstan naredi ravno tako kakor obroč, s kakršnim se pipa okuje. Janezu in njegovi nevesti jih je bil Fajfar naredil, Tomažu pa Srakar. Srakar je bil naredil take lepe ozke prstane, ki so bili s križki in rožicami okrašeni.«

»Nu, pa pojdiva k Srakarju, da ne bosta pri zlatinarju izbirala,« se je soglasila mati, in teta je šla iskat tisto srebrno žlico, ki je bila namenjena za poročne prstane.

Drobiž je šel sam domov, Peter in Micka sta pa z žlico krenila h kovaču Srakarju v Ilovo goro, ki ni znal narediti samo kake pralice, temveč je

naredil tudi kak prstan, ki se je potem bliščal na roki novoporočencev.

Srakar je vzel obema mero na prstancu leve roke. Za mero je imel hodnikovo nit, potem je pa še odmeril na rovašu, češ, da bo imel mero pri rokah, ako se mu nit izgubi, in je obljubil njima, da naredi prstane lepe, kakor še nikomur, saj je kovina lepa in močna, in ko bodo gospod še dali svoj blagoslov, bosta prstana držala, da njune ljubezni nihče razdril ne bo, da bo njuna ljubezen brez konca in kraja, kakor bosta prstana, ki jih bo on naredil.

Trenutki, ki sta jih preživela gredoč k Srakarju in domov, so bili lepi. Prvič sta bila sama. Ko je ponehaval pogovor o prstanih, o teti Mani, ki je njima podarila žlico, mu je Micka pripovedovala, kako je na Korinju, o svojem domu, o bratih in sesticah, s katerimi se je igrala, in tudi Peter je povedal, kako je preživel leta. Celo tega ni zamolčal, kako so nekatera dekleta mrle za njim, kakor Čardarska, Pisančeva, Štamcarjeva in druge, a on se ž njimi ni čisto nič vezal, šel je sicer na ogledi v Kompolje, ampak vseč mu pa ni bila tista Skončna in nič ni čutil v srcu takega, kakor čuti sedaj do Micke. Od trenutka, ko sta si segla v roko, hrepeni po njej, vedno misli na njo po noči in po dnevu in komaj čaka trenutka, da jo popelje pred oltar in potem domov. In potem mu je tudi Micka priznala:

»Peter, jaz te imam tudi tako rada!«

In poslej sta zrla v bodočnost. Skozi zarjo sta gledala podobe ožarijene z zlatom in odete s cvetjem. Ob nedeljah bosta hodila k maši ob devetih in ljudje bodo dejali: Lejte jih, Košičkova dva! Ob sv. Antonu pojmeta v semenj na Reber, kamor priženejo Krajincanje koze. Peter bo dal pod lipo za vino, in Micka bo klicala znance iz domačega kraja: »Balite les, bomo pili!« Potem bosta romala k Sv. Ani nad Strugami molit in se priporočiti in potem bodo botre prinesle pogačo.

Ob slovesu pred zadnjim ovinkom jo je prijel za roko, položil desnico okrog njenega vratu in nagnil glavo k njeni:

»Micka, jaz te bom zmeraj rad imel!«

In tedaj se je obrnil, da gre nazaj, a Micka je hitela na Korinj, kjer so jo že težko čakali.

5. „Košiček gre po balo!“

Ko so pripeljali iz Ljubljane blago, je prišla takoj Antončkova mojškra s svojo pomočnico pri-krojevat in šivat. Šivale so pri mizi. Mojster Katrè, ki je prišel tudi takoj začetkom tedna s svojim fantom, je pa postavil svojo mizico k drugemu oknu in sedaj se je šivalo in tolklo pri Drobiževih od zore do mraka in še pozno v noč, ako je le hotela goreti luč v čelešniku.

Pri Drobiževih je bilo sedaj ljudi, da so se komaj ogibali drug drugega, zakaj poleg mojšker in čevljarjev je bilo polno vasovalcev. Dekleta so prihajala gledat, iz kakšnega blaga bo imela nevesta obleko, matere so se ustavljale pri Drobiževki v veži, moške so se držali bolj čevljarjev,

samo korinjski fantje bi se bili najrajše učili šivati pri mojškrah. E, ni vsake kvatre ženitovanje na Korinju. V Polje gre pa vsakih sto let ena s Korinja. Tega se je Micka zavedala in ko so jo fantje dražili, da je ženin s Polja mehak v nogah, da je ne bo mogel dohajati in naj raje ostane na Korinju, jih je zavrnila:

»Če bi imel samo eno nogo, bi ga vzela, zakaj Poljec je in zidano hišo ima.«

Ker so se zmenili, da bodo napravili bolj na veliko in bodo imeli na vsaki strani tri pare svatov, je Micka povabila Beletovih strica s teto, ki bodo za starejšino. Stric znajo govoriti in trančirati. Andrejkatovega ujčka s teto, ki so še mladi in bodo plesali, da se bo na ješterleku bliskalo, in svaka Koštrunčka z Grintovca z ženo, ki je moral priti vrnit, zakaj Drobiževa dva sta bila šla na njegovo svatbo šele, ko je obljubil, da pride vrnit, kadar bo treba. Za jerbasovko in tovarišico si je bila izbrala pa Beletovo Reziko, ki je tem rajše obljubila, ko ji je povedala, da bo za tovariša Petrov brat Lovrenček, ki je vojak in bo prišel za svatbo na dopust. Tudi starih mater je lepo povabila, ki so ji bili dali križavec, a k poroki jim ne bo treba iti, ker nimajo para, bodo pa doma urejevali, kar bo treba, in pa molili bodo takrat, ko pojdejo k poroki.

Tako je šlo vse gladko. Tuintam se ji je očitalo, zakaj gre tako daleč, zakaj si ga ni izbrala kje v bližini, da bi ne bilo treba tako daleč »v pustiv« hoditi, pa na te besede se je smejala.

V mraku nekega dne kmalu potem pa je prišla v vas Mihčevka, ki je nosila Drobiževe otroke h krstu. Resna je bila in nič je ni kaj veselilo govoriti, pa je rekla Drobiževki:

»Stopiva no kam, da se sami nekaj pome-niva!«

Šli sta v štibelec, kjer ni bilo nikogar. Botra je začela: »Jaz bi najrajše zamolčala, kar sem izvedela, pa mi zopet nekaj pravi: Povedi, da ne bo nesreče!«

»Kaj takega?« je poizvedovala Drobiževka v skrbeh.

»Poslušajte! Po južini sem šla doli na Kâl k hčeri. Pa me začne spraševati o Micki, zakaj se moži in zakaj gre doli v Polje na tako hišo, kamor neče iti nobena poljskih deklet in tako naprej. Potlej mi je povedala, da je bila na vse zgodaj neka ženska s Polja pri njej, ki je jajca pobirala, in jo je vprašala, ako pozna tisto punco, ki pojde h Košičku za nevesto, s Korinja je doma. In ko ji je povedala, da jo pozna in da je faj dekle, je pa rekla: Škoda je dekliča in bolje bi bilo, da bi si na Korinju nogo zlomila, predno bi prestopila prag pri Košičku. Pekel bo imela tam doli. Stara jo bo vjedala, stari, ki je skop, da se ga še berači ogibljejo, ji še močnika ne bo privoščil, in kar je najhuje, — ko mi je to rekla, je ženska zamižala! — za fantom že pankrti vpijejo. Pa to še ni vse. Psa nimajo nobenega pri hiši, ampak neko ženšče je tam, ki ji pravijo teta; ta ti poleti in pozimi sedi pri peči in klesti, da si nihče ne upa ziniti vmes ali pa priti blizu. Le-tej bo morala ustrezati! Naša ji je rekla, da gotovo ne bo tako hudo in da je več

povedala kakor je res, pa se je priverila in zarotila, da naj se ji vsa jajca ubijejo, ako ni tako hudo in še huje, da vsi ljudje to vedo. Povedala je, da je drugod ravno tako pravila, in da Micko vsa krajina pomiluje. Jaz sem mislila, da vam moram povedati, in ako je tako, naj se zmenek razdere.»

To poročilo je pregnalo veselje iz hiše — vsaj za en čas. Nič ni pomagalo, da je hči trdila, da je izmišljeno, da ne verjame, kar se pripoveduje, tudi oče jo je podpiral, ker je dobil same najboljše vtise od Košičkovih; mati pa se le ni dala potolažiti.

Nevesta bi bila morala iti v petek k izpraševanju.

»Toda ako je tako? Nikamor!« je rekla mati. Sklenili so, da pojde oče prej v Polje poizvedet, kako je pri Košičkovih, ako so res taki ljudje, kakor je botra pravila, in če vpijejo za ženinom otroci.

Micka se tistega večera ni več prikazala v hišo mojškram in čevljarjem. V štibelcu je slonela in ihtela ter mislila na njega, s katerim je oklicana, s katerim si je umerila poročni prstan. Kako ga je bila vzljubila! In ta naj bi bil tak, kakor je povedala botra? Nikoli! Nikoli!

Tisto noč so Drobiževi spali prav slabo. Zjutraj se je oče vzdignil še v temi in je šel, da ga niso opazili sosedje, in zvečer se je vrnil tudi že v temi. Mati in hči sta pri prvih njegovih besedah spoznali, da je dobro opravil.

Povedal je: »Ustavil sem se v Zagorici in sem bil na Ščiti ter sem pil in dajal piti drugim, da bi kaj izpeljal, pa so mi vsi zatrjevali, da so Košičkovi pohlevni ljudje. Potem sem šel h Košičkovim. Tam imajo krojača in čevljarja, a mojškre pričakujejo. Južinal sem tam. In potlej smo se pogovarjali. Jaz sem opazoval in lovil besede, da bi spoznal iz njih, če so res taki, kakor je botra povedala. A nisem opazil ničesar. Še bolj vseč so mi kakor prej. Ker sem imel dovolj časa, sem šel pa še k Vencetu. Njemu sem pa kar povedal, kaj smo bili izvedeli. O, kako se je krohotal, pa jezen je bil obenem na ljudi, ki obrekujejo, in na nas, ki verjamemo. »Nevoščljivi so! Nevoščljivi!« je dejal, »pa bi radi zdražbo napravili in razdrli. Ko sem mu povedal, da je prišla k nam povedat botra, ki je izvedela pri svoji hčeri na Kalu, pri kateri je neka ženska jajca kupovala in te reči pravila, takrat pa je Vence zaklel, da se je kar pobilisnilo, kakor se mi je zdelo, in dejal: »O, ti prokleta Marjetenca! To si ti naredila! Čak, satan polomljeni!« Kar malo sram me je bilo, ko sem odhajal. Preveč zares smo vzeli, kar nam je povedala botra.«

»Jaz sem vedela, da Peter ni tak!« je vzkliknila Micka, a oči so ji bile še mokre, seveda sedaj od veselja. Na botro so bili nekoliko nevoljni, še bolj pa na tisto žensko, ki je zeta raznašala po Krājini.

Naslednji dan se je nevesta odpravila prvič k izpraševanju. Malo se je bala, vendar gospod Jurij niso bili tako hudi, kakor si je Micka predstavljala. Vprašali niso nobenih molitvic niti kaj drugega, ampak kar pridigo so jim naredili o za-

kramentu sv. zakona, dolžnostih zakoncev drug do drugega in do otrok, zlasti so poudarjali, da je žena in mati središče družine. In še vse lepše so razložili pomen prstana, kakor ga je bil razložil Srakar.

Micka je sedaj vse bolj jasno videla. Tudi skrbi bodo prišle in težave, in ko se je vračala, je bila resnobnejša, a Petra je imela vedno pred očmi. O, imela ga bo rada. O, tudi takrat, če bo siten in svojeglav, bo potrpela in bo molila in otroke bo rada imela in jih bo učila moliti, kakor so njo mati učili in kakor so ji danes naročili gospod. Na Korinju je sicer lepo, o sv. Jurju, ko je žegnanje, pride na Korinjške mladina iz domače fare in sosednjih, jeseni je pa trgateg v Bovleku. Vsak dan je kaj lepega in še takrat je lepo doma, kadar se oče kregajo. O, saj bi ostala doma, pa mora že tako biti, leta pridejo in človek si nečesa zaželi, da sam ne vé prav kaj. In v takem trenutku je prišel Peter kar nenadoma. Ni ga poznala niti pričakovala, pa ko so jo vprašali, ako gre z njim, je kar pritrdila. Sama ne vé, kako je to prišlo, in sedaj ga ima tako rada, ker je res najgorši fant, kar jih pozna, vsaj na Korinju ni nobenega takega. Enkrat so jih že oklicali. O, kako rada bi bila slišala gospoda Jurija, ko so na prižnici počasi brali njeno ime in Petrovo. Kaj bi mislila takrat? Pa pravijo, da nevesta ne sme slišati svojega oklica. Skrbi jo, kako bo v nedeljo, ko pojde k sv. obhajilu. O, saj je korajžna, kar v cerkev bi šla in poslušala, samo zaradi ljudi ne pojde, da bi ji ne očitali, češ, da se ne zna obnašati, kakor se mora nevesta. Pa je mislila: o, po pridigi pojdem v cerkev.

V soboto popoldne se je odpravila k spovedi. Običajno gresta ženin in nevesta pred poroko dvakrat k spovedi in pristopita k obhajilni mizi. Mislila je na izpoved in je urejevala svojo vest. Račun bo dajala o svoji mladosti in hkratu bo slovo od nje. Postaljo ji je inako in solze so ji zalile oči. Stopila je k očetu in rekla s težavo: »Oče, dajte mi roko, pa mi vse odpustite. Nagajala sem vam.«

»Le pojdi srečno, pa rajtengo daj!« je dejal oče, ko ji je podal roko.

Ko je šla k materi se posloviti, ji je ponudila roko, a ginjenosti ni mogla izpregovoriti ničesar. Tudi mati je ihtela. Sprijeli sta se molče. Poslovila se je še od bratov in sestic in je šla v cerkev. Zadnjo soboto je šla v cerkev brez slovesa.

Tako so se vršile priprave. Mojster Katrè je prvi izgotovil svoje delo. Ko je čizme porašpal in jim zlikal pete, jih je podal Micki: »Na, pa si jih primeri!«

Micka si jih je obula. Prvič v čizmih!

»O, kako so lahki! Kakor bi bila bosa,« se je čudila. »Bome, bom hitra v njih!«

Potem je tudi šivilja dokončala in šla. Prišla je pa Žlogančkova Mica z modli in Andrejkatova mati. Iz mlina so pripeljali moke, iz zidanice vina. Vršila so se posvetovanja sedaj v veži, potem v štibelcu. Kuharica Mica je vodila priprave in narekovala, koliko vrst kruha se bo peklo in kakšno meso se bo dalo na mizo. Drugi so pa

delali in znašali skupaj. Oče je bil vedno na poti, da je komaj utegnil iti na Poljane pregledat, kdaj bo Jurček izgotovil skrinjo in postelnjak. In ko mu je Jurček zagotovil, da bo gotovo o pravem času, je pa dejal: »Sedaj se pa le zasukajte! V ponedeljek gremo k poroki.«

Vzporedno s pripravami pri Drobiževih so se vršile priprave pri Košičkovih. Poleg svatov si je zagotovil Peter tudi godce, s katerimi pojde po balo in nevesto. Lovrenček je prišel na dopust, da bo Petrov tovariš. Prišla je kuharica, da je pripravljala gostijo. V hiši so še bolj gospodarile ženske. Oče je moral dajati potrebni drobiž in je izbral vino, drugače so pa najrajši videli, da je bil v zapečku. Peter je bil večinoma na poti; sedaj pri fari, pa zopet pri sorodnikih, največkrat pa na Korinju. Hodil je gledat, kaj delajo tam gori, kdaj bodo napravili in nevesto je hodil gledat. Kadar je odhajal, je vselej vprašala, kdaj bo zopet prišel.

Naposled je prišla nedelja.

Pod Košičkovim kozolcem so bile pripravljene velike sani, ob ročicah so bili pritrjeni smrekovi mlajčki, oviti v raznobojne papirnate trakove, po vejicah je vse migljalo. Opoldne so prišli godci Matevžkov Jožek, Blažič, Kravajčev Nac in Lunderci s svojimi instrumenti. Peter je bil povabil še tri prijatelje, da mu bodo pomagali balo nakladati in voziti. Po južini so napregli vozniki velike sani, na katere so šli fantje in godci, na male sani sta pa sedla ženin in tovariš. Kuharica in mati sta prinesli in položili na sani pred ženina jerbas, v katerem je bil poleg drugih jestvin velik šarkelj, v katerem je bilo zapičeno papirnato banderce, in pa bokal vina. To so vsled običaja poslale mati in kuharica pokusit na nevestin dom. Ko je bilo vse v redu, je dejal Matevžkov Jožek: »Sedaj pa dajmo!«

Godci so udarili marš, voznika sta potegnili vojke, konji so skokoma šinili na cesto in šlo je v divjem diru proti Korinju. Vse je obšlo veselje. Konji so se veselja plašili, fantje vriskali in godci so igrali brez oddiha. Kakor bi trenil so prevozili Zagorico in ljudje so zagnali krik: »Košček gre po balo!« Vsak se je ozrl za sankajočimi, da bi kaj ujel z očmi.

Na Korinju so pričakovali Poljcev, ki bodo prišli po balo in »ohcet« naredit.

Nič ni bilo še videti, kar naenkrat pa je zaisvirala v daljavi godba, da je odmevalo po lokah in dobravah. Vse se je ozrlo na cesto in tedaj so pridrveli konji izza ovinka.

»Sedaj pa gredo! Sedaj so že tukaj!« se je razlegnil otroški krik po vasi. In kdor je le mogel še hoditi, je prišel iz hiše, da bi videl ženina in slišal godce. Po vasi so vozili počasi, da so se oddihovali konji in so jih Korinjeci lahko ogledovali.

Ženin je dekletom kaj ugajal, samo bled se jim je zdel in prepaden tako, da je neka postarna deklina vzkliknila: »Lejte ga! Kako ga gréva! Kako se žalostno drži!«

»Ti pa veš! Smejati se ne sme, pa se tako resno drži,« jo je poučila druga.

Tovariš je bolj ugajal, ker je poredno pomežikoval dekletom.

Tako so prišli pred hišo in so poskakali raz sani. Godci so se vstopili pred hišo v okroglico in so zaigrali viktorijo. Tovariš je vzel raz sani jerbas in ga nesel v vežo, ženin ga je odgrnil in postavil pred mater in kuharico, ki sta čakali v veži, in njima je rekel: »To smo vam prinesli pokusit, da boste videli, kakšen šajdesen bomo jedli in kakšno vince bomo pili.« Mati je prevzela jerbas, občudujoč pecivo. V ozadju sta stali nevesta in jerbasovka v navadni obleki in z belimi predpasniki. Ženin in tovariš sta stopila k njima in jima podala roke. Tedaj je pa odprl oče hišo in dejal: »Stopimo v hišo. Sedaj si pa izberi, kar je tvojega, ako hočeš biti moj zet.«

Peter je prijel Micko za roko in je šel v hišo, za njima pa Lovrenček z Beletovo Reziko. Nevesta je vzela ženinu klobuk in je pripela nanj venec, ki je imela pripravljenega. Tovarišica je pa ovila tovarišu okrog klobuka židano ruto. Nato sta pripeli njima še šopke, ki so bili najlepši izmed vseh.

Poklicali so v hišo še spremljevalce in godce. Tovarišica je pripela fantom šopke na kamižole na levo stran, godcem pa spredaj na kape. Tudi voznika sta dobila šopke, da so se ločili ljudje, ki spadajo k svatbi, od drugih.

»Fantje, sedaj pa pohitite in poberite, kar je našega!« je rekel Matevžkov Jožek, ki je bil poglavar godcev. »Ako ne boste vsega nadeli, bomo pa še mi prišli pomagat.«

Fantje in vozniki so odšli iz hiše pripraviti sani in nakladati. Godci so zaigrali polko. Tedaj se je nevesta izmuznila iz hiše in se je šla skrit, dokler so nakladali balo, zakaj nevesta ne sme gledati nakladanja bale, kakor so jo opozorili Andrejkatova mati. Tovariš se je obrnil k tovarišici, jo prijel in zaplesal z njo. Ko je tovarišica prenehala plesati s tovarišem, je stopila k ženinu, ki je bil sam, in se mu ponudila za ples. Tovariš je pa pripeljal drugo deklico v hišo in je plesal z njo.

Medtem so zunaj nakladali balo. Poleg skrinje in špampeta so naložili kolovrat, škafo, jerbas, metlo in sploh vsakršno orodje, ki ga bo rabila bodoča gospodinja. Korinjeci so gledali in si prikimavali: »Bome, ta bo pa imela! Lahko se bodo po dnevi pripeljali, ker je kaj pokazati.«

Ko je bilo naloženo, so prišli v hišo in ples se je pričel. Potem so pa prinesli vina v majolikah, v skledah juhe in mesa, in pričela se je gostija »župnega večera«, s katerim se prične vsaka poštena ženitovanjska gostija. Namesto svatov so sedeli za mizo vsi, ki so pomagali nakladati ali kaj drugega. Tudi nevesta, ki se je skrivala, dokler so nakladali balo, je prišla in je stregla gostom, a sem in tja je sedla tudi k ženinu.

Pred mrakom so se odpravili. Že so pripeljali konje, da jih zaprežejo, tedaj so pa zagrabili godci pominjake, lonce, stare koše, metle, Matevžkov Jožek je pograbil celo staro zibel, in so nosili na sani.

»O za pet ran! Vse nam bodo pobrali! Pustite še kaj doma!« so začeli klicati domači in so pobirali raz sani, a godci so zopet nakladali...

Na vasi je bil velik krik in vik ter smejanje.
»O ti Poljci!«

»Mati, tega ne boste več vi rabili,« je vpil Jožek in držal na enem koncu zibel, ki mu jo je hotela izpuliti. »To bomo sedaj pri nas potrebovali. Pri vas je odzvonilo!«

Tako so se prerivali sem in tja. Voznik je pa gledal, da je pognal o pravem trenutku, ko je bilo še samo tisto na saneh, kar so bili začetkoma naložili. Godci so zaigrali marš in šlo je počasi po vasi.

Medtem so bili pa Korinjski fantje zagrabili pot. Ob potu so postavili dve smreki — in so z

židanimi rutami prepeli od smreke do smreke, poleg so postavili mizo in čakali.

Zenin se je pripeljal in ustavil. Na zahtevo, da naj se odpre pot, ker je prosta za vse voznike, so odgovorili:

»Za voznike je pot prosta, ampak bala ostane tukaj.«

Po daljšem prerekanju je Peter odprl mošnjo in naštel počasi dvajset cvančgarc na mizo.

»Fantje! Mi smo plačani! Naj gre z nevesto tudi blago v Polje. Odprite šrango.«

Godci so zaigrali in šlo je.

(Dalje.)

Tri gracije.

Narte Velikonja.

VIII.

Drugi dan je šla teta k otvoritvi Doma. Bledi, trpki izraz na licu, senčne poteze pod očmi in visoko pod vratom zapeta bluza, ki jo je imela, če je šla na seje, kamor so prihajali duhovniki: vse to jo je delalo svečano in poduhovljeno.

Skrivaj sem se ukradla tudi jaz z doma ter pustila Magdo pri Reziki. V okinčani, s cvetjem in zelenjem prepleteni dvorani v Domu se je zbralo mnogo občinstva. Slišala sem deklamacijo male deklice, prerila se skozi množico na galeriji tik do stolov. Završelo je po dvorani, silno ploskanje se je odbijalo od stropa. Teti je troje belo oblečenih deklic izročilo velik, dragocen šopek.

Slovesno in oblastno so sedeli v prvi vrsti vsi dostojanstveniki mesta: škof, predsednik dež. vlade, mestni župan z dolgo brado, zastopniki dobrodelnih društev s svojimi dragocenimi zastavami, akademiki s trakovi in drugih sto, ki jih ni poznala žena pred menoj, razlagajoča vse to svojim otrokom.

Ploskanje se je pomirilo: na odru se je prikazal neznaten mož s sivo brado in plešo, otrl si znoj na čelu in slikal z visokim glasom na dolgo in široko razvoj Doma. Žena pred menoj je dejala, da je predsednik društva za zanemarjene dečke ter da se imenuje Repnik.

Proti koncu pa je dejal:

»In če bomo vedno izpolnjevali besede Kristusove: »Pustite male k meni priti!« kakor so jih zapisale na čelo te hiše naše visokočastite dame« — v dvorani je nastal silen vihar navdušenja, ljudje so vzklikali ter cepetali z nogami, imenovane dame so se zagugale na stolih kakor pšenica v vetru ter vlekale robce iz torbic, tudi mene je prevzela ginjenost — »naše visokočastite dame, ki so ta napis tudi utelesile, naše visokočastite dame in predvsem gospa dr. Bernikova,« — nastal je iznova šum, ploskanje in klicanje, teta se je narahlo priklonila občinstvu — »če bomo vedno tako izpolnjevali, gospoda moja, nam bo lahko ob smrtni uri.«

Visok zanemarjen možakar ob meni, ki je smrdel po žganju ter zmerom spremljal govornika s polglasnimi opazkami, je menil:

»Že joka, dr. Bernikova joka; ojej, Repnik se je pa slabo pripravil.«

»Pst, pst!« so mirili drugi.

»Saj je že konec!« se je otresel pijanec.

»Pst, ni še!«

»O jej, zdaj bo pa ona!« je dejal.

Pogledala sem v dvorano. Teta Marta je vstajala in si brisala oči. Pozdravilo jo je novo ploskanje.

»Jaz imam vse roke rdeče,« je menil za menoj mlad fant. »Bog ve, koliko bo še tega ploskanja.«

»Pa ne ploskaj!« je menil pijanec.

»Zahvaljujem se v imenu dam, ki zaslužijo to hvalo, dà, njim gre zahvala, da se je izvršilo, kar se je izvršilo.«

»Pa bi Severjeva, če ne ti!« je dejal pijanec na galeriji.

»Pst, pst! Tiho!« V dvorani je zašumelo. S ploskanjem so zadušili hrup na galeriji.

»Od Severjeve je podkupljen, da moti!« je nekdo vpil.

»Ven ž njim!« je vpil drugi iz kota.

»Pst! Tiho!«

Ponehalo je ploskanje, teta se je bila priklonila že v petič. Mene je silno jezil hrup na galeriji.

»S solzami ginjenosti v očeh se zahvaljujem,« je nadaljevala teta ter si brisala oči, »zahvaljujem vsem, ki so pripomogli, da se je meni izpolnila prva in največja sanja mojih sanj, toda predvsem gre hvala in zahvala tem damam« — je pokazala z roko nanje, dame so se zazibale od desne proti levi —

»Saj jih poznamo, kakšne so!« je zaklical pijanec.

»Pst — ven ž njim!«

V dvorani je završalo ploskanje.

»ki so se posvetile tako težki nalogi. In ko gledamo ta Dom, ne iščemo ne časti ne slave« —

dame so si brisale solze, »vem, da govorim iz srca vsem, le v srčno zadoščenje nam je,« — dame so se zazibale na stolih — »le v srčno zadoščenje nam je, ko vemo, da se je ustvarila domača streha res najpotrebnejšim med najpotrebnejšimi. Sveti Jožef skrbi za svoje varovance.«

Zdelo se je, da se utrže strop, tako nepopisno navdušenje je kipelo v dvorani. Ljudje so cepetali z nogami, ploskali, bili po stolih ter vzklikali:

»Bog živi gospo dr. Bernikovo!«

Tisti možakar ob meni pa je brisal slino okoli ust ter dejal:

»Za dr. Zobnika!«

Del občinstva na galeriji je prasn timer smeh; začelo se je spet sikanje:

»Pst, pst. Tiho. Ne motite!«

»Jaz nič ne motim!«

»Podkupljen je. Profesor Sever ga je podkupil. Ven ž njim.«

»Saj je že konec!«

»Ven ž njim — ker je naročen!«

Okoli pijanca se je zgostila gneča, par pesti mu je padlo po glavi, napravil se je okrog njega vrtinec, ki se je gnal proti izhodu.

»Ven ž njim, ven ž njim!«

Tudi mene je pograbil val ter me izmotal na cesto.

Pred vhodom pa je krilil pijanec in okoli njega so se zbirali ljudje.

»Kaj mislite, da je res vse tako, kakor mislite. Nič ne mislite, drugače bi Bernikovi ne ploskali. Naj ji ploska kdo drugi! Zobnik naj ji ploska!«

Navalili so nanj in posegla je vmes policija. Pijanca so odvedli. Ljudje so se pa nasmehovali in se živahno prerekali.

»E, ni vse tako, kakor kdo misli!« je kimala stara ženica na voglu. »To bo še svet strmell!«

IX.

Teta je imela v Domu kosilo in je opoldne ni bilo domov. Rezika je taval iz sobe v sobo, oči je imela krvavo objokane, lice ji je gorelo v bolesten vročici.

»Ali si bolna?« sem jo vprašala.

Odtegnila je roko in dejala z bolnim glasom:

»Srečna ti, Tinica, ki še nič ne razumeš!«

Sram me je bilo in njene besede so me žalile.

»Kako misliš?«

»Ne izprašuj, Tinica! Kaj bodo rekli doma, Tinica, kaj bodo rekli doma?« je zaihtela in se naslonila na podboje. Njene polne rame so se stresale v silnem joku; zdelo se je, da se ji iztrga srce.

»Rezika, Rezika,« sem ji dejala v zadregi. »Pomiri se, saj še ozdraviš in spet bo vse kakor nekdanj!«

»Kakor nekdanj?« Pogledala je osuplo izza solz in groza ji je odsevala iz oči. »Kakor nekdanj?« Žalosten nasmeh brezbrizne vdanosti se ji je razlil čez lice. Zmajala je z glavo, vlekla za ruto ter dejala počasi:

»Pri meni ne bo nikoli več kakor nekdanj. To zdravje se ne povrne nikoli.«

Gledala sem jo začudeno:

»Umreti vendar ne boš morala!«

»Tinica, samo umreti, samo umreti bi še želela.«

Zakrila je svoj obraz s predpasnikom ter jokala in jokala, da so tudi mene oblile solze. Njeno telo se je krčevito stresalo v neizmerni boli, lice ji je gorelo v mrzličnem ognju. Odšla je v svojo sobico, se vrgla na posteljo in grabila za odejo in blazino.

»Mati, mati, zakaj si me poslala od sebe?«

Njeni vzkliki so mi jemali zavest; v dnu srca me je peklo njeno ihtenje. V zadregi sem bila; ker ji drugače nisem znala pomagati, sem jo gladila po licu in tolažila:

»Saj bo spet vse dobro!«

»Nikoli, Tinica, otrok nedolžni, nikoli! Pustime!«

Pustila sem jo in odšla k Magdi v kuhinjo. V glavi mi je brnelo kakor v panju, misli so se podile druga za drugo, sklepala sem, toda nobenega pravega zaključka ni bilo; vse je bilo nejasno, zakrito v meglo in za tistim zastorom je tičala strašna groza, nekaj nerazodetega in radi tega še bolj strašnega. Rada bi bila vprašala Magdo, ki je ždela in kimala v kuhinji, toda starka je samo mrmrala predse, spuščala jagodo za jagodo na molku ter me z roko potisnila k sebi na pručico:

»Moliva, Tinica, da bi Bog dal pravi konec in vsaki duši očiščenje svoje.«

Ponavljala sem za njo, toda sredi molitve je prenehala in poslušnila:

»Ali ni prišel Maks?«

»Ne!«

»Kod hodi cel dan?« se je začudila. »Kako pa je z Reziko?«

»Bolna je!«

»Da, da, bolna je!« je prikimala starka in nadaljevala: »Daj Bog vsaki duši očiščenje svoje!«

Na vsako vprašanje mi je zmajala z glavo in zagotavljala, da vse še izvem, ker še vse pride.

»Vse pride, Tinka, Tinica, in vse prehitro!«

Mene je to zagonetno govorjenje mučilo, to namigovanje na nekaj, ki je, toda jaz ne vem, kaj in kako je, vzdih, jokanje in molitev me je trpinčilo, kot da me kdo zbada z iglo. Celo popoldne sem tako posedala iz sobe v sobo, iz sobe v kuhinjo in nazaj v sobo. Če sem sedela v salonu, so me gracije spominjale na teto in Maksa, v kuhinji je Magda vpraševala po Reziki in trdila, da je bolna.

Teta je prišla šele zvečer v mraku domov. Zaripla je bila v lice, na obrazu se ji je zrcalila razburjenost.

»Le kar naprej, kar naprej!« je dejala debeli ženski z malim kovčegom v roki, ko je odprla vrata v salon.

»Hvala lepa!« se je nerodno priklanjala ženska in govorila skozi nos. »Tako lepih salonov pa sem malo videla, tako okusno in fino, da, gospa, fino. In bila sem že marsikje!« je zatrjevala ženska, gugala se v bokih in vihtela svoj kovčeg v rokah.

Ko je Magda zagledala žensko, se ji je v čudni preplašenosti raztegnilo lice in iz rok ji je padel krompir, ki ga je strgala. Pograbila me je za roko in vzkliknila vsa zmedena:

»Sveta božja porodnica, reši naše duše te nesreče!«

Vlekla me je v svojo sobico v podstrešje ter zaklenila vrata za seboj. Sledila sem ji, ne vedoč, kaj se godi z menoj, njen glas in njen strah sta mi ubila vsako najmanjšo misel na odpor.

»Poklekni, Tinica; za Maksa, za teto, za zvečanje moje in svoje duše moli, otrok nedolžni.«

Mene je prevzela omotica in nepopisna groza. Pokleknila sem in ponavljala za njo:

»Ne poslušaj, Gospod, naših grehov, ki vpijo v nebo, ne zapisuj nam naših slabosti za smrtno uro!«

»Kaj je starki?« sem se vpraševala in tista neprodorna nejasnost, ki me je obdajala, je postajala še večja in temnejša. Zatisnila sem oči in zdelo se mi je, da me strašen vrtinec vleče v globočino. Sto ugank se je obličilo v mislih, sto vprašanj sedelo na jeziku in nihče ni hotel ali ni znal dati odgovora. In prešla sem vse dogodke od začetka do konca, od konca do začetka, nikjer odgovora. Le nejasne slutnje so se porajale v srcu in me navdajale z gnusom in zoprnostjo, toda nobene jasnosti, nobene jasnosti.

Pri večerji je bila teta židane volje; kdaj je odšla debela ženska iz hiše, ne vem. Čuden občutek me je navdajal, če sem mislila na njen nosljajoči glas in v srcu je zorelo prepričanje, da je prinesla nesrečo. Ko je Magda nesla Rezi ki večerjo, se je vrnila, tresoč se po vsem telesu ter s solzami v očeh zaprosila:

»Da bi dali za mašo, gospa, za lahko pokoro!«

Teta je za hip onemela, toda samo za hip, nato pogledala srepo meni v oči ter se narahlo obrnila k Maksu.

»Vzemi, Magda, in nesi v dober namen!«

Maks ji je ostro pogledal v lice, nato udaril po mizi, da so zažvenketali kozarci:

»Nehaj vendar z očitaji!«

X.

Teden dni sem že v Domu. Teta je poskrbela, da sem bila sprejeta brezplačno, ker sem sirota. »Toliko, da se vrnem!« je dejala, stisnila mi krono v roko in odšla. Z Maksom sta se nekam odpeljala. Šolo je slabo izdelal; ponavljalni izpit so mu naložili. Zdel se je truden in izmučen. Odšla sta k morju. »Na drug zrak, v drugo okolico!« je razlagala teta gospodični Malinšek.

Drugi dan za menoj je prišla Rezi ka za deklo v zavod. Ona je upadla, na obrazu se ji pozna, da je v bolezni silno trpela in na licu in očeh se ji vidi, da mnogo joka. Vsa izpremenjena je; starejša, resnejša se mi zdi. Mene včasih pogleda, kakor bi mi hotela razodeti skrivnost in staviti težko vprašanje.

Za nekakšno nadzirateljico sem; a meni je strašno dolgčas. Ravno navadila sem se na prosto

življenje, tu pa se moram držati hišnega reda in sem vezana na sto in sto ozirov.

Da bi ne imela teh drobnih sirot okoli sebe, bi obupala. Male deklice čevljajo okoli mene kakor račke in izprašujejo. Učim jih molitvice. Zelo jim ugaja ona v verzih, v kateri se naštevajo ustanovitelji Doma, tudi teta Marta.

In zvečer jo molimo vsi:

»Sirotice revne, ubožice male,
za nas skrbijo predobri ljudje;
da bi le vedno hvaležne ostale,
Jezušek ljubi hvaležno srce.

Bernik in Lovreč in Marn dobrotno
streho razprle so nam nad glavo —
zanje molilo srce bo sirotno,
prišle da bi vse v presveto nebo.«

Pesem ima še štiri kitice in deklice jo ponavljajo, preden zaspijo. V mojem srcu se pa poraja očitane, da sem teto še premalo cenila, očitam si, da je nisem dovolj spoštovala in rajša verjela zaničljivi besedi Maksovi. Tu v zavodu pa čujem od vsepovsod samo hvalo o njeni pobožnosti in darežljivosti.

Toda še bolj natančno je opisano življenje vseh dobrotnikov v mali knjižici, ki jo dobi vsaka deklica, ko vstopi v Dom.

Na prvi strani je naslikana teta Marta; tisto bluzo ima, ki je ne more sama zapeti, ker ji seže ovratnik visoko pod vrat. Odkar je predstojnica povedala dekletcem, da je ta gospa moja teta, zrejo te male preplašene oči s svetim strahom vame. Ko so mi povedali, da bom nadzirateljica, mi je stara učiteljica Pregaršek pristavila:

»Bodi ravno tako dober zgled drugim kakor teta Marta!«

V srcu sem občutila, kako sem kriva, ker se dozda nisem nič brigala za teto — skoraj ogibala sem se je in nič nisem bila nežna z njo. Če sem pa vendar mislila na Maksa in Magdo in Rezi ko, se me je polaščala strašna razdvojenost. Nič nisem razumela in očitala sem si, da sem neumna. Neumna, strašno neumna. V mojih mislih se je pa križalo vse vprek, bolelo me je v dušo in nikogar ni bilo, da bi se mu razodela. Ob misli na Maksa je v meni vse drhtelo in trepetalo; njegovo lice je vedno tako živo stalo pred menoj, da bi moral samo izpregovoriti.

Očitajo mi, da postajam zamišljena; predstojnica mi je bila vedno za petami. Le skrivaj sem se mogla zvečer v mraku že parkrat splaziti na vrt in za visokim divjim kostanjem sem počenila na tla in mislila. Srce mi je burno bilo in kri mi je gnalo v glavo s čudnim, še nepoznanim občutkom in mislila sem na teto, na Magdo in Maksa. V ozračju je puhtelo; naslonila sem glavo na deblo in strmela v nebo. Trpkost in žalost me je prevzemala; čutila sem se nesrečno, zapuščeno, od nekoč izdano in prevarano.

In ko sem v soboto zvečer tako strmela v nebo in sanjara in grebla v spominih ter iskala odgovora na vprašanja, ki so mučila moje srce do obupa in solz, odgovora, ki ga ni odgovorila točno še nobena knjiga iz naše male knjižnice,

odgovora na vprašanje, ki je razjedalo mojo dušo, da sem včasih obstala omočena kakor bi se vrtela v globočino, se je prikradla iz kuhinje Rezika.

»Tinica!«

Vzdramila sem se in se plašno ozrla. Strogo je bilo prepovedano govoriti s posli.

»Ali je kaj pisala teta?«

»Nič!« sem odgovorila tiho.

»Maks tudi ne!« je dahnila v trpkem poudarku; njen obraz je dobil mučne poteze. Mene je ob teh besedah obšla vročina, ki mi je pognala kri v glavo.

»Tudi ne!«

»Bog ve; pravijo, da ga ne bo tako hitro nazaj!«

Meni je bilo to novo. Čudna užaljenost me je obšla, ker nisem tega vedela in mi niso povedali. Misel na Maksa mi je silila solze v oči.

»Nič ne vem!« sem dejala, da sem skrila svojo zadrego.

»Toda teta se je vrnila,« je nadaljevala Rezika.

»Saj ni res, pome bi bila prišla,« sem vzkliknila razdraženo in ji pogledala v oči.

Rezika se je nasmehljala, kakor da sem stara sedem let, pogladila me pomenljivo in materinsko po glavi ter vzdihnila pomilovaje:

»Otrok!«

V meni je vse zakipelo; pritajila sem se, dasi bi najrajši vzkliknila. Njenega pomilovalnega, usmiljenega pogleda, ki je sam iskal sočutja, nisem mogla prenašati.

Rezika je najbrž to razumela. Odmaknila je roko od mojih las ter me prijela za desnico.

»Ne huduj se, Tinica, saj ni nič. Srečna si in Boga zahvali, da si še, da še nič ne razumeš. Po Maksu mi je dolgčas.«

Nepopisna vročina je spet spreletela moje telo. Čutila sem, da se mi roka trese. Strašno sovraštvo se mi je za hip porodilo v srcu.

»Zakaj ti je dolgčas?« sem počasi vprašala.

»Imam ga rada!« je nežno, s tajnostnim občutkom zaihtela Rezika. »In on je dejal —«

»Kaj je dejal?« sem jo hlastno vprašala.

»Da me bo vzel!«

Tistikrat se mi je zazdela kot majhen otrok. Zrla sem ji, sama solzna, v njene solzne oči, ki so blestele v zvezdnem svitu.

»In potem je prišlo tisto strašno!« — je bruhnila iz sebe, kakor bi hotela odvaliti strašno breme s svojih ramen. Njen obraz je bil spačen od neznane bolesti in groze. Krčevito mi je stisnila roko, kakor bi padala. »Ti,« je nadaljevala strastno, »ti, povej, kje je zdaj Maks?« Zrla me je s pogledom, kakor da je v mojem odgovoru vsa njena sreča in nesreča. Neugodno mi je postalo okoli srca; njenega izraza sem se skoraj zbala. In neprijetno mi je bilo, ker je strmela vame, kakor da bere vsa moja skrivna čuvstva iz mojih oči.

»Ne vem!«

»Tinica, če ga ne bo, potem vem, kaj mi je storiti. Potem, potem je konec!« je stisnila z gnevom in obupom skozi zobe. Neizmerna bolečina se ji je zarezala okoli usten, ki je v mesečini

izražala še večjo grozo pred nečem nepoznanem. Toda v hipu je postala spet nežna kakor otrok, s solzami je orosila mojo roko in trepetaje dahnila: »In ti, Tinica, ne bodi huda name — vem, tudi ti ga imaš rada!«

Meni je bilo, da bi zajokala in zakričala. Kakor da je zgrabila za moje srce. Njena obupna nežnost in okrutna odkritosrčnost sta s strašno neizprosnostjo odkrili vso mojo skrivnost. Solze so me hotele zadušiti; planila sem po koncu in zbežala.

Na koncu vrta me je pa poklicala predstojnica, kakor da je vstala pred menoj iz zemlje.

»Tinica, teta je strogo naročila, naj pazimo nate. Rezika ni družba zate!«

»Pravi, da se je teta vrnila...« sem zajecjajala v zadregi. Bala sem se, da me glas izda. Pogledala sem ji v oči, ali kaj ve. Toda v njenih očeh je bila samo nevolja.

»Da, danes!« je potrdila.

»Potem se jutri vrnem k nji?« sem boječe vprašala.

»Ne, Tinica, ti ostaneš še pri nas!«

XI.

Tisto noč sem slabo spala. V prsih me je pekla neizrazna želja, da bi videla Maksa. Plakala sem in si zatrjevala sama, da mi nič ni, a čutila, kako se poraja v duši sovraštvo do vsega na svetu. Da, sovražila sem Reziko in teto. Zdaj šele sem spoznala svojo brezpomembnost, čutila, da sem teti samo v nadlego, da sem samo v napotje. Revica sem in dala me je v Dom, da živim od tujih milodarov, odgovarjam s hvaležnim izrazom in hinavsko besedo vsaki debelušni dobrotnici, ki nas obišče, »da pogleda, kako je njenim varovankam.« V meni je zorel sklep, da uidem, najprej k teti; če me ona pošlje nazaj, potem, potem... Kamorkoli. Če je Rezika prenesla »tisto strašno«, prenesem še jaz kaj težkega.

In tisto strašno? Kaj je Rezika doživela? Pretresel me je strah, srce mi je spet upadlo. Strmela sem v temo, skozi vežo s ceste je padal na steno droben trak plinove luči. Merila sem ta trak in se nemirno premetavala po postelji. Kaj je tisto strašno. Pregledala sem v duhu vse dogodke nazaj; meni je bilo vse nejasno in mi jemalo pogum in zavest. Tem manjši je bil moj pogum, čim bolj sem čutila neznosnost življenja v Domu, čim večje je bilo sovraštvo do tete. In Maks, Maks; vsa sem drhtela, če sem pomislila na njegove svetle oči, na njegovo močno roko in energični glas. In nenkrat, Bog ve odkod, mi je prišla misel, da me je teta oddala v zavod radi Maksa! Strašna žalost me je obšla, ne, to ni žalost, občutek nezaslužene krivice je, ki mi je grizla v dušo.

Šele proti jutru sem zaspala, zaspala s sklepom v srcu, da pojdem k teti.

Po zajtrku sem srečala Reziko na hodniku. Na sebi je imela najlepšo obleko in obraz ji je žarel nepričakovane sreče. V prvem hipu me je zbodel čuden domislek: »Lepa je in jaz sem še

majhna in nisem še lepa.« Hotela sem molče, s povešenim pogledom mimo, toda Rezika me je ustavila, prijela me razigrano za roko ter me poljubila. V zadregi sem se ji hotela iztrgati, a ona je hitela vame in vzklikala.

»Saj sem vedela, vse bo še dobro!«

Nepopisno otroško veselje ji je sijalo iz oči in na ustnah ji je igral blažen nasmeh, poln brezskrbnosti in miline.

»Kaj me gledaš tako začudeno? Ti, otrok, ti, začudeni. Teta mi piše in nazaj pojdem!«

Mene je ta vest neizmerno zbodla.

»Kdaj je pisala?«

»Danes; zdaj. Glej!« in izvlekla je tetino vizitko iz žepa. »In piše prijazno, naj pridem, da se vse pomeniva.«

»Tudi jaz pojdem, meni je tudi pisala!«

V glavi mi je zašumelo. Sama ne vem, kako sem prišla do teh besed. Ustrašila sem se lastnega glasu ter povabila pogled, da bi mi ne videla laži v očeh in rdečice, ki mi je udarila v lice.

»Reš?« se je začudila Rezika.

»Da!« sem prikimala in se čutila že bolj trdno.

»Tudi tako prijazno? Dobro volje mora biti in dobrega srca je tvoja teta.«

»Da, dobrega!« sem pritrdila.

»Ali pojdeš takoj?«

»Takoj!« Nejasno mi je bilo, kako trdno in odločno sem lagala in postajala pogumnejša. Iz vseh želj je vstala najsilnejša, da ne ostanem več v zavodu. Občutila sem sram pred ljudmi, da sem morala hoditi v vrsti po ulici in da so se mi fantje, tako veliki kakor Maks, nasmehavali. In tudi Maks se je gotovo norčeval iz mene.

»Podvizaj se, pa te počakam!«

Čez par minut sva hiteli proti hiši tete Marte. Srce mi je burno bilo, na stopnicah sem se hotela že vrniti, toda Rezika me je držala za roko in pritislila na zvonec. Magda je odprla. Hoteli sva takoj k teti, a Magda je položila prst na usta in opomnila:

»Svetnik Zobnik je v salonu.«

»Meni se mudi!« je dejala Rezika in odprla vrata v salon. Videla sem, kako je planila teta po koncu in vsa zaripla v obraz stopila proti meni, ko je prišla do besede.

»Kaj delaš ti tukaj, Tinica?« je dejala z osornim glasom.

»Sem mislila...« sem zajecljala in solze so mi oblile lice. Teta pa je mrko zrla vame ter pokazala vrata.

»Ostani v kuhinji!«

Rezika je osupla ostala v salonu ter boječe pogledovala svétnika, ki je stal pri oknu. Odšla sem k Magdi. Magda je lupila jabolka za povitek in bila slabe volje.

»Ali nisem še dovolj močna?« je godrnjala sama pri sebi. »Čemu pa bo? Komaj smo se rešili tega pohujšanja!«

Še ni olupila drugega jabolka, ko se je iz salona razlegel ostri glas tete Marte in še močnejši odgovori Rezike. Stisnila sem se k vratom in poslušala.

»Rezika, bodi pametna,« je mirila teta, »kaj hočeš tu? Služba, ki sem ti jo našla, je dobra; da je v Zagrebu, še nič ne de! In vzemi denar, ki ti ga ponujam!«

»Z drugimi besedami: izginem naj in molčim naj!« je zasmehljivo kriknila Rezika. »Za ves svet ne, dà, za ves svet ne!«

»Rezika, ne bodi vendar taka!« jo je tolažil dr. Zobnik. »Vzemi, če ti ponuja gospa.«

»Ne, in ne!« je ponovila Rezika. »Z denarjem me ne boste, ne, kupili me ne boste! Sram vas bodi, sram vse skupaj! Za kakšno me pa imate!«

»Tako, tako!« je bruhnila teta. »In če mi boš lazila za Maksom, te izročim policaju, da, policaju, nesramnica!«

Kaj se je zgodilo v salonu, ne vem: kakor bi bil padel udarec na lice, Rezika je nekaj kriknila, teta je zavpila, nekaj je zropotalo na tla; na hodnik je planila Rezika.

»Tako, in zdaj povem ljudem, vse povem, da, vse povem!« je zaripla, vsa zmršena in besna vpila proti izhodu. »Vse povem, na policiji in na sodnji in na cesti ljudem! Taka sem; če sem, kdo je kriv, kdo je kriv?«

V meni je vse oledenelo. To se je izvršilo tako naglo, da nisem prišla k besedi, ko je že hitela po stopnicah navzdol in vpila, da je odmevalo v stopnjišču.

»Vse povem, vse povem; na policiji in na sodnji in na cesti ljudem!«

Odprla sem vrata v sobo; na tleh je ležala razbita skupina gracij sredi bankovcev, razstlanih okoli nje. Teta je slonela ob oknu, srepo gledala predse in ponavljala:

»Ta škandal, da je moralo priti do tega škandala!«

Jaz nisem razumela še ničesar, obšel me je le strašen stud in gnus pred nečem neznanim. Kdaj in kako je odšel sodni svetnik, se ne spominjam. Teta je strmela predse; v njenih očeh je odsevala obupna brezbržnost in kakor prestana, dopolnjena, že davno pričakovana groza:

»Ta škandal, ta strašni škandal!«

V kuhinji je sklepala roke stara Magda in čudno blažen usmev ji je igral na licu:

»Za pokoro, Gospod Bog, za naše grehe!«

Jaz ne razumem ničesar, toda vse bom še poizvedela, do pičiče vse, da me ne zaduši ta nejasna in težka zoprnost, ki mi polni dušo.

Dante Alighieri: La Divina Commedia.

Prevel in razložil J. D.

Drugi del: Vice.

Spev XXXIII.

Zadnji spev Vic! Dante prorokuje v njem boljše čase Cerkvi in cesarstvu rimskemu, v katerih obeh vzajemnem delovanju je pesnik gledal svoj verski in politični vzor.

Kreposti (3 božje in 4 poglavitne) tožijo s psalmom 78. o pokvarjenosti v Cerkvi in državi. (Psalm 78., ki se pričinja z besedami Deus, venerunt... t. j. o Bog, pogani so prišli v tvojo dediščino, oskrunili so tvoj sveti tempelj..., popisuje nesrečo razdejanega Jeruzalema. S tem vzklikom »Deus, venerunt gentes!« je sv. Hieronim izrazil svojo žalost, ko je izvedel, da je Alarih zavzel Rim. Ta psalm je bil tudi nam pred očmi v letih svetovne vojne, ko smo čuli o pustošenju svetih krajev, posebno Svete Gore pri Gorici.) V kakšnih bridkosti se je takrat nahajala Cerkev, nam izpričuje tudi govor sv. Bernarda na cerkvenem zborovanju v Reimsu l. 1148., kjer je veliki svetnik z istim psalmom dal duška svoji bolesi. Dante sam je doživel dva težka udarca za Cerkev: l. 1303. je bil francoski kralj Filip Lepi dal papeža Bonifacija VIII. v mestecu Anagni v ječo vreči, in l. 1305. je papež Klement V. francoskemu kralju na ljubo premestil apostolski sedež v Avignon. Res, žalostni časi! Kaj čuda, če je tudi Beatriče — z vero razsvetljeni um — žalostna skoro takó ko Marija pod križem! Vendar nahaja tolažbo v Jezusovi obljubi (Jan. 16, 16.): »Še malo...«, t. j. v nadi, da bo Rim kmalu zopet sedež papeža in cesarja. — Nato Beatriče odhaja: kreposti pred njo, Gospa (t. j. Matelda) — Dante in Stacij za njo. (Vv. 13—15.) Po desetih korakih (broj deset je simbol popolnosti in dovršenosti) pozove k sebi Danteja ter mu govori o usodi Cerkve in države: »Voz (t. j. rimska Cerkev) ni več, kar bi moral biti, je nestvor, nahaja se kot plen v rokah francoskega kralja Filipa; toda Bog se ne plaši oklepa vitezovega (v. 36, besedo zuppa tolmačim z dantologom Torraco kot inačico za srednjeveški izraz iuppa, zubba, subba, zuppa t. j. oklep). Rimski orel (t. j. cesarstvo) bo še dobil naslednika v Rimu. Prišel bo rešitelj DVX (t. j. 515). (Morda s temi besedami Dante misli svojega pokrovitelja, vojvodo Can Grande della Scala iz Verone, vodjo gibelinov v tisti dobi.) Moja prerokba se ti morda zdi temna kakor uganke, ki jih je v davnini dajala Sfinga (pol žena, pol zver) in mrcvarila goved ter uničevala žito, če jih ljudje niso uganili, ali pa kakor uganke božice Temide, ki je v pradobi prorokovala v Delfih; pa dogodki ti bodo vse pojasnili.« (Vv. 16—51.)

»Le dobro si oglej to drevo spoznanja dobrega in zlega! Bog si ga je ustvaril v svojo čast. V drevesu spoznaj rimsko cesarstvo! Dvakrat je bilo to drevo poškodovano: prvič, ko je Konstantin v Carihrad prenesel prestolnico, in drugič, ko je papež Klement V. v Avignon šel v sužnjost. Drevo je silno visoko in proti vrhu vedno širše, da bi bilo tem varniše pred ljudmi. In kakor je človeštvo 5000 let trpelo za Adamov greh, tako bosta Cerkev in cesarstvo trpela za te svoje zločine.« (Vv. 52—72.)

»Pa tvoje posvetne misli so ti tvoj um pokamenile (kakor rečica Elsa v Toskani s kamenito skorjo prevleče vsak vanjo vržen predmet) in tvoja sla ti je tvoj um potemnila (kakor je bil Piram s svojo krvjo temnordeče prebarval

murbo), ker sicer bi moral iz toliko znakov vendarle spoznati simbolični pomen tega drevesa. Ne razumeš mojih besed? Nesi jih s seboj vsaj v sliki, v spominu! Govorim temneje zato, da spoznaš, kako nedostatni so nauki filozofije v bogoslovnih vprašanjih. Kdaj si se oddaljil od resnice, vprašuješ? Da se ne spominjaš? Baš to, da si moral piti iz Lete - vode (vode Pozabe), dokazuje, da je bilo tvoje hotenje neredno, grešno.« (Iz teh besed sledi, da je Dante obžaloval ne le neke grehe čutnosti, ampak tudi umske zablode, sledeč, preden se je oklenil Tomaža Akvinca, arabskim tolmačem Aristotela.)

Dospeli so do roba gozda. Poldne je, solnce se počasneje pomika (dozdevno!) čez poldnevnik, ki je za vsakega gledavca drugi. — Matelda (iz adj. mactus 3. = magis auctus 3., odtod Mactelda, Mechtildis), t. j. posvečujoča milost, očisti pesnika v drugi reki, Evnoji; dobra dela mu ožive, čist je za polet v — raj.

Deus, venerunt gentes — pesem tožno
plačoč je pela žen zdaj četvorica,
zdaj spet trojica, menjema; pobožno,

- 4 vzdihujoč je poslušala Beatrica:
le malo manj je žalujoča bila,
ko tam pod križem žalostna Devica.
- 7 Ko pesem žen bilà je utihnìla,
besedo je dobila ona; vzplalo
ji je lice, in je vstala in govorila:
- 10 »»Ne boste videle čez časa malo
me več,«« je rekla, »»ljubljene sestrice,
pa spet me boste videle čez malo.««
- 13 Vvrstile so pred njo se zdaj device;
a Gôspi in meni migne, ji slediti,
in pevcu, ostal ki od pevcev bil dvojice.
- 16 Tàk stopala je; in morebiti
desetič ni bilà se prestopila,
ko pôgled njen prebode me ognjevitì.
- 19 In mirno va-me zroč me je hrabrila:
»Hitreje stopaj, da mi boš v bližini
in čul vse, kar ti bodem govorila.«
- 22 Ko pridem k njej po njenem opomini,
mi dé: »Nimaš poguma za vprašanje,
ko blizu si? Kaj skrivaš v prs globini?«
- 25 Kot tisti, ki do višjih spoštovanje
imajo tâko, da iz ust nejasno
bi vpričo njih le spravili jecljanje,
- 28 tâk jaz sem jel, jecljaje poluglasno:
»Gospa, polnôst imáte Vi spoznanja,
kaj treba mi in kaj je zame hasno.«
- 31 Spet ona: »»Da znebiš se sramovanja
in straha, hočem. Sklêni s trdnim sklepom,
ne več govóriti ko tak, ki sanja.
- 34 Znaj: voz, ki ga predrl bil zmaj je z repom,
je bil, ga ni; a, krivec, čuj prokletstvo:
ne ustavi božji srd se pred oklepom;

37 dobil, o, še bode dobil nasledstvo
orel, ki vozu dal je puh in perje
(voz je, nestvor, pal v roparja posestvo);

40 že sijejo — kar vidim, dém! — v vsemirje
rešilne zvezde, blizu že njih soj je,
njih pot sigurna, brez oprek, ovir je;

43 petsto deset in pet — poslanca broj je
to božjega, ki ubil bo velikana
in ž njim sogrešnico, njiju oboje.

46 Temnà se zdi ti vest prorokovana
ko izreki Sfinge in Temide, ki zanke
za um bili so vsakega zemljana.

49 Pa kot Ojdíp razplel je voz el uganke,
tāk tu se bo z d o g o d k i vse izjasnilo
(brez škode za goved in žit prihranke!).

52 Le dobro pomni moje besedilo
in zvesto izroči njim ga, ki so živi
v življenju, le-tem dirkanju v gomilo.

55 Pišoč imej u glavi to pomnivi,
ne skrivaj, kāk drevó si videl rasti,
dvakrat oplenjeno po sli grabljivi.

58 Kdor pleni to drevó al je mikasti,
ta v djanju pregreši zoper Bogá se,
ki svoji je drevó posvetil časti:

61 Za vgriz u sad trpel je dolge čase,
pettisoč let in več, Adam, od žeje
po Njem, ki vzel ta greh potem je nase.

64 Tvoj duh pač spi, če vzroka ne umeje
posebnega, višina ta čemu je
drevesa, in v vrh čemu širé se veje.

67 Dà, tvoja puhla misel pokamnjuje
ti um (kot Elsa - voda vse kamniti)
in slà (kot Piram murbo) ga otemnjuje;

70 ker sicer v vseh teh znakih zaslediti
bi moral že, zakaj Bog jed proklel je,
in kateri je pomen drevesa skriti.

73 A zdaj, videč, da um ti okamnél je
in okamnevši otemnén tolíko,
za luč besed da mojih oslepél je,

76 velím: če pisma ne, vzemí vsaj sliko
besed mojih v spomin si, kot ovije
si romar palico s palme mladiko.«»

79 Jaz: »Vtisnil vtis se Vaših besedí je
sedaj v možgani moje tāk globoko,
kot v vosek pečat vtis nezbrisen vrije.

82 A kaj da izrek Vaš mili tāk visoko
nad mojim ziblje se obzorjem, toli,
da, bolj ko gleda, manj ga vidi óko?«

85 In ona: »»Da spoznaš, kakšni si šoli
sledil in kako malo da dosega
besedo mojo nauk njen oholí,

88 in da prav tolikšna teče razsega
med božjo potjo in vašo, kot pač teče
med zēmljo in nebom, tem, ki prvo bega.«»

91 »Ne pomnim,« moj odgovor k temu reče,
»kdaj bi zašel od Vaše bil resnice,
in vest me raditega nič ne peče.«

94 »»Ne pomniš?«» rekla je in videl lice
sem smehljajoče ji. »»Seveda,
ker baš si iz Pozabe pil krnice.

97 Kot ogenj sluti vsak, če dim zagleda,
tāk tvoje jasno kaže pozabljenje:
bilà ti volja kriva je nereda.

100 No, nago slej bo moje govorjenje
in nezastrto, da do razumenja
neuko bo dospelo tvoje zrenje.«»

103 Že žgalo solnce je in, ko da vzpenja
se leno čez poldnevnik, se držalo,
ki stalo svoje zmir z gledavcem menja;

106 takrat je onih sedem dev obstalo —
tāk četnik s četo obstane, če znamenje
se sumno je na potu pokazalo —

109 obstale so pred robom medle tenje.
(Takšna v Alpah prek potočiča - ledenca
skoz veje tenja pada in zelenje.)

112 Ondi — se zdelo — iz enega studenca
je izviral Evfrat in ž njim Tigris - reka,
deléč se leno, složna razdvojenca.

115 »O svetla luč, o slava ti človeka,
ta voda kterege je pač imena?
En vir imá in koj se spet razteka.«

118 Odvet je bil: »»Mateldo prôsi! Njena
je to dolžnost!«» In koj odgovorila,
ko tak, ki krivdo si valí z ramena,

121 Gospa je lepa: »To sem mu javila
in marsikaj; in misliti težkó je,
da Lete mu bilà bi vse zamila.«

124 In Beatriče: »»Zrlo mu okó je
za višjimi rečmi, in s tem se ovilo —
tāk često ukine se spomin — v temó je.

127 No, Evnojo tu glej, rečico milo!
Ti stôri po navadi: k njej ga pēlji,
oživi mu zamrlo duše silo!«»

130 Kot duša plemenita, ki povēlji
se višjih brezpogojno prilagódi,
brž ko so duška dali svoji želji,

133 tāk lepa me Gospa je, da me vodi,
prijela za rokó in, vljudna žena,
pomignila je Staciju: »Ž njim bodil!«

136 Da dana knjige stran mi je še ena,
sladkost bi pitja pel na tisti strani,
ki duša ni nikdar ž njim napojēna;

139 a ker so polni listi, nasnovani
za pesmi moje te del drugi, Vice,
umetnosti mi uzda dalje brani.

142 Tāk vrnil sem od svete se krnice
ves prerójén, prav ko spomladi tam
u svežem listju se blesté cvetlice,

145 ves čist, pripravljen za polet k zvezdám.

Konec II. dela: Vic.

Zelena soba.

Skoz polkna se ne upajo žareči
meči v tiho sobo, kjer rože hladeče vonjijo.
Tam zunaj brezkončne ceste v solncu kričijo,
njih vrišči tu plaho šume ko spomini veneči.

In v čašo odlično nalivam si vino rdeče
in pijem, pijem vsepozabljenje.
Uspavanko vonji pojo mi . . . komajda v srce zaseče
še misel izzvenjajoča . . . že tonem v hlada zelenje.

Miran Jarc.

Zvezde mi edine pojo za slovo...

Zvezde mi edine pojo za slovo,
iščejo te moje plašne oči v pokrajinah noči; —
ni te, nikogar ni, da bi mi segel v pozdrav,
kakor samotna vsa moja je pot, tak samotnej odhajam odtod
in nad menoj bdi zvesto le zvezdno nebo.

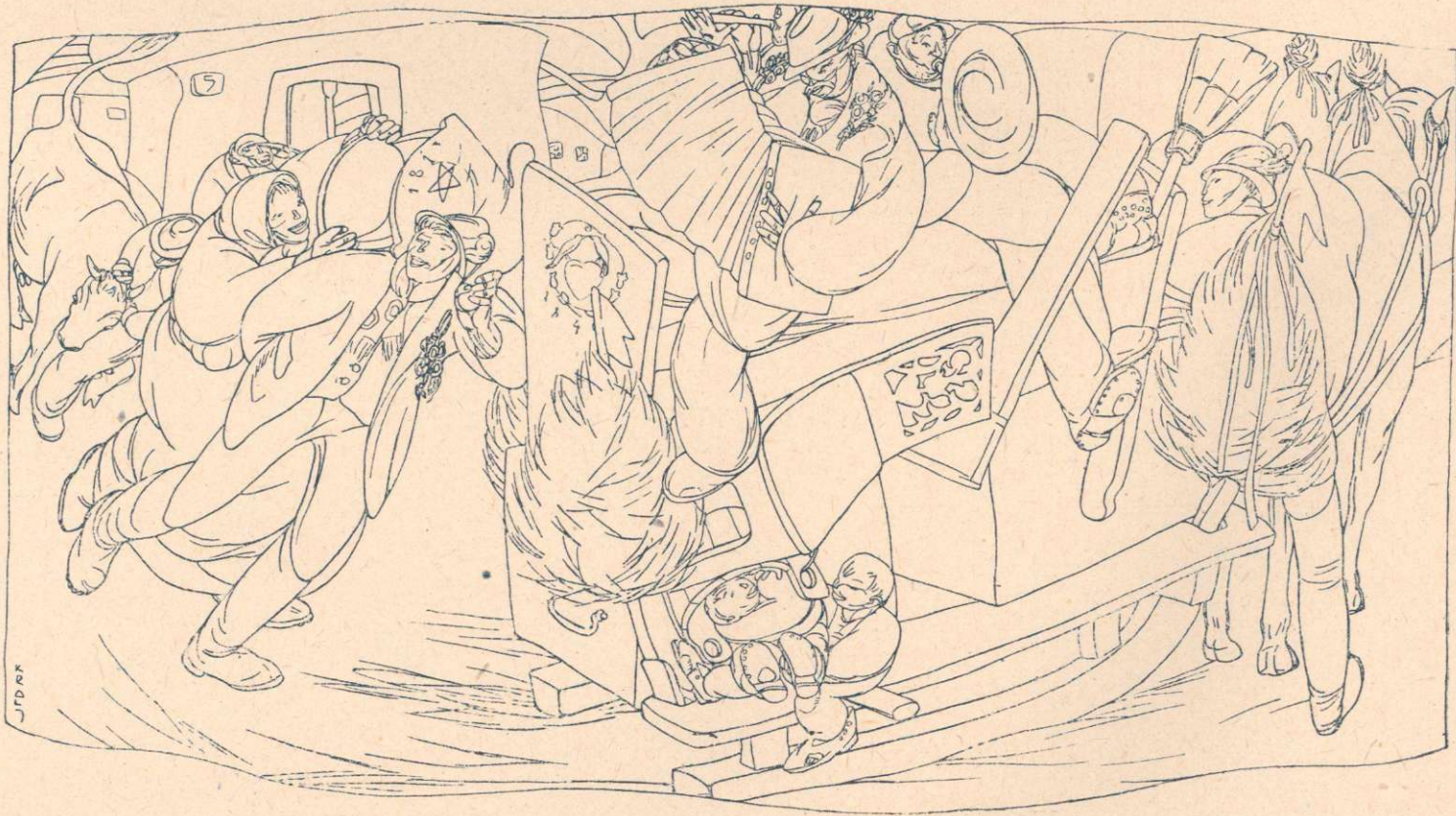
Miran Jarc.

V omotici blodni medlimo...

V omotici blodni medlimo na vročih ležiščih.
Roke preslabotne so, da bi se vzdignile v toku vročine,
da bi zapahnila okna, ki skozi nas bije
šumot na križiščih . . .
Telesa so težka, težka kakor telesa vlačug.
Ah, duša je bedna, ne more se vzpeti v sanje, v nebesa
kakor spomladi zvečer, ko v sobice naše in hiše prinaša
daljno zvonjenje-drhtenje pretopli jug,
od deklic s solzami, z rokami sprejet,
z lasmi razpletenimi . . .

Davi nas gnus, grabi topôst bolečine.
Od vročine smo kakor od vina pijani . . .

Anton Vodnik.

„Mati, tega ne boste več vi rabili . . .“

Giulio Quaglio.

Prispevek k razvoju baročnega slikarstva. — Izidor Cankar.

Quagliева dela.

V i d e m (U d i n e). — Palazzo Porta. Quaglio je poslikal hišno kapelo, odprto loggio in nekdanjo dvorano, ki je sedaj po novi steni razdeljena v dve sobi. Vse freske te palače so v kar najbolj žalostnem stanju, vse so poškodovane ali zamazane, a niso preslikane.

Na stropu kapele so bile nekdanj tri slike, vendar je ona nad oltarjem popolnoma izginila in od tiste, ki je bila bliže vratom, je le malo ostalo; tu je bil najbrže naslikan vstali Kristus, okrog njega angeli z mučili. — Na levi steni oznanjenje, beg v Egipet in Janez Krstnik, na desni zaroka sv. Jožefa in Marije ter pastirji pri jaslicah. Kapela ima v levi steni dve veliki in v desni dve mali okni. Okna so obdana s stukom, nad njimi plavata v zraku po dva putta in odgrinjata dozdevne zastore. Pod napustkom različni simbolični predmeti (svečniki, križ, štola itd.). — Mala zakristija za oltarjem je okrašena s pokrajino z drevesi in ptiči. — V oltarju sveta družina z Janezom Krstnikom in sv. Katarino, naslikano al fresco.

Kapelo deli od stanovanja loggia, ki je proti dvorišču odprta in ima v drugi steni tri okna. Na tej steni: Med Apollonom in Diano, naslikanima v chiaroscuro, Peliadovi hčeri, ki po Medeinem nasvetu morita očeta, ter Aenejev beg iz goreče Troje. — Nad okni igrajoči se putti, tudi spodaj putti, rogovi obilja, maska in klasična poprsja. — Na drugih dveh stenah beg Acida in Galateje pred ciklopom Polyphemom in rešitev Ariadne po Perseju. Strop loggie je bil najbrže tudi poslikan, a je kasneje odpadel.

V prvi sobi na steni z vrati Saturn, ki požira svojega sina, in putto s peščeno uro. Pod fresko signatura: Julius Quaglius Comensis Pt Anno 1692. — Na desni steni pasjeglavec, ki napada z

mečem spečo nago ženo, in s klasjem ovenčana žena, ki mu brani. Spodaj majhna genreska slika: Pokrajina s tremi kvartopirci. Dalje simbolična postava: nag, na plašču ležeč starec s knjigo, šestilom, živalsko glavo in stekleničico, poleg njega vrč in oltar. — Na levi steni Apollo in Daphne. Apollo in Marsyas. Nad izhodnimi vrati simbolična ležeča žena v belem oblačilu, s perutnicami na sencih, v levici držeč kipec, z iztegnjeno desnico, z napisom okrog zapestja: Ad. Oberam in na levih prsih: Non — alivnde. — Nad okni in pod njimi putti. — Strop je prebeljen; nekdanj so bile na njem baje parke naslikane.

V drugi sobi na desni steni Latona z dvojčki in kmetje, spremenjeni v žabe. Na levi steni Lykaonova pojedina. — Ob izhodnih vratih v dozdevni niši žena s tremi glavami, držeč desno nogo na zemeljski obli, z dvignjenim desnim kazalcem, ovita s kačo (simbol večnosti). — Nad okni in pod njimi putti.

V i d e m. — Palazzo Oderico (nekdanj Mantica, kasneje Manin). Prim. str. 131. in nasl.

V i d e m. — Kapela v Montu di Pietà. Na južni steni: Kristus pred velikim duhovnom. Križanje. Kronanje s trnjem, podpis: Julius Quaglius. De Layno Comense. Pt Anno MDCVIC. — Na severni steni: Bičanje. Vstajenje. Gethsemani. — Na stropu: Marijino rojstvo. Vnebohod. Oznanjenje. — V kotih štirje evangelisti. — Za oltarjem visi oljnata slika, ki jo inventar Monta prišteva Quagliu. Naslikan je mrtvi Kristus z Jožefom iz Arimatheje, Janezom, Magdaleno in Marijo. Slika je približno iz istega časa, ko je Quaglio slikal v Montovi kapeli, a ni delo našega mojstra. Proti njegovemu avtorstvu govore tipi obrazov, kolorit in zlasti način slikanja v krepkih svetlobah in sencah.

V i d e m. — Palazzo Braida (nekdaj Deciani). Na stropu vélike dvorane v sredi Juppiter v oblakih, preganjajoč z bliskom erinijo, ki beži pred njim, držeč pod pazduho knjigo in popisan list. Na eni strani srednje slike padec Faetona, na drugi strani Daedalus in Icarus. Ob stenah zgoraj friz iz stuka z naslednjimi medaljoni: Pokrajina z dveina belima goloboma, nad njima napis na traku: Neutra umquam alterius. Dva objeta leteča putta pod solncem, nad njima napis: Non altius. Dva v oblakih se pasoča ptiča, nadpis: Non gravat iste labor. Orel na samotni pečini, nadpis: Solliciti plena temoris. — Na obeh straneh nad okni po en majhen medaljon in nad vrati po dva majhna medaljona s simboličnimi figurami, naslikanimi sivo v sivem. — Na stenah velike freske: Plemenita ženska postava, stoječa v arhitekturi pred vrčem, iz katerega hoče s školjko zajemati, držeč levico na prsih in obrnivši pogled proti nebu. Klobij in Biton peljeta mater na vozu v tempel. Aeneas rešuje očeta iz trojanskega požara. Herakles, ki ubija kačo. — V kotih dvorane po ena simbolična postava: Zamorka s slonovo glavo, držeč v desnici škorpionja in v levici rog obilja, ob nogah ji leži lev (Afrika). Ženska postava z rožami, posodo kadila in kamelo (Arabija). Kronana žena s stavbenim modelom, ob njej tiara, krona in žezlo, paleta, knjiga, top, razni instrumenti in globus (Evropa). Žena z lokom, puščicami, ob njej prestreljena moška glava in aligator (Amerika). — Nad stopniščem simboli štirih letnih časov. — Na dvorišču v dozdevnih nišah trije giganti in starec s pavovim obrazom, vse slikano v chiaroscuro.

V i d e m — Palazzo Maniago. Nad stopniščem Fama s fanfaro, okrog nje putti in poprjsja. — V prvi manjši dvorani na stropu tri freske. Mlad, za boj opremljen mož ubija s sulico svojega nasprotnika, žena s solncem na prsih mu prinaša venec zmagoslavja (zmağa kreposti). Žena preganja z oljčno vejico moža, ki beži med razvalinami z gorečo bakljo (zmağa miru nad vojno). Žena s peščenò uro zbuja spečega moža (pridnost in lenoba). V štirih majhnih medaljonih kreposti, razen tega putti. — V drugo dvorano mi niso dovolili vstopiti. Maniago (Storia, p. 261.) jo opisuje tako-le: Nella soffitta in mezzo il carro del sole, e l'aurora con varii genietti di cui altri postano una face, altri gettan dei fiori ed altri sveglian i mortali sonnachiosi, e in quattro altri compartimenti le quattro stagioni dipinte a chiaroscuro. Sotto l'aurora vi è l'iscrizione: Julius Qualeus p.

V i d e m. — Palazzo Antonini (Belgrado). V sredi stropa vélike dvorane padec Faetona. Okrog srednje slike v dvanajstih medaljonih znamenja mesecev. Razen tega v večjih medaljonih Juno, Vulkan, Cybele in Neptun. — Na stenah med atlanti freske v dveh vrstah. V zgornji vrsti: Cynegeirus z odsekanimi rokami. Žena, ki odklanja ponujano ji krono. Mucius Scaevola. Žena, ki se oblači, ob njej vojščak. Tu signatura: Julius Qualeus de Layno Comensis Pt Anno 1698. Tamyris meče Cyrovo glavo v posodo, napolnjeno s krvjo. — Spodnja vrsta: Croesa mečejo v ogenj. Sabinke mirijo boj. Gyges ubija Candaula. Themistocles

pije strup. — Nad stopniščem zmağa resnice nad poganstvom.

V i d e m. — S. Chiara. Cerkev je enotna dvorana in je bogato obložena s stukom. Ravni strop ima tri freske: Nad oltarjem sv. Trojica. V sredi Immaculata. Proti pevskemu koru: Zveličar in Mati božja izročata sv. Klari pajčolan. — Ob stenah zgoraj osem medaljonov s preroki. Pod njimi friz desetih simboličnih ženskih postav (Fides, Spes, Charitas, Religio Catholica itd.). — V svodnih kapah nad okni putti z napisi ali sami napisi na trakovih. — Na zapadni steni izgon iz paradiža: angel je v enem kotu, Adam in Eva v drugem, v sredi so orglje. — Pod enim izmed ženskih simbolov podpis: Julius Qualeus de Layno Comensis 1699.

Cerkev je mnogo trpela vsled vlage. Vsled moče odpadajo zlasti freske na severni steni, barve se razkrajajo.

Č e d a d. — S. Francesco. Quaglio je poslikal samo sakristijo. Na stropu tri slike: V sredi Ozova smrt pod skrinjo zaveze. Na desni David s harfo, v palači za njim se prikazuje mlada žena (Bethsabee?). Na levi Mozes, klečeč pred skrinjo zaveze, nad katero se je Bog spustil v oblaku. — Na vhodni steni duhoven, ki mašuje. Na levi sv. Frančišek, ki se mu je prikazal angel. — Na štirih stenah po ena podoba dveh papežev in dveh kardinalov iz frančiškanskega reda. — Podpis: Julius Quaglius. Comensis. P. Anno 1693. — Srednja stropna slika je poškodovana.

L a i n o. — Quagliева hiša. Nad vhodom Pietà. — Ob njej nad oknom alegorična slika: Mlad mož potiska s sulico nasprotnika z neba; na obeh straneh okna sedita dve gigantski moški postavi, ena z liro, druga s kijem. Vsa slika je arhitektonski uokvirjena. — Pietà ima letnico 1693., druga freska je mogla nastati nekaj let pozneje. Obe sliki, zlasti alegorija, sta trpeli vsled vremena, Pietà je sedaj deloma zavarovana z nadstrešjem.

L a i n o. — Podružnica S. Giuseppe. Nizko okroglo kupolo polni glorijska sv. Jožefa, pod njo v lunetah štirje evangelisti. Pod sv. Lukom signatura: Julius Qualeus, Anno 1716. Slika ni lastno-ročno delo Giulia Quaglia, kakor bi se dalo sklepati iz podpisa, marveč je prišlo le iz njegove delavnice; mojster je izdelal zanjo morda samo načrt. Barve so tu enostavnejše, kolorit jasnejši, kompozicija mirnejša in trša, gube drobnejše in ostreje nego pri Giuliju. — Prav tako so tri kapele v cerkvi poslikali Quaglievi učenci, njegova bi utegnila biti samo slika bega v Egipet v glavni kapeli.

N o v a t e - M e z z o l a. — Župna cerkev S. Trinità. Quaglievi sta dve majhni ovalni freski na stranskih stenah kora. Na desni rojstvo Jezusovo, izvršeno v Correggievem duhu; luč izhaja iz otroka in obsvetljuje ljudi in okolico. Pod sliko signatura, ki se komaj še bere: Julius Qualeus de Layno. Pt. Anno 1696. — Na levi Pietà, podobna oni v Lainu.

S t a z z o n a. — Župna cerkev S. Giuliano. Obe stranski steni in oltarna stena imajo po eno fresko. Za oltarjem križanje; spodnji del slike je

popravljen. — Na desni steni v koru zadnja večerja, v desnem kotu podpis: *Julius Qualeus de Layno Pt Anno 1716*. — Na levi steni moritev otrok v Betlehemu.

Lezzeno. — Župna cerkev *S. Quirico e Giolitta*. Vso oltarno steno pokriva slika mučeništva cerkvenih patronov. — Na stropu kora njuno povelicanje. — Na pendantive se spuščajo oblaki s štirimi svetniki. — V desnem kotu oltarne stene signatura *Julius Qualeus. Pt. Anno 1712*.

Bonzanigo. — Cerkev *S. Abondio*. V nizki kupoli freska, ki predstavlja povelicanje cerkvenega patrona. — Na pendantivih štirje evangelisti v oblakih. — **Signirano:** *Julius Qualeus. Pint. Anno 1716*. — V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je strela sliko poškodovala, potem so jo popravili. Tudi ta freska ni, kolikor se da presoditi po restavraciji, lastnoročno Quaglijevo delo in ima nekaj tistih Quagliu tujih stilističnih posebnosti, ki jih je opaziti na freski v cerkvi *S. Giuseppe* v Lainu. Da ni Giulio sam izvršil teh del, dokazuje razen notranjih razlogov tudi zunanja okoliščina, da sta bili te dve kupoli obe poslikani istega leta, česar bi en sam slikar ne mogel izvršiti.

Porlezza. — Podružnica *S. Maria del Rezzo*. Poslikana je kupola, kor in dve stranski kapeli. Cerkevni računi, ki jih navajam spodaj, izkazujejo izplačila Giuliju in ga označujejo (če vzamemo dotična mesta dobesedno) tudi kot avtorja vsaj nekaterih fresk, n. pr.: »... **A Mo Pietro Gupè** per auer assistito al **Sigr Giulio Quaglio** e messa la calcina quando dipingeva gli angoli dell'altare«. Vendar pričajo stilistični razlogi tako odločno zoper avtorstvo našega mojstra, da se morejo one besede nanašati na Quaglia zgolj kot podjetnika. Najbolj spominja na Quaglia kupola, pa tudi tukaj je kompozicija mnogo revnejša in suhoparnejša, kolorit jasnejši in enostavnejši, nego je Quagliev, sistem gubanja obleke drugačen. Arhitektura je naslikana popolnoma v duhu rokoka. Obe stranski sliki v koru je očitno izvršil nevešč začetnik in vendar ji cerkveni računi izrečno »pripisujejo« Giuliju. Tudi obe olnati sliki v stranskih oltarjih sta očitno delo nesigurnega učenca, dasi označujejo računi Giulia kot prejemnika plačila zanje. Besedila računov torej ni jemati doslovno. Da je Quaglio bil tukaj le še podjetnik, bi se dalo sklepati tudi iz njegove visoke starosti (bil je tedaj že skoraj 80 let star) in iz okoliščine, da vidimo njegovega sina *Domenica*, ki je bil dober slikar in ki si je bil popolnoma prilastil očetov stil, samo enkrat podpisanega (v *Ostenu*), kar bi se dalo razumeti le na ta način, da je pomagal očetu izvrševati naročila, ki jih je le-ta dobival, zlasti ker je živel z očetom v nekakšni zadruzi, kakor je razvidno iz Giulievega dnevnika in iz statusa *animarum*. In kakor je *Domenico* delal pod očetovim imenom, tako je Giulio gotovo zaposleval tudi druge učence in pomočnike; pod dela pa se je podpisovala stara dobra in slavna firma »*Julius Qualeus*«, kakor so se tudi računi izplačevali firmi sami, naj je delo opravil kdorkoli iz njene delavnice.

Porlezza. — V župnišču počitek med begom v Egipet al fresco. Spodnji del močno poškodovan. — Nad vhodom v župnišče figuralen grb škofa *Pozzovelli*, tudi poškodovan. — Obe sliki sta starejši od zgoraj omenjenih.

Montrorio. — Podružnica *del Restrello*. Opis cerkve v župnem arhivu (prim. op. 10.) pripisuje stropno fresko in oltarno sliko Giuliju Quagliu. Če je poročilo, da je bil Quaglio pri poslikovanju te cerkve udeležen — zanesljivost te notice močno zmanjšuje pozni postanek njenega rokopisa (1839) — resnično, tedaj se more tudi v tem slučaju govoriti o Quagliu le kot podjetniku. Freske so gotovo nastale pod vplivom njegovega stila, a ravno tako gotovo niso delo njegove roke.

Montrorio. — Župna cerkev. Olnata slika žalostne Matere božje, prinesena s podružnice *S. Agata* semkaj. Delo Quaglieve delavnice.

Bergamo. — *Conservatorio Musicale* (nekdaj »*Luogo pio della mesericordia*«). V eni izmed šolskih sob ovalna freska na stropu, ki predstavlja razna dela krščanskega usmiljenja. Signatura: *Julius Qualeus Pt 1710*.

Bergamo. — *S. Alessandro in Colonna*. Quaglio je poslikal veliko sakristijo. Na stropu Abrahamova žrtev. Na obeh straneh po dva putta s simboličnimi predmeti. — V treh lunetah na stenah vera, upanje, ljubezen. — Pod upanjem signatura: *Julius Qualeus Pt Anno 1712*.

S. Paolo d'Argon. — Župna cerkev. Ves strop je pokrit s freskami, stukom in pozlačenimi okraski. V sredi podolgem pet večjih fresk s tremi prizori iz življenja sv. Pavla (spreobrnjenje, krst, povelicanje) in dvema iz življenja sv. Benedikta. V štirih kotih stropa štirje cerkveni učenci. V svodnih kapah razne alegorične postave. Dalje 12 svetnikov, 12 apostolov in 12 majhnih medaljonov v *chiaroscuro*. — V prvi kupoli nad presbiterijem obglavljenje sv. Pavla v naslikani arhitekturi, ki obsega tudi kupolna okna in se navzgor odpira. Ta kupola in strop sta bila po besedilu nad vrati poslikana l. 1713. — Kupola nad korom ima dozdevno balustrado, nad njo se odpira nebeška slava z Bogom Očetom, na pendantivih štirje evangelisti. Signatura: *Julius Qualeus pinxit 1736*. Tudi ta freska v kupoli ni Quaglijevo delo. — V treh stranskih kapelah v ovalnih kupolah prizori iz življenja dotičnih svetnikov, ki so jim kapele posvečene. Te slike so nastale ob času prvega poslikavanja cerkve.

Trst. — Sv. Just (kapela sv. Jožefa). Na vzhodni stranski steni beg v Egipet. Pod tem pastirji pri jaslicah v *chiaroscuro*. — Zahodna stena: Smrt sv. Jožefa. Pod tem sv. Trije kralji v *chiaroscuro*. — Na stropu nad oltarjem vnebovzetje sv. Jožefa. — Vse freske so vsled vlage močno poškodovane.

Gorica. — Stolnica (prim. str. 187.).

Ljubljana. — Stolnica. V koru na stropu: Sv. Nikolaj se prikazuje v sanjah cesarju *Fridriku III*. Prvi ljubljanski škof *Sigmund Lamberg* prejema privilegije od cesarja. Papež *Pij II*. potrjuje istega škofa. — Nad oknom angeli s škofovskimi znaki. Na obeh straneh okna alegorične po-

stave: *Ardor amoris divini in Zelus religionis*. — Na obeh stranskih stenah v koru po dve veliki freski. Na levi rešitev treh na smrt obsojenih meščanov po sv. Nikolaju. Svetnik reši mornarje iz viharja. — Na desni: Svetnik poziva mornarje, naj izlijejo od zlega duha dano jim olje. Sv. Nikolaj pomaga prebivalcem Mirne ob lakoti. Pod to sliko lastna podoba Giulia Quaglia.

Severni del prečne ladje. Nad oltarjem na steni vera, upanje, ljubezen. Na eni steni: Rudolf Habsburški daje konja duhovniku s popotnico. Na drugi: Cesar Maksimilijan se po sv. Rešnjem telesu reši z nedostopne stene.

Južni del prečne ladje: Ob straneh okna simbol kesanja in milosti. Na levi steni beg v Egipt, na desni sv. Dizma na križu. Nad oltarjem povečanje sv. Dizma.

Na pilastrih kupole zgoraj grbi Pija II., Friderika III., Sigmunda pl. Herbersteina in Ferdinanda pl. Kuenburga. Pod njimi kreposti: pravičnost, pogum, previdnost in zmernost.

Srednja ladja: Med okni medaljoni z dvanajstimi apostoli. V svodnih kapah putti z rožami. Stropna slika prim. str. 188.

Na vratni steni na eni strani orgelj maščevanje pogana nad sliko sv. Nikolaja, ker ga ni varovala pred razbojniki. Na drugi strani ukazuje svetnik razbojnikom, naj vrnejo poganu ukradeno blago.

Oljnata slika za glavni oltar, ki jo je naslikal Quaglio, je izginila. Edina njegova oljnata slika v stolnici je smrt sv. Dizma v kapeli istega imena.

Na stropu sakristije Ozova smrt.

Na zunanji steni cerkve sv. Caharija in sv. Janez Krstnik; freski sta obledeli vsled vremenskih nezdod, popravljal ji je slikar Wolf.

Te slike so nastale ob času prvega Quaglievega bivanja v Ljubljani in so vse njegovo lastnoročno delo. Ko se je mudil drugič v Ljubljani, ga je spremljal njegov sin Rafael, kateri je večino dela izvršil sam ali morda s pomočjo drugih učencev. Slike v kapelah zaostajajo v umetnostnem oziru daleč za Quaglievimi lastnoročnimi freskami. Razvrstitev slik je v vseh kapelah ista: Na obeh pilastrih spredaj po ena simbolična postava, v kapelah samih, na stranskih stenah, v lunetah nad njimi in na stropu prizori iz življenja svetnikov, ki so jim kapele posvečene. Poslikanih kapel je šest.

Ljubljana. — Semeniška knjižnica (prim. str. 190.). Kakor kapele stolnice tako tudi ta freska ni več lastnoročno Quaglievo delo. Arhitektura, kompozicija in kolorit imajo že popolnoma

značaj rokoka. Slike so l. 1895. zelo nesrečno popravljeni.

Ljubljana. — Deželni muzej. Dva slabo ohranjena kosa nekdanje po Quagliu poslikane kupole, ki predstavljata genija Kranjske in Ljubljane.

Puštal pri škofji Loki. — V kapeli gradiča na oltarni steni snemanje s križa, signirano: Julius Qualleus Pt. Anno 1706. — Pod fresko je oljnata slika žalostne Matere božje z Zveličarjem, signirana: Julius Qualeus, anno 1706 pinxit. Slika je nastala pozneje, podpis je potvorjen.

Gradec. — Meerscheinschloß. Primerjaj str. 189. sl.

Komena Krasu. — Podružnica Marija Obršljanska. Ves strop je poslikan s fantastično rokokosko arhitekturo, ki se z več predori odpira proti nebu. V dveh srednjih večjih odprtinah sveta Trojica in vnebovzetje Marijino. V manjših so postavljene vaze z rožami in putti. Pod arhitekturo v lunetah šest slik iz življenja Matere božje: Immaculata, Marijino rojstvo, pot v tempel, Elizabetin obisk, rojstvo Jezusovo, darovanje v templu. — Signatura: Julius Qualeus Comensis P. anno 1723. Medlost in bledota barev, slabo modelirana, slabotna telesa dokazujejo, da ni Giulio avtor teh fresk. Tu je delala ista roka, ki mu je pomagala v ljubljanski semeniški knjižnici.

Napačno je Renaldisovo poročilo, da je Giulio Quaglio delal v cerkvi S. Francesco della Vigna (d' Ospedale) in v Borgu di Gemona (sedaj Collegio Toppo Wassermann) v Vidmu. Prav tako mu po krivici pripisujeta Baldissera (Da Gemona a Venzona. Guida storica ed artistica. Gemona 1891, p. 102.) in Anastasio Rossi (Cenni su Venzona, p. 10.) oljnato sliko darovanja v templu, ki je v venzonski stolnici. Brez razloga se štejejo dalje med Giulieva dela nekatere slabe freske v cerkvi Madonna dei Campi pri Stezzanu v okolici Bergamo (La Madonna dei Campi. Saggio storico-morale. Bergamo. 1894, p. 175¹). Slednjič je treba še omeniti, da naš mojster v Bresci ni delal, kakor se je večkrat trdilo, zakaj oni Giulio Quaglio, ki je poslikal kor cerkve S. Maria dei Miracoli (Le Pitture e Sculture di Brescia che sono esperte al Pubblico con un appendice di alcune private Gallerie. Brescia. 1760, p. 63.), je bil tisti vnuk našega Giulia Quaglia, ki se je pozneje izselil v Mannheim.

Opombe.

¹ Liber Mortuorum župnije Laino, ki se začnja l. 1732., poroča iz l. 1751.;

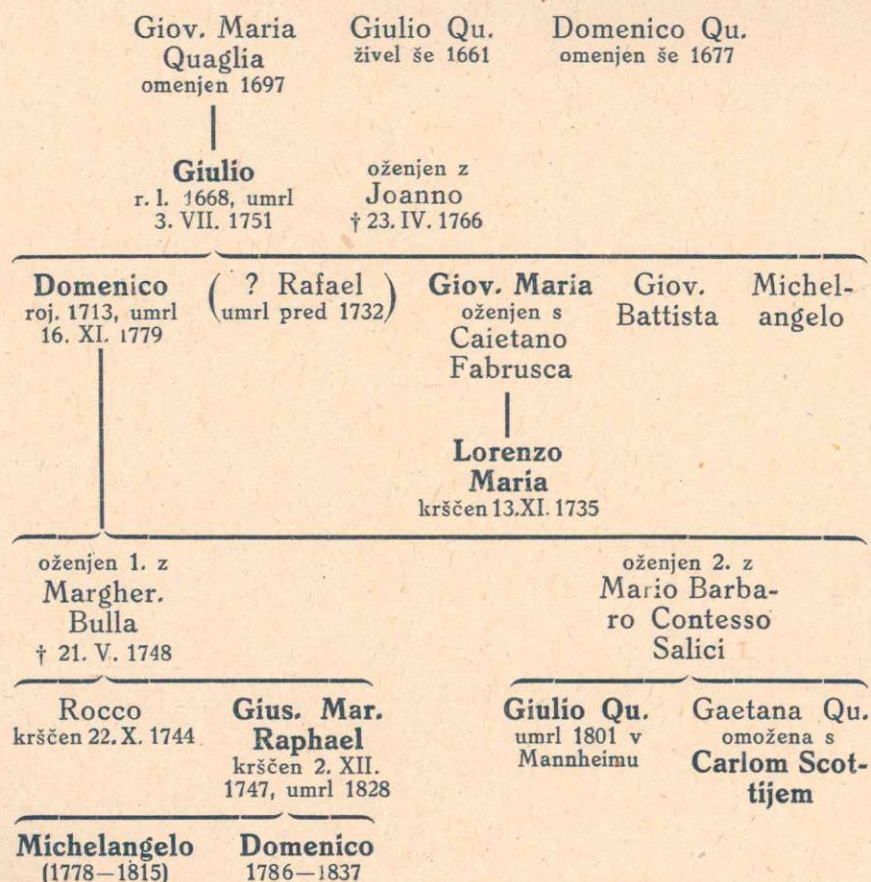
»Anno Döm. 1751. die tertia mensis Julii
Laijñi.

D. Julius Qualeus qm Joannis Mariae aetatis
suae annorū octoginta quattuor circiter in Com-
munionē Ste M. Ecclae, in Domo propria Animā
Deo reddidit, et sequenti die eius corpus sepultū
fuit in sepulcro Dominorū de Pýris in hac eccla
Sti Laurentii Martiris Laýni constructo, et mihi
Antonio Laurentio Aliprando Parroco Confessus.
Ssmo Euchs Sacramento muniri non potuit propter
grave impedimentum quod in eius gutture habebat,
extremae quidam Uctionis Sacramto roboratus,
eiusque Animā Deo maximo commendavi.»
Thalnitscher navaja rojstno leto 1668.

² »Erhalten von ihm ein Selbstbildnis, seine Frau malend, im 27. Lebensjahre 1628« etc. Singer, III. 505.

³ Registro della Chiesa in Laino. Libro II. (1651.—1705.).

Ker se ta Giulio Quaglio večkrat zamenjuje z našim mojstrom in ker je družina Quaglio rodila v dobi od 17. do 19. stoletja več znamenitejših umetnikov, naj navedem njen rodovnik, čeprav tak, kakršen je tukaj, ni popoln, ker ne omenja tiste veje, ki se je kasneje odcepila v Nemčijo. Sestavljen je po župnijskih matrikah v Lainu in po dokumentih, ki sem jih tamkaj videl v zasebni lasti.

⁴ Registro della Chiesa in Laino II.:

1674. Aprile dato al Sig. Domenico Qualio
che lavorò in S. Vittore per li colori 13 : 10 Ter-
zoli.

1676. 11. Aprile al Sig. Domenico Quaglio
pittore a bon conto della sua opera 44 Terzoli.

1676. Adi tanti Giugno dato al Sig. Domenico pittore una doppia 46 Terzoli.

1677. prejme Sig. Pittore Quaglio a conto del suo hauere 12 Terzoli.

⁵ 1664, plačajo »Fratelli Qualia per un capretto
hauto all' incanto 1 Terz.« (Registro.)

⁶ V arhivu baronov Giani v Novati pravi neki zapisek iz l. 1696.: La chiesa di Novate venne dipinta da Giulio Quaglio di Laino in Valle d'Intelvi, rinomato pittore di quel tempo.« V cerkvi sami je v zadnji kapeli na evangeljski strani napis: Ilmus D. D. Franciscus. Giani. De. Novate. Epus. Sirmii. Propriis. Expensis. Hoc. Altare. De. Jure. Patr. Extruere. Hocce. Templum. Inaurare. Fecit. An. MDCXCV.

7 Napis na slavoloku se glasi: Sacris His
Aedibus Utroque Latere Piorum Eleemosynis Am-
pliatis Coelestis Gloriam Eleganti Manu Effigiatæ
Ornamentum Addidit Abbas Joannes Krisai Pa-
rochus et Archidiaconus Goritiae. Anno salutis
1702.

⁸ Glede nagrade, ki so jo izplačali Quagliu, in izdatkov za poslikavanje stolnice prim. J. Dostal: »Računska knjiga o zidanju ljubljanske stolnice in stroški za slikanje cerkve.« Čas. 1912. p. 395.

Slike v ljubljanski stolnici so splošno dobro ohranjene, a vendar niso ostale take, da bi se njih prvotni značaj ne bil znatno spremenil. Od slik nekdanje dozdevne Quagliieve kupole, ki so jo, kakor smo že omenili, nadomestili s sedanjo Langusovo, sta ohranjena le dva brezpomembna kosa v ljubljanskem muzeju. Na notranji portalni steni je izginila Quagliieva slika volitve sv. Nikolaja za škofa, prvotne oltarne slike tudi ni več. V kapeli sv. Rešnjega telesa in sv. Dizma so vsled predelavanja izginile slike sv. Petra, Magdalene, Simona in Juda.

Tudi sicer niso ravnali s Quagliievimi slikami vedno zelo nežno. V ljubljanskem muzeju je spomenica akademskega slikarja Franca Kurza pl. Goldensteina (7. septembra 1859.) ljubljanskemu kapitularnemu konsistoriju, v kateri očita restavраторjem, da prepreči nadaljnje škodljive poprave, naslednje:

»... Der zweite Barbarismus war die durch Mauerlöcher behufs des Gerüstes zur Aufführung der Kuppel ganz unnöthigerweise geschehene Zerstörung der herlichen, vortrefflich erhaltenen 4 Evangelisten von Qualio, welche jetzt durch ungetreue Copien ersetzt sind.

... die Reinigung des grossen Freskobildes im Schiffe der Kirche, welche durch Knechte mit Scheuerlappen geschah und zwar in so barbarischer Weise, dass alle Nacharbeiten des grossen

Meisters Qualio für ewige Zeiten verloren gingen und namentlich die ganze Haltung des Hintergrundes und der perspektiven Architektur, wie auch der Glorien und blauen Lüfte, welche bedeutend retouchirt waren, und zwar mit so vielem Geschicke und Kunstaufwande, dass das alte ungereinigste Gemälde doppelt so viel Ruhe des Auges hatte, als es gegenwärtig in seiner hellen, ausgewaschenen Gestalt hat...»

Starejši ljudje da se še spominjajo nekdanje slike v glavnem oltarju, ki je predstavljala sv. Nikolaja s kranjskima apostoloma sv. Hermagorom in Fortunatom — zakaj so to sliko odstranili?

Kot višek razdejanja označuje Kurz pl. Goldenstein okoliščino, da tako razsipno in brezmiselno porablja pri popravljanju cerkve zlato in mramor, kar mora žaliti celo oko vsakega laika: »dabei möchte ich auch wiederholen, dass auch diesmal bei den Fresken die sämtlichen Retouchen ebenfalls weggewaschen wurden, dann die hellen mit Neapelgelb und Schmalte Königsblau und Malachit gearbeiteten Stellen durchaus verdorben wurden, und nur die ocherartigen Farben ausgenommen in den lichtesten Theilen des Fleisches, wo auch vieles verdorben und beschädigt ist, weniger gelitten haben.«

⁹ Pri družini Caprani v Lainu. Knjiga ima naslov »Registro di me Giulio Quaglio 174. (zadnja številka se ne da brati, a je gotovo 8). Zapiski, ki jih je Giulio pisal lastnoročno, segajo od 18. maja 1748 do 17. marca 1751. Ta dnevnik predpostavlja druge starejše, ki se niso ohranili. Quagliev rokopis je težko čitljiv, mojstrova roka se je ob tem času že močno tresla, tako da je moral večkrat narekovati; potem je pod diktat deval svoje potrdilo: »in fede Giulio Quaglio.«

Knjiga navaja natančne podatke o dohodkih iz posestva in o izdatkih za hišo, ni pa v njej omenjenih nobenih plačil za slikarska dela, tako da nam ne daje nobene opore v raziskavanju mojstrovega življenja. Najvažnejše, kar moremo iz dnevnika povzeti, je gotovost, da si je Quaglio v svojih poznejših letih uredil v Lainu slikarsko šolo, zakaj zapisnik navaja vsote, ki so mu jih plačevali njegovi učenci. Tako je n. pr. na strani 113. notica: »Il detto Francesco è ritornato alla mia scuola e spese.«

Po Giulievi smrti so njegovi nasledniki dnevnik nadaljevali do 19. stoletja.

¹⁰ V župnijskem arhivu je še ohranjen en del popisa župnije, pisan l. 1839. O cerkvi del Restello pravi rokopis:

»Subito in seguito al' anno 1726 furono fatti gli stucchi della Chiesa, che sono lavoro di Giovanni Battista Comparetti; indi vi ha dipinto Giulio Quaglio l'immagine della B. M. delle grazie, e la gloria di essa nella volta; ed il Sigr Alessandro Jeretti ha fatto nel 1748 circa la pittura che vedesi a sinistra della chiesa.« O cerkvi S. Agata (Montrionio) pravi rokopis: »Tutti i dipinti dell' altar dell' addolorata si credono lavori di Giulio Quaglio, essendone l' autor certo del quadro della Vergine santissima addolorata che v' era prima in luogo della statua e che ora si conserva nella cappella di S. Maria Maddalena in S. Stefano (župna cerkev v Montrionu).«

¹¹ Libro nuovo de Conti della Fabbrica della Madonna del Rezzo 1720. (župnijski arhiv v Porlezzi).

1738. 10 Settembre pagate al Sigr Quaglio Pittore per prezzo di due quadri L 300.—

Per speso in porto de di quadri e Barcaroli L 228.

Per pasti dati a do Sigr Quaglio L 3.—,

1743. 12. Aprile a Mastro Daniele per soldo del palio di marmo comprese L 8 di più dell' accordo agiustato del Sigr Giulio Quaglio per l' agiunta fatta d' alcune fatture L 173.—

11. Genaio a Mo Gio Ma Bosso per aver messo la calcina quando il Sigr Giulio Quaglio dipingeva l' immagine della Ba Vergine L 215.

1745. 14. Febraio per tante pagate a Mo Pietro Gupé per aver assistito al Sigr Giulio Quaglio e messa la calcina quando dipingeva gli angoli dell' altare L 7.—

31. Marzo per spesi in stacchette e carta di stamegna per il Sigr Giulio Quaglio per i disegni L 1.—

3. Aprile Ad Andra Muttone per aver messa la calcina alcune volte al Sigr Giulio L —15.

22. Maggio al Sigr Giulio Quaglio a conto della pittura de due quadroni laterali al fresco L 216.—

1747. 7. Novembre più per tante ricevute in prestito dal M. R. Sigr Prevo per pagar il Sigr Giulio Quaglio per le figure fatte nelle volte delle cappelle L 256.—

¹² Liber Mortuorum v Lainu: 1776, 23. Aprile, Joanna de Qualeis, uxor quon Julii, 75 circiter annorum.

Ozadje Prešernove „Šmarne gore“.

I. Vrhovnik.

Škofijski in šentpeterski župni arhiv v Ljubljani¹ hranita nekaj listin iz leta 1815. in 1819., tičočih se tedanje borbe zoper romanje na Šmarno goro.

Leta 1814. je prišel iz Logatca za župnika k Svetemu Petru v Ljubljano Ivan Bedenčič. Pred njim se je raznesel sloves, da je nasprotnik božjim potom. Spopad s šentpeterčani, vnetimi romarji na Šmarno goro, je bil neizogiben. V ondotni župi je bila stara navada, da so šli vsako leto binkoštni torek s procesijo na Šmarno goro. Skupno romanje šentpeterčanov omenjenega dne se je ohranilo do letos, ko se je ta običaj ukinil.

V starih župnih matrikulah sta zabeleženi dve vsakoletni procesiji od Sv. Petra na Šmarno goro. Prva je odhajala tja dne 3. maja popoldne; kadar je šel z romarji domači vikar, je pridigal na Gori zvečer; če je bil namesto njega poslan kak drug duhovnik, je bila pridiga drugo juro na sv. Florijana dan.² Druga vsakoletna procesija predmeščanov z banderom sv. Petra je zaznamovana krog binkošti; tedaj so po sv. maši o pol 5. uri pri oltarju sv. Florijana odrinili iz domače cerkve proti Šmarni gori, kjer je eden izmed šentpeterskih vikarjev maševal in pridigal. Na obeh obhodih so prosili božjepotniki Boga, naj bi odvrnil od njih požar in druge nesreče. Prvo romanje — o Florijanovem — je odobrilo škofijstvo dne 31. marca 1719.³ Obojno procesijo so

menda po veliki požarni nezgodi leta 1774. strnili v eno in preložili na binkoštni torek.

Župnik Bedenčič je takoj po svojem prihodu k Svetemu Petru odpravil procesijo na Šmarno goro, k čemur ga je nagnilo njegovo prepričanje — bil je goreč jožefinec, strog izvrševalec ukazov prosvetljenega cesarja, in janzenist —, a tudi zgled škofa Antona Kavčiča, ki je za francoske zasedbe ustavil zaobljubljeno procesijo iz stolnice k Sv. Florijanu.¹ Spomladi leta 1814. so se približali nekateri predmeščani Bedenčiču s prošnjo za kakega domačega duhovnika, ki bi šel z njimi binkoštni torek na Šmarno goro, a so takoj brez upiranja odnehali, ko jim je bil župnik razložil, da njihova prošnja ni zakonita. Namesto procesije na Šmarno goro je oznanil Bedenčič za binkoštni torek dve sv. maši zaporedoma pred izpostavljenim Najsvetejšim in lavrentanske litanije v domači župni cerkvi. Bedenčičev opornik škof Kavčič je v tem umrl dne 17. marca 1814. Škofijsko vodstvo se je nato omehčalo in je dovolilo, da je dne 4. maja 1815 zopet smela iti procesija iz stolnice v cerkev sv. Florijana. Ta dogodek je bil kakor olje v ogenj za šentpeterske romarje na Šmarno goro. Njihovi zastopniki so se zglasili pri Bedenčiču z zahtevo: Gospod župnik, g. generalni vikar je veleval, da morate ukazati kapelanu, naj gre z nami s pridigo na Šmarno goro. Po dogovoru s kapitularnim generalnim vikarjem Jurijem Gollmajerjem (Gollmayr) je res sprem-

¹ Za dovoljenje porabe arhivalij izreka pisec teh vrstic srčno zahvalo gospodoma: mestnemu župniku Janku Petriču in škofijskemu arhivarju Franu Pokornu.

² Na sv. Florijana dan je bil velik shod na Šmarni gori; ta dan so prihajali romarji tudi od drugod na Goro (J. Volčič, Življ. D. in M. Marije itd. IV. 275).

³ V matrikuli, ki jo je sestavil šentpeterski zakristan Matija Fran Črtanec (Certanz) dne 22. aprila 1742, stoji na 14. strani ta-le določba: Eadem die (3. maja) à prandijs Vadit processio ad B. Virg. in Callenperg, Si Vicarius vadit in persona, habet Vesperis Concione, Si unus (!) alius mittitur, habet manè, pro Stipendio habet 3. quinariorum ex Collecta Eleemosina, aedituo Ecclesiae loci donetur 1. Septenarius, nautis autem (tedaj še ni bilo mostu čez Savo pod Šmarno goro) dantur 4. grosi pro hoc et illoc navigando totum ex Eleemosina. — Na 17. strani: Circa hoc tempus (Pentec.) solent ire suburbiales Cum processione ad B. Virg. in montem Callenperg ex Matrice Cum Vexilo S. Petri, illa die pulsatur hora 4ta Campana majori per quadrantem, media 5ta fit lacrum ad aram S. Floriani, quod soluitur 7. paceis. In Monte solent habere alternative Concione Vicarij (Župni arhiv šentpeterski). — Bedenčiču je bila na razpolago starejša matrikula iz leta 1718.; v poročilu škofijstvu dne 23. junija 1819 je omenil iz nje spreveda o Florijanovem in navel o drugi procesiji beležko, stoječo konec majnika: NB Hoc tempore Solet fieri Processio ex matrice cum ejusdem Vexillo in montem Collenberg pro avertendo incendio, et aliis publicis necessitatibus. Suburbiales colligunt Eleemosinam, de qua habent Stipendium 2 fl 40 cr. Vicarii, qui etiam alternative dicunt Sermonem. Qui Sermonem habet, 7 insuper paceos percipit (Škofijski arhiv zv. »Sv. Peter v Ljubljani« — stari oddelek).

¹ V spomin požarov dne 28. junija in 28. julija 1774, v zahvalo, da je bil otet velik del ljubljanskega mesta, in zato, da bi odvrnil Bog enake nesreče, so storili meščani z magistratom vred obljubo, da bo zvonilo na Gradu vsak večer k molitvi na čast sv. Florijanu, in sicer pozimi ob osmih, poleti ob devetih. Dalje so obljubili, da pojde vsako leto na svetega Florijana dan, t. j. dne 4. maja, iz stolnice v šentflorijansko cerkev procesija, ki naj jo vodi stolni župnik, in na posled, da bo na sv. Petra dan, 29. jun., vsako leto v stolnici izpostavljeno sv. Rešnje Telo ves dan in da se zapoje pred njim zvečer zahvalna pesem. Procesija na sv. Florijana dan je bila z drugimi sprevedi vred odpravljena z ukazom cesarja Jožefa II. dne 27. dec. 1782. Zavedajoči se dolžnosti izza obljube svojih prednikov so se obrnili ljubljanski meščani dne 3. maja 1798 na vlado, naj bi zopet dovolila procesijo k Sv. Florijanu. Prošnja je bila uslišana. Potem so prosili vsako leto sproti dovoljenja do leta 1802., ko je bila dopuščena ta zaobljubljena procesija enkrat za vselej. Za francoskega medvladja je prenehala. Ko so se bile vrnile prejšnje razmere in je bila zavladata to zopet Avstrija, so prosili leta 1814, nekateri mestni okrajni načelniki (Viertelmeister) višjo oblast za obnovljenje procesije. Vlada jo je dovolila, škofijstvo ne. Sklicevalo se je na stari bogoslužni red, uveljavljen zopet z vladnim odlokom dne 26. nov. 1813. Namesto procesije je bila ukazana slovesna služba božja dne 4. maja v cerkvi sv. Florijana, kakor je bila že nekaj let v navadi. Po smrti škofa Kavčiča je bila šentflorijanska procesija zopet dovoljena (zv. »Sv. Jakob v Ljubljani« v škofijskem arhivu — stari oddelek). V direktoriju je stala še lani ob 4. maju pripomnja: Labaci cras Processio ad eccl. S. Floriani ibique M. solemnis coram exposito Ssmo ad int. voti occasione incendii exitialis a. 1774. emissi. (Funct. Can. Parochi).

ljal šentpeterski kapelan I v a n T r a v e n binkoštni torek romarje na omenjeno božjo pot. Iz za župnikovega ukaza je tamkaj na prižnici srdito izpodbijal romanje in hudo razjaril zbrano množico. Na šentpeterskem predmestju in na Poljanah je zavrelo. Dva dni po zloglasni šmarnogorski pridigi je prispela v škofijo prošnja Šentpeterčanov, naj se premestita župnik Bedenčič in kapelan Traven.¹ Posledica vloge razsrjenih župljanov je bil strog ukor, dodeljen Travnu, ker je ravnal nezakonito, ko je pridigal ob odpravljenem prazniku, pa tudi zato, ker je zametoval romanje sploh in celo na božji poti vpričo romarjev, katere je pohujšal in razdražil; zabičili so mu, naj bo v prihodnje previdnejši.² Kakšen odgovor so prejeli Šentpeterčani na svojo pritožbo? Iz škofije so jim naznanili, da se v pridigi, ki jo je na zahtevo predložil Traven, ne nahaja ničesar nekatoliškega; ker je pa ni predaval v pravem duhu in na pravem kraju, ga posvare. Hkrati je izrazilo škofijstvo željo, naj bi Šentpeterčani obljubo svojih prednikov, da bodo vsako leto romali v zunanjo župo, zamenjali s pobožnostjo v domači cerkvi, kar bi ne nasprotovalo veljavnim predpisom; te pobožnosti bi se mogla udeležiti vsa župa. Še en vzrok je navedlo naposled škofijsko vodstvo za vpeljavo nadomestne pobožnosti v domačem svetišču, pišoč, da župna duhovščina res ni dolžna hoditi z romarji v tujo župo, a z najetimi duhovniki ne kaže izvrševati obljube. Iz tega odloka je razvidno, da se je zмага nagibala na župnikovo stran.

Leta 1816. so mirovali Šentpeterčani in niso prosili za nobenega duhovnega spremljevalca na Šmarno goro. Tedaj je po dveletni praznoti škofijske stolice nastopil novi vladika Avguštin Gruber. Nanj so se obrnili naši predmeščani zaradi šmarnogorske procesije in so bili uslišani. Dovolilno pismo, ki jim ga je bil poslal, je oživilo to že umirajočo romarsko pobožnost. Binkoštni

¹ Bedenčiča in Travena prosledujoče spomenice Šentpeterčanov ni v listinah škofijskega arhiva. Njeno vsebino nam je ohranila v izvadku beležka, napisana na prazni levi polovici pole, na katere drugi polovici se nahaja prvopis odgovora vložiteljem in ukora Travnu. Glasi se: Auszug. Die Vorstadtgemeinden St. Peter und Pollana bitten untern 18. May (1815) um Uibersetzung ihres Pfarrers und des Kaplans Johann Traun, weil letzterer auf Befehl des Pfarrers eine scandalose Predigt am Großkahlenberge vortrug. V škofijskem opravičnem zapisniku je še pristavljeno prošnji za premeščenje: mit der Versicherung, daß dieß der Wunsch beyder Vorstadtgemeinden sey.

² Ukor, izdan dne 1. junija 1815, slove: An H. Johann Traun Kaplan zu St. Peter. Die am Großkahlenberge gehaltene Predigt, so wie sie hier vorliegt, ist, auch hintangesetzt den Umstand, daß sie an einem abgebrachten Feyertage folglich (ta beseda je vdeta med vrstama) gegen die bestehenden Gesetze statt fand, an sich viel zu gröll, und Prediger geht nebstbey, wenn man den Grundsatz, daß ohne Unterschieds (zadnji besedi sta dostavljeni) alles wahlarten verwerflich ist, nicht für richtig annimmt, was er wirklich nicht ist, aus einem falschen Grundsatz aus; über dieß, war es höchst unklug das wahlarten an einem Wahlfahrtort mit einer Art Erbitterung anzustreiten und dadurch Aergeruß, und Erbitterung unter den Zuhöreren weit, und breit herum zu verbreiten. Es wird daher denselben dieser Fürgang nachdrücklichst verhoben, und in Zukunft mehr Pastoralklugheit in Kanzel Vorträgen, die allzeit nur an erlaubten Tagen statt finden dürften, empfohlen. Prvopis tega ukora je hranjen v škof. arhivu l. c. Da je bil res poslan, spričuje opazka: Exped.

torek leta 1817. je prebral pridigar škofov dopis na šmarnogorski leci. Šentpeterski župljani so zmagali; njihova procesija na Šmarno goro je bila oteta.

Borba za njo je bila končana dve leti pozneje. Leta 1819. je izprevajal Šentpeterčane na omenjeno božjo pot najeti frančiškan o. Felicijan Rant. V pridigi je poudarjal, da so prebivalci šentpeterskega predmestja po požaru leta 1774. — izbruhnil je tamkaj krog polnoči 28. julija — naredili obljubo, da bodo vsako leto binkoštni torek opravili na Šmarni gori pobožnost v ta namen, da bi jih varoval Bog na prošnjo bl. Device Marije ognja; blagroval je navzočne božjepotnike, jih vzpodbujal k romanju in pripisoval njihovu zvestemu izvrševanju obljube rešitev predmestja in Ljubljane, ko je jelo pred kratkim dne 18. maja 1819 goreti in se je ogenj srečno ustavil; tistim pa, ki so opustili romanje na Šmarno goro, je žugal gorje. Pridigi je dodal molitev, iz katere so mogli poslušalci posneti, da je šentpeterska božja pot binkoštni torek za vselej potrjena.

Kako odločni nasprotniki janzenistiški in jožefinski struji so bili frančiškani,¹ kaže jasno nastop o. Felicijana Ranta na Šmarni gori. Ost njegove pridige je bila naperjena zoper župnika Bedenčiča, ki se je zaradi nje ustno pritožil generalnemu vikarju. Golmajer ga je sicer tolažil, rekoč: To vendar ne gre, da je štel pridigar opuščanje božje poti za velik greh; to se mora povedati profesorjem; saj pridigar še študira,² — toda škofijstvo je želelo, da se dožene stvar do konca. Dne 3. junija 1819 je pozvalo gvardijana o. Leonarda Kosarja (Kossar), naj zahteva od govornika o. Felicijana rokopis šmarnogorske pridige, zoper katero so se pojavile pritožbe; z njim vred naj pošlje obvestilo, kdo je pooblastil o. Felicijana za omenjeno propoved. Drugi dan je bil zaželeni rokopis v škofiji in hkrati naznanilo, da sta o. Felicijana naprosili za pridigo predmestji. Da bi se ognil neljubi zažeri, je samostan privolil v to, ker je imel naprošeni že več dobrih in vzpodbudnih govorov.

Malo pozneje — dne 8. junija 1819 — je dobil Bedenčič iz škofije ukaz, podpisan po generalnem vikarju, naj povzame iz župnih zapiskov ali, ako ti molče, iz ustnega izročila vse, kar se tiče pobožnosti na Šmarni gori; poroča naj tudi, ali se je vršila neprenehoma, kdaj in zakaj se je opustila? Bedenčič se je odzval temu

¹ Dr. Josip Gruden, Janzenizem v našem kulturnem življenju — odtisk iz Časa X. 1916, 11.

² Profesorji bogoslovja, vsi bolj ali manj prepojeni z janzenistiškim duhom (dr. Josip Gruden, l. c.), so bili tedaj: Matej Ravnikar za dogmatiko, Jos. Dagarin za moralko, Urban Jerin za novi zakon in splošno vzgojeslovje, dr. Jakob Zupan za stari zakon, Jurij Zupan za pastirstvo. — Šmarnogorski pridigar o. Felicijan Rant je tedaj še študiral. V ljubljanskih šematizmih (Local und Personal-Stand der Diöces von Laibach) za leto 1815., 1817. in 1819., ki so mi bili na razpolago, sem našel o. Felicijana Ranta uvrščenega med učenci (Studierende); v šematizmu za leto 1813. ni Ranta. Posvečen je bil leta 1812.; takrat se je tudi zavezal s slovesno obljubo. Doba 1812—1819 je za navadne bogoslovne nauke predolga, dasi so tedaj redovnike zgodaj posvečevali, nekaterega že v 2. letniku bogoslovja, ako je bil zadosti star. Uganko je razluščila beležka v listinah tukajšnjega frančiškanskega samostana, da se je o. Felicijan pripravljaj na lektorat in študiral dogmatiko in zgodovino; a lektor ni postal, nego kapelan leta 1819.

ukazu z obširnim, 6 polpolnih in eno celopolno stran obsegajočim poročilom dne 23. jun. 1819.¹ Skoro iz vsake vrstice tega odgovora, iz katerega so posnete gorenje zgodovinske črtice, odseva župnikova nenaklonjenost do izvenrednih pobožnosti, zlasti do romanja. Bedenčič dvomi, da bi se bili šentpeterčani leta 1774. zaobljubili iznova na Šmarno goro, ko je Bog prav tedaj pokazal z groznim požarom, da šmarnogorsko romanje — in celo dvakratno na leto — ni nobeno obrambno sredstvo zoper ogenj. Izvršujoč ces. naredbe z dne 30. jul. 1783, 21. marca 1784 in 9. jun. 1789 je župljane v dopoldanskem in popoldanskem verskem pouku odvrčal od romanja; toda tisti, ki niso marali spoznati način, kako Bog deli milosti, so hote uveljaviti svojo pobožnost ogrnili običajno prošnjo procesije binkoštnega torka s plaščem obljube, da bi jo zavarovali zoper neprestane napade veroučiteljev (t. j. njega samega — Bedenčiča) in c. kr. ukazov. In denimo, da bi se bili predmeščani zavezali z obljubo o požaru leta 1774., kar bi se pa moralo dokazati — modruje Bedenčič dalje —, bi to nikakor ne moglo ugajati Bogu, ker bi razodevalo neosnovano zaupanje v šmarnogorsko službo božjo, ovajalo neresnične misli o Bogu in njegovi premilostivi Materi, nasprotovalo ukazanemu redu in pokorščini, dolžni dež. vladarju in lastnemu duhovnemu pastirju, in bi merilo edinole na to, da se obvaruje njihova imovina ognja. Ako navadni verniki ne smejo ravnati zoper spoznano resnico, kako naj se opraviči dušni pastir, ki bi se dal premotiti in bi izvrševaje take nedopustne navade s svojim zgledom pačil evangelij in državne zakone in bi tako v svojih župljanih vzbujal sum, češ, da mora istiniti bogohvalnik biti sovražnik državnih postav. Potem navaja Bedenčič to, kar se je govorilo zadnji binkoštni torek na šmarnogorski leci; o tamošnjem pridigarju — ime mu je zamolčal — pravi, da zasluži zaradi svojega v verskem in političnem oziru nespametnega vedenja pomilovanje; tukajšnje župljane je zbežal; bode li mogel v svojem bodočem poklicu uspešno delovati? Naj bi resno pomislil, kako zelo škoduje resnici s takimi pobožnimi slepili, kadar se razkrijejo; takim pridigam so naravne posledice, da začno ljudje naposled dvomiti o vsem in da povsod slutijo prevaro. Njemu samemu — Bedenčiču — so se podtikali neblagi nameni in glas o tem se je razširil po tej in po sosednjih župah, kar ga peče; zato kliče s psalmistom: Quem tu percussisti persecuti sunt, et super dolorem vulnerum meorum addiderunt. — Odgovoru na vprašanje, kaj pripovedujejo stari župljani o procesiji na Šmarno goro, se je Bedenčič izognil; ker so ljudje vedeli, da mu ni pogodu romanje, so se v občevanju z njim ogibali tega predmeta; nikakor se ne more domisliti, da bi se bila kdaj vpričo njega izgovorila v zvezi z imenovano pobožnostjo beseda: obljuba. Naj si je ta stvar kakršnakoli, on si je svest dolžnosti, ki sta mu jo izročili država in cerkev,² veleči, da mu je napredovati v spoznanju božjem in v razglabanju sprejetih obveznosti; po dognanih načelih se je ravnal ne oziraje se ni na meso ni na kri. Kakor je bilo mišljenje pred leti, tako je domalega še sedaj; tisti župljani, ki so trdovratno vdani zmotam in hočejo v cerkvi božji

vladati, ne pa poslušni biti, tišče na Šmarno goro, drugi, pokorni vodstvu svojih dušnih pastirjev (t. j. Bedenčiča), molijo dobrotnega in neizmernega Boga v duhu in v resnici. Temelj zveličanja je ljubezen, a ljubezen se ne ohrani med ljudmi brez edinosti. Apostolskemu učiteljstvu je edina naloga, da po križanem mirotvorcu podere pregrajo med obema slojema¹ in da iz obeh stvari eno. Po teh načelih se je ravnal, tako se zagovarja Bedenčič, ko je pred petimi leti ustavil procesijo na Šmarno goro. Namesto nje je uvel v župni cerkvi pobožnost, katere se udeležuje vsako leto velik del župljanov; drugi, misleči, da je bolje tako, romajo ob istem času na Šmarno goro. Bedenčič se čudi, kako bi se mogel kdo znašati nad tako izpremembo, saj se na ta način (namreč z udeležbo službe božje v domači cerkvi) pomnožuje in uedinjuje pobožnost, polajšuje se navzočnost starim in bolehnim, nosečim in doječim materam in se odvrčuje od romanja mladina, ki so ji božja pota večkrat kvarna. Po petletni utrudljivi borbi se čuti sedaj rešenega tega boja in pričakuje od škofijstva končne sodbe, ali je zadostil svoji pastirski dolžnosti — tako je sklenil Bedenčič svoje poročilo.

Sodba je bila storjena dne 2. julija 1819; zadela je frančiškanski samostan in šentpetersko župnišče. Škofijstvo je očitalo gvardijanu, ker je dovolil še učečemu se mašniku priložnostno pridigo, ki zahteva zelo natančno obravnavo, češ, da se o takih prilikah ne smejo delati poizkusne vaje; gvardijanu bi se bila morala poprej predložiti pridiga v pregled; propovednik je zabredel v kaznivo napako, ko je naslanjaje se na nedokazano obljubo odločno zahteval njeno izvršitev in proslavljal izvrševalce; taka zloraba moti ljudem vest, povzroča razdor in stranke v občini in utegne omajati v slabotnih dušah celo vero; napačno je ravnal nastopivši za pričo, da se je zatrl ogenj dne 18. maja na priprošnje preblazene Device zato, ker se opravlja vsako leto pobožnost na Šmarni gori. Škofijstvo naglaša, da se smejo na prižnici oznanjevati edinole dognane verske resnice; na leco ne spada, kar ni gotova istina; pridigar skruni sv. kraj in vzbuja dvome, ako meša med resnične nauke tudi dozdevke in jih navaja z isto gotovostjo, s kakršno govori o nedvornih resnicah. Gvardijan naj pouči v tem zmislu o. Felicijana, ki naj se varuje teh napak v prihodnje in naj previdno izdeluje govore; dokler ne dovrši naukov in ne prejme jurisdikcije, naj se mu ne dovoli pridigovati, ako ni poprej predložil gvardijanu spisane propovedi v oceno.

Bedenčiču je naštel škofijstvo po vrsti njegove zmote: Po njegovih mislih bi se ne smela podvojiti molitev, ako bi nas Bog navzlic dosedanji molitvi tepel z nesrečami; kdor bi molil zato, da se obvaruje imovina ognja, bi ne ravnal prav; obisk šmarnogorske cerkve naj bi bil sam na sebi zoprni prijatelju vere; edina naloga apostolskim veroučiteljem naj bi bila odstranitev pretina med dvema slojema — trditev, ki jo more le prenapeta domišljija obračati na sedanji slučaj. V čašo, polno graje, je kanila naposled kaplja pohvale. Škofijstvo je s toplo besedo priznalo župnikovo gorečnost za

¹ Jako obledel in težko čitljiv prvopis te prezanimive listine se nahaja v šentpeterskem arhivu (zv. I. 4. 6), izvirnik v škofijskem (l. c.).

² Značilno je, da je postavil državo na prvo mesto.

¹ Bedenčiču rabi izraz: zwischen zwey Völkern, med dvema ljudstvom; najbrž ima v mislih tu na eni strani prosvetljene jožefince, na drugi pa pristaše starih predjožefinskih izročil. Primeri o tem Čopovo poročilo o tedanjih strankah v Zborniku Slov. Matice I, 148.

zveličanje duš; glede na njegovo pravo načelo, da je ljubezen temelj zveličanju, je pripomnilo, naj išče edinstnosti v bistvenih rečeh in naj ne zahteva, da bi se v nebistvenih vsi ljudje pokorili njegovim nazorom; svojstvo, da bi kdo v vsem sam gospodoval, ne razodeva niti ljubezni, niti ne poraja edinstnosti.

Obema odlokoma je vdelo škofijstvo skoro enako glaseči se ukaz radi bodočega šmarnogorskega romanja. Da se pride v okom napačnemu zametovanju, onečaščujočemu vero, in pretiranim priporočilom te pobožnosti, naj izostane v prihodnje binkoštni torek na Šmarni gori pridiga, ki je itak nasprotna bogoslužnemu redu, ker so propovedi dopustne samo o zapovedanih praznikih. Šentpeterčanom, hotečim opraviti binkoštni torek pobožnost na Šmarni gori, škofijstvo ne bo nikdar branilo romanja tjakaj; tudi ne bo prepovedovalo najemati župno duhovščino ali, ako bi ta ne mogla ali ne hotela iti, druge svetne ali redovne mašnike za eno ali več sv. maš; ne bo jih oviralo prositi Boga po presv. Bogorodici za odvrnitev požarnih nesreč. —

Iz dogodkov, ki so razburjali šentpetersko župo in njeno okolico izza Bedenčičevega nastopa leta 1814. do leta 1819., je vzklikla **Prešernova pesem »Šmarna gora«**. Njeno jedro, nahajajoče se v 3., 4. in 5. kitici, je satira zoper duhovščino, ki je odvrčala ljudi od božje poti. Kdo je bila ta duhovščina? Gorenje vrstice kažejo, da nihče drugi kakor šentpeterski župnik Ivan Bedenčič in njegov pristaš kapelan Ivan Traven. Pesnik jima je položil na jezik 4. kitico:

Mi v duhovskem oblačili
Smò sejali seme zmot.

Škofijstvo je obema očitalo njune zmote (Travnu dne 1. junija 1815, Bedenčiču dne 2. julija 1819) in ju karalo zaradi njih. Pesnik navaja samo eno zmoto: odvrčanje ljudi od romanja.

Slepci smo ljudem branili
Sèm na sveto božjo pot.

Slepce prišteva Prešeren prosvetljena duhovnika, oznanjujoča po vzorcu janzenistov »očiščene verske in npravne nazore«.

Romarjev za nami truma,
Ki je ni mogoče šteti,
Kristijani so brez uma,
Ki so hòt'li nam verjet'.

Inačica »Šmarne gore« (Lj. Zvon 1908, 377 in 378) ima namesto: Kristijani — Množica je to brez uma — tista množica (»velik del župljanov«), o kateri je pisal Bedenčič, da je po njegovem navodilu ostala v domači cerkvi tedaj, ko je šla procesija na Šmarno goro. V tej »množici« njegovih privržencev so bili meščanski (»žida«) in kmetiški (»hodnik«) ljudje.

A ne samo središče pesmi živo spominja šentpeterskih homatij, tudi njen začetek je tak, da smo presenečeni in se nam zdi, da bi bil utegnil biti Prešeren sam — tedaj šestošolec¹ — binkoštni torek leta 1819.

¹ Dr. E. L. Iz Prešernovih šolskih let. Dom in Svet 1902, 317.

med poslušalci¹ frančiškana o. Felicijana Ranta, ki je blagrov al navzočne šmarnogorske romarje (Bedenčič je poročal o tem dne 23. junija 1819 v škofijo: »daß er — Prediger — die hiesigen Wahlfahrter glücklich nannte«) in grmel z lece gorje² (Bedenčič: »mit Wehe bedrohet«) tistim, ki zametujejo božjo pot. Prešeren je skoro pobesedno povzel pridigarja:

Vi, ki hodite na sveto
Šmarno goro, **blagor vām!**
Hvalit mater v nebo vzeto;
Al **gorjé** odlašavcam.

Oba — pridigar in pesnik — označujeta zanemarjanje božjih potov kot grešno dejanje. Prvi ga je štel za »velik greh«³, dočim je sodil Prešeren mileje: njemu je bilo to le majhen greh, kaznovan v vicah.

Da korenini Prešernova »Šmarna gora« v pravkar opisanih dogodkih, spričuje naposled omemba procesije »farne« v predzadnji kitici.

Važna opora tej domnevi je dejstvo, da je Prešeren tisti čas kot dijak nižjih šol bival pri neki Lizi na Poljanah, torej pod šentpeterskim zvonom (T. Zupan, Iz Preširnovega življenja, Ljublj. Zvon 1881, 273). Pesnik je bil torej sam priča razburljivih prizorov, ko so se nekateri — med njimi najbrž tudi gospodinja Liza — vneto potegovali za izdavná običajno romanje, drugi pa pritrjevali župniku. Ako je gibanje pluskalo preko župnih mej, kakor stoji v Bedenčičevem poročilu, je bilo tem živahneje v župi sami. Rabili so se semtertja ostri izrazi. Iz rok v roke pa je jel krožiti listek in na njem »Romarška Pesem od Svete Šmarne gore«. Kakor pozneje »Nebeška procesija« je našla tudi ta Prešernova pesem mnogo prepisovalcev, a še več bralcev; en prepis starejše redakcije se je ohranil v zapuščini pokojnega trebanjskega dekana Jožefa Rozmana (L. Pintar, Satura. Lj. Zvon 1908, 377).

Domnevanje, da bi bil Prešernov prijatelj vodiški župnik Jernej Arko nasprotnik božjih potov in da je bila nanj naperjena pesem »Šmarna gora«, je ovrget L. Pintar (l. c.) dokazavši, da je Arko pač odklanjal razuzdano zlorabo božjih potov, ni pa zametoval romanja sploh. Kako vnet je bil Arko za Šmarno goro, vodiško podružnico, oznanjuje še dandanašnji obširna Langusova slika na presno v kupoli ondotne cerkve, žal, vsled zamokov nekoliko pokvarjena — koča predstavlja? med drugim romarje v tedanji narodni noši in poleg njih Arka, ki je sliko naročil.⁴ Na to krasno skupino se

¹ Ako ni bil Prešeren sam navzoč pri pridigi na Šmarni gori, ga je obvestil o njej kak znanec, ki se je udeležil šmarnogorskega romanja.

² Čez deset let je zopet klical o. Felicijan tretji torek v postu s frančiškanske prižnice v Ljubljani »gorje« (po Luk. X. 13.): O savoljo tega, gorje tebi, Iblanlko me! gorje tebi Krajnlka deshela! ko bi le bilo to godilo na turlhkim, po nejoverlkih me!tih, kar le je per val godilo, per val pridigovalo, ino uzhilo, bi bili she sdavnej turki ino neverniki delali ojltro, relnizhno pokoro (Sedem po!tnih pridig, str. 38). — Tudi v njegovih poznejših govorih se večkrat ponavlja pretilnica »gorje«.

³ V Bedenčičevem nemškem dopisu škofijstvu stoji slovenski izraz »Velik greh«.

⁴ Zanimivo vest o tej sliki mi je priobčil g. o. Kalist Medič, pišoč: »Tisti pater zraven vodiškega župnika v

ozri in nato preberi še toplo pisani Arkov spis »Božje pota«, kateri naravnost zavrača nje, »ki so z Jansenškim duhom okuženi« (Pogačarjev Slovenski cerkveni časopis, dne 26. avg. 1848, 67, 68), in njegov toplo pisani članek »Šmarna gora« (ib. dne 2. sept. 1848, 76, 77), pa moraš pritrditi, da vodiški župnik ni bil med slepci, ki so sejali seme zmot in ljudem branili na sveto božjo pot. Pintar je hkrati ugotovil, da je Prešernova »Šmarna gora« rahla satira zoper rigorizem janzenistov (l. c.). —

V dopolnilo črtici o šentpeterskem »kulturnem boju« naj dostavim kratke življenjepise glavnih udeležencev: Ivana Bedenčiča, Ivana Travn¹ in o. Felicijana Ranta.

Ivan Bedenčič (Johann Bedentschitsch) se je rodil dne 22. dec. 1777 v Zgornji Šiški št. 46 v šentvidski župi nad Ljubljano gostaćema Luki in Mariji roj. Bezjakovi.² Mašništvo je prejel dne 8. sept. 1801. Potem je kapelanoval dve leti v Kranju in pet let v Cerknici; prav toliko let je bil nato župni vikar v Logatcu, odkoder je prišel k Sv. Petru. Dne 4. jan. 1814 je bil tjakaj imenovan in dne 12. jan. i. l. kanonično umeščen; 14 dni pozneje je nastopil šentpetersko župniško službo, ki mu je prinesla mnogo bridkih ur. Preobložen z dušnopastirskim delom je moral skoro 5 let nadomestovati vojaškega duhovnika. Namesto štirih kapelanov, kolikor bi jih moralo vedno biti pri Sv. Petru, sta mu stala na strani večinoma samo po dva. Kot zemljiški gosposki mu je bilo urejevati zemljiške zadeve podložnikov in razsojati njihove prepire. Oči so mu pešale. Šmarnogorski poraz ga je hudo pekel. Večkrat se je kopal stran; med letom 1822. in 1825. je hotel trikrat odstopiti. Dne 22. marca 1825 je pisal v škofijo, da ga že dolgo teži misel, češ, da je na poti blaginji šentpeterske župe; morda bo naslednik srečnejši; ko polaga v škofove roke župni urad, ki ga je upravljal izza leta 1814. v raznovrstnem trpljenju in v velikih poniževanjih, prosi, da mu odkažejo v škofiji katero izmed najnižjih služb, kjer bi v hiši Gospodovi, v cerkvi božji mirno živel; naposled omenja, da se je moral ves čas svojega tukajšnjega bivanja bojevati za resnico in blaginjo z največjimi zaprekami, zato misli, da sme zahtevati mirnejše življenje, posvečeno molitvi in pouku (škof. arhiv l. c.). Da bi se znebil Sv. Petra, je prosil v jeseni leta 1828. za neznatno lokalijo Ajdovec. Škofijstvo, ki je imenovalo Bedenčiča

koretlju je o. Felicijan Rant. Vsaj tako so mi pravili. Če le cerkev ni bila slikana po letu 1842., je to kar gotovo. — Slike v veliki kupoli je izvršil Langus leta 1846./47. (V. Steska, Matej Langus v Domu in Svetu 1904, 462).

¹ Bedenčiča in Travn omenja dr. Josip Gruden (l. c.) med glavnimi zastopniki janzenizma v naši domovini.

² Marn (Jezičnik XXIII, 38) je povzel po škofijskih šematizmih rojstveni dan Bedenčičev: 21. dec.; šentvidska krstna matica ima: Die 22. eiusdem (dec. 1777) hora meridiana 12. natus et hac die baptizatus est Joannes Lucae Bedenz incolae et Mariae natae Beschiakin conj. filius legit. levantibus de sacra fonte patrinis Laurentio Sellan et Ursula Sellanin rusticis adstante Agnete Wegarthin per eundem qui supra (D. Joannes Suetlin coop.) obst. Agnes Wergarthin. Ex Super Schiska 46. — S številko 46. je bila opremljena tedaj »Žerjavova kajža«, kakor je razvidno iz šentvidskega statusa animarum. Potem je Bedenčičeva rojstvena koča izginila s površja; sedaj stoji na njenem selišču menda hiša pri Martinčkovem Tonetu (poročilo g. dekana Val. Zabreta).

dve leti poprej za izpraševalnega komisarja na gimnaziji in v modroslovju, ni moglo uvaževati take prošnje, previsoko je cenilo njegove zmožnosti in zasluge. Bedenčič je bil poseben prijatelj šolstvu. Izza ustanovitve leta 1787. je tičala šentpeterska trivijalka v zatohlih in temnih pritličnih prostorih na vzhodni strani ondotnega kuratišča. Ne da bi bil količkaj obremenil sosesk in gosposčin, je zgradil Bedenčič s prihranki tekočih cerkvenih dohodkov leta 1829. med župniščem in med cerkvijo prostorno enonadstropno hišo,^{*)} kjer je našla poleg stanovanja za orglavca in cerkvenca zavetje šola. S tem poslopjem si je postavil Bedenčič lep spomenik pri Sv. Petru. Po 22 letnem napornem delovanju se mu je posrečila naposled zaželena rešitev. Dne 10. junija 1836 je bil umeščen kot mestni župnik in dekan v Kamniku (ljubljski mestni arhiv, zv. 38); postal je dekanijski šolski nadzornik in častni konzistorijski svetnik. Tamkaj je umrl dne 1. aprila 1843. — Bedenčič je bil delaven tudi s peresom. Službujoč pri Sv. Petru je izdal tri nabožne knjige. Leta 1825. je oskrbel peti natisk »Thomasha Kempensarja« in naslednjega leta 4. natisk Klementinjevega »Svetiga krishoviga pota«, natisnjene »per Joshefu Sassenberg«.¹ Na teh dveh izdajah se ni podpisal, pač pa na svoji nemški knjigi: G ö t t l i c h e A n s t a l t e n zur Beseligung der Menschen durch Jesum. Verfaßt von Johann Bedentschitsch, Pfarrer bey St. Peter in Laibach. Mit Genehmigung des Hochwürdigsten Fürstbischöflichen Laibacher Ordinariats. Laibach 1828, gedruckt bey Leopold Eger, Gubernial-Buchdrucker 8°, 244. To delo svedoči, da je bil njegov pisatelj izvrstno podkovan v sv. pismu. Kakor Klementinjev je tudi Bedenčičev križev pot konec pravkar navedene knjige janzenistiški. Take postaje križevega pota je omislil Bedenčič šentpeterski cerkvi; naslikal jih je učitelj risanja Dorfmeister,² blagoslovil je križev pot župnik sam.

Štiri leta mlajši od Bedenčiča je bil **Ivan Traven** (Janes Traven, Traun), Jugov iz Doba, rojen na sveti dan leta 1781. Šolal se je v Ljubljani; bil je vseskozi prvi premijant, leta 1804. tudi iz francoščine. Mašnik je postal dne 14. marca 1813. Prva služba mu je bila kapelanska pri Sv. Petru, odkoder se je dne 29. okt. 1818 pomeknil za vikarja v ljubljansko stolnico. Potem je župnikoval v Poljanah nad Škofjo Loko (1821—1834). Naposled je bil župnik, dekan, šolski nadzornik in častni konzistorijski svetnik v Ribnici, kjer je preminil dne 19. sept. 1847. Kmetijske in rokodelske Novice (1847, 152) so prinesle dne 22. sept. »žalostno oznanilo«: Ravno za Trebniški ga tehanta izvoljeni častitljivi gosp. Janez Traun so po kratki bolezni v Ribnici umerli. Za inštaliranje določeni dan je bil dan njih pogreba. — Traven je bil skladatelj in pisatelj. Zložil je precej napevov, ki se morajo šteti za najboljše pred Riharjem; peli so jih v stolnici in nekaj tudi po deželi. Rihar je nekatere Travnove napeve, opiljene, sprejel v prvi zvezek svoje zbirke (Gregor Rihar, Drobtinice XXII, 99). Traven je priredil tretjerednikom sv. Frančiška knjižico: Regel za ali kratko podvuzhenje S. Pokore sa Brate ino Sestre tretiga reda S. Franzishka. Is lafhkiga ino nemfhkiga v' krajnsko prestauleno, s' molitvami, ktere imajo Bratje ino Sestre

¹ Simonič, Slov. bibliografija 528, 208.

² Šentpeterska rokapisna kronika.

*) rojstvena hiša pisa del vrtlic.

ufaki dan opraviti. V Karlovzu natisnena per J. Nep. Prettner'ju. 1828. 8°. 38 + (II) str. Ravnotam je izšel ponatisk leta 1844. Leta 1828. je izdal Traven: Opominjevanje k' pokori v' lvetim letu 1826, to je: Pridige od odpuistikov, od pokore in nekterih drugih rekniz, ktere grešnika k' pravi pokori budé. Jih je pridigoval Janes Traven, fajmolhter v' Poljanah nad Loko. Natisnil Joshef Blasnik. 8°. 389 + (II) str. Marn (Jezničnik XXII, 59) je označil te govore kot preostre v duhu tedanje dobe. Traven se je marljivo bavil s spisi sv. cerkvenih očetov; sad tega proučevanja je objavil v treh latinskih knjigah: *Sensa sanctorum Ecclesiae Doctorum ac Patrum circa usum matrimonii*. Viennae, 1832. Typis J. P. Sollinger. 8°. X + 238 str. — *Supplementum ad Sensa sanctorum Ecclesiae Doctorum ac Patrum circa usum matrimonii*. Viennae, 1835. 8°. IV + 74 str. — *Regimen animarum ad mentem ss. Patrum sive Tractatus Patristicus de summo officii pastoralis momento, perniciosissimique in illud peccati sequelis*. Labaci, 1848. 8°. 354 str. (Marn l. c.)

Obema pravkar opisanim duhovnima veljakoma je bil dostojen bojni deležnik o. **Felicijan Rant**¹, rojen dne 2. dec. 1790 v Srednjem Bitnju št. 13 v šmartinski župi pred Kranjem. Krstno ime mu je bilo Frančišek Ksaver. Stopivši v frančiškanski red je postal mašnik dne 26. dec. 1812. Namesto učiteljstvu, kateremu so ga bili predstojniki izprva namenili, se je po dovršenih naukah posvetil dušnemu pastirstvu. Izza jeseni 1819 je kapelanoval v frančiškanski župi Marijinega oznanjenja pred mostom v Ljubljani do leta 1829., ko je bil prav tam povišan za župnika in gvardijana. V dobi 1835 do 1838 je bil hkrati definitor. Ko je bil leta 1840. odložil župniško breme, je nadomestoval nekaj časa provincijala (vicarius provincialis). S potovanja na Špansko, kamor je bil poslan v redovnih zadevah, je prinesel poliglotno biblijo. Tisto leto pred smrtjo je dosegel dostojanstvo varuha pokrajine (custos provinciae). Umrl je dne 3. apr. 1842, malo nad 51 let star, prebivši 30 let po slovesni obljubi v samostanu. Spomin na slovečega govornika o. Feliciano Ranta je skoro popolnoma ugasnil; le zlatomašnik g. o. Kalist Medič še ni zabil, kar mu je pripovedoval o njem pred polstoletjem vrtnar br. Paskal Komatar, ki je bil sprejet v ljubljanski samostan še za življenja o. Feliciano. G. o. Kalist poroča: »O. Felician Rant je bil baje moder mož in močno priljubljen. Slovel je ko dober pridigar, toda ne tako, kakor njegov prednik o. Paskal Skerbinc. O. Felician je bil slabega zdravja in je večkrat poležkoval. Še v mojem času je bil iz neke sobe v župnišču napeljan zvonec v drugo nadstropje k nekemu fratr, da ga je poklical, kadar je bilo treba. Pridige je študiral na precej dolgem podu pod cerkveno streho, najbrže zato, da ga nihče ni motil — znamenje, da se je za govore skrbno pripravljaj. Ljudje so o. Feliciano Ranta v sedemdesetih letih še pogostoma imenovali.« Leta 1829. je imel o torkih v postu in na veliki petek v ljubljanski frančiškanski cerkvi postne govore, natisnjene pozneje

pod naslovom: *Sedem poltnih pridig od štirih poslednih rezhi*, katire je pridigoval P. Felician Rant, Guardian in Fajmolhter v' Ljubljani per materi boshji pred moštam, v' letu 1829. V' natiš teh bukev so gnadlivi Firšt Golpod Golpod Anton Alojs, Ljubljanski škof 26. listoviga gnoja 1833 dovolili. V Ljubljani, 1834. Natisnil Joshef Blasnik. Na prodaj per Adam Henriku Hónu, bukvovesu in kupzhevavzu s' popirjam na štarim tergu Nro. 157. 8°. 95 + (I).¹ V teh propovedih je vihtel o. Felician junaško govorniški meč, a hkrati celil rane z oljem verske tolažbe. Njegove pridige razodevajo ne navadno govorniško nadarjenost in spretnost (dr. Ant. Medved, Zgodovina slov. cerkvenega govorništva, Voditelj 1907, 69). Sedem let po Rantovi smrti je izdal Eduard Hohn omenjene postne pridige v 2. natisu.² — Pet pisem »ranjcega prečastitega P. Feliciano Ranta« je objavil Jeran v Zgodnji Danici l. 1864. in 1865. pod zaglavjem »Rožice, ki je vsaka cekina vredna«, s pripombo: Iz prijateljske roke smo dobili nekaj prav lepih pisem tega verlega frančiškana, provincijala itd., kateri je zavolj živih in krepkih pridig, ljudoljubnega obnašanja in pobožnega življenja še zmiraj v blagem spominu v Ljubljani. Prepričani smo, da bomo z njimi mnogim vstregli, zlasti ker so tako mično in podučljivo pisane in ravno času primerne. Tudi je za tisti čas kaj dobra slovenščina v njih (Zg. D. 1864, 281). Listi, namenjeni nekemu Francetu,³ imajo pobožno vsebino in so polni lepih nauk mlademu prijatelju; tri mu je poslal o. Felician leta 1833., po enega leta 1836. in 1838. Iz dveh pisem sem posnel, da je njegovo življenje leta 1833. viselo na niti in da ga je mučila huda bolezen v začetku meseca decembra leta 1836.

¹ »Illyrisches Blatt« št. 10 je prinesel dne 8. marca 1834 priložen listič, na katerem je priporočal založnik Adam Henrik Hohn poleg Andriolijevega »Raslaganja nekaterih cerkvenih navad« pravkar iz tiskarne dospelo knjigo Rantovo: »Sedem poltnih pridig«, ki stane vezana 15 krajcarjev konv. veljave; navedena je tudi »izbrana« vsebina propovedi. — Ko je podpisani pred kakimi 25 leti iztikal po Trnovem in po Krakovem za starimi slovenskimi knjigami, mu je prišel v last dobro ohranjen izvod Rantovih postnih pridig, noseč na prednaslovni strani podpis frančiškanskega zakristana br. Davida iz leta 1835. in pod njim nemško spominsko beležko, pričajočo, kako globoko je bil vkoreninjen spomin na o. Feliciano med njegovimi častilci celo zunaj frančiškanske župe. Beležki je naslednja vsebina: Nepozabni o. Felician Rant, gvardijan in župnik v Ljubljani, je umrl dne 12. aprila (recte 3./IV.) 1842; pokoj njegovemu pepelu; večna luč naj mu sveti in prosi naj zame trpečega Fr. Tertnika; dne 28. dec. 1853.

² Ne spominjam se, da bi bila doživela dotlej katera slovenska pridizna zbirka 2. natis. Založnik Eduard Hohn je naznanil v 39. »Dokladnem listu« k 43. številki Novic leta 1849. drugo izdajo »zlo branih postnih pridig kot pridigar povsod slovečiga rajniga P. Feliciano« in je utemeljil potrebo zopetnega natisa z izjavo: »Mnogo popraševanje po njih me je spodbodlo, jih še enkrat natisniti dati, in to popraševanje po njih je ravno priča, da imajo pridige veliko ceno.«

³ Morda prav Francetu Trtniku (gl. predzadnjo opombo pod črto); Jeran je bil tedaj kapelan v Trnovem in znan s Trtnikovo (Razorčevo) rodbino; tamkaj je utegnila biti tista »prijateljska roka«, ki mu je izročila pisma o. Feliciano v porabo.

¹ V šmartinski krstni knjigi stoji: Rant; starši so mu bili: Luka Rand in Marija roj. Verhounik; krstil ga je kapelan Fran Juliani (poročilo g. župnika Alojzija Šarca), poznejši kurat pri Sv. Joštu. Znano je, da je napravil Prešeren Julianiju napis na grobni spomenik.

Slovstvo.

Donesek k bibliografiji spisov † Ivana Cankarja. Iv. Cankarjev je tudi spis »Moj prvi pogled na morje« v »Rimskem Katoliku«, V. teč., 1. zv., Dijaška priloga, 8 sl. Moti pa ondi podpis: Učiteljski pripravnik I. leta, kar Cankar seveda ni bil, vendar je ta sestavek njegovo delo. Poslal je svoj spis pod imenom svojega prijatelja učiteljsčnika, da je vso zadevo prikril gospodinji in tako zaslužen nagrado lahko zase porabil. — O tem sestavku piše dr. Mahnič, R. K. IV. t., 1. zv., Dij. priloga 113: »Najbolj me pa veseli, da se me je spomnil tudi neki učiteljski pripravnik. Njegov »Prvi pogled na morje« se odlikuje po bujni domišljiji; prizore iz narave slika prav poetično. Prihodnjič mislim to nalogo v prilogi natisniti.«

P. Vincencij Kunstelj.

Fr an Er j a v e c: Izbrani spisi. Uredil Iv. Dornik. I. zvezek: Povesti. V Ljubljani 1919. Založila Jugoslov. knjigarna, natisnila Jugoslovanska tiskarna. Cena ? Strani 228.

Erjavčevi izbrani spisi, ki jih je bila v letih 1888. in 1889. izdala Matica Slovenska v dveh zvezkih in jih je bil uredil Fr. Levce, so že davno pošli; z veseljem torej pozdravljamo podjetje Jugoslov. knjigarne, ki se je namenila, iznova izdati Erjavca. V tem I. zvezku so ponatisnjene povesti: Hudo brezdno ali Gozdarjev rejenc, Ni vse zlato, kar se sveti, Huzarji na Polici in Veliki petek; noveli: Na stričevem domu in Zamorjeni cvet, ter črtici: Avguštin Ocepek in Izgubljen mož; končno še klasični spis: Božični večer na Kranjskem.

Šestdeset let je minilo, kar je bila večina teh povesti pisana in prvič tiskana (v Janežičevem Glasniku), in vendar bomo še vedno vsi radi segli po njih: eni, ker jih bo snov zanimala, drugi, ker se hočemo od Erjavca vedno iznova učiti opazovanja prirode in ljudi, v čemer je bil Erjavce tako velik mojster. Kdor išče v zanimivi snovi zabave, bo pred vsem z veseljem čital Hudo brezdno, kjer bo našel, da so pred toliko in toliko leti ljudje prav tako zvito znali tihotapiti, n. pr. s tobakom, kakor znajo dandanes in da res ni nič novega pod solncem, in da so se prisiljeni, nesrečni zakoni sklepali (»Na stričevem domu«) kakor še dandanes, in da je bil slovenski uradnik nasproti nemškemu predstojniku hlapčevskoponižen (»Avguštin Ocepek«) kakor še pred nedavnim časom (prim. dr. Fr. Detele spis v Koledarju za l. 1920.: Oficiala Ponižna zločin!). V formalnem oziru pa bo zdaj naša srednješolska mladina zopet lahko študirala Erjavčevo pripovedno tehniko ter jo primerjala z Levstikovo in Jurčičevo, zlasti pa se bo iz vsake Erjavčeve povesti učila, da je podlaga dobre povesti: skrbno opazovanje. Opazovanja prirode seveda se bo pa še bolj učila iz II. zvezka, kjer bodo pač ponatisnjeni priročnoslovno-leposlovni spisi.

Sodba o pomenu Fr. Erjavca v našem slovstvu je zdaj (po ocenah Fr. Levca, Iv. Grafenauerja i. dr.) pač že zaključena. Vprašanje nastane: Ali nam je urednik Iv. Dornik Erjavca v svojem uvodu (str. 3—6) zadovoljivo predstavil? Reči moramo, da nas ne zadovolji. Ako je imel odločene samo štiri strani, naj bi bil žirotopisne podatke kratko omenil, potem pa nam več govoril o spisih, ki so v tej knjigi: Kako so nastali, kje so njih prizorišča, zakaj je Erjavca baš ta snov zanimala, kdaj, v katerih letih jih je pisal, kje je snov najbrž zajel itd. In drugič še zoper nekaj drugega ugovarjamo: D. je dal mehanično ponatisniti Levčevo izdajo iz l. 1888. z vsemi njenimi napakami. Zlasti v dvojnem oziru je namreč Levce izvirnik pokvaril: 1. dočim je E. enklitike pravilno stavil (n. pr. ker so mati imeli hišo v mestu, sem stanoval...), jih je L. vse prestavil (ker so mati... v mestu, stanoval sem...) in 2. E. je pisal lokal: o očetu, vremenu, v kraju..., L. pa: o očeti, o vremeni, v krajih... Kaj ni torej izvirnik bližji našemu sedanjemu književnemu jeziku nego Levčev ponatis?! Pa še tudi marsikaj drugega je L. pokvaril. Primerjal sem samo prvi dve strani »Avgušтина Ocepka« in že samo tam našel nekaj poslabšanj, n. pr. E. piše: Stara mati so večkrat rekli, L. pa: »... so večkrat rekali.« Ali spet E.: »Po zimi sem večkrat prepozno prišel...«, L. pa: »... sem večkrat prepozno prihajal.« To je pač nepotrebna sprememba na — slabše. In g. D. čez drn in strn za Levcem! Nekaj stvarnih napak je resda L. popravil (n. pr. E. je pisal »Izidova podoba«, L. prav: Izidina ali morda še bolje bi bilo: Izisina). Popravile naj bi se pa vsekakor zastarele, moteče besede, n. pr. če E. piše (v »Zamorjenem cvetu«) »striček« namesto dandanes splošno rabljenega: stričnik ali nečak; pa Levce in Dornik sta izraz pustila nespremenjen. Prosimo torej boljšega, pametnejšega ponatisa in manj tiskovnih napak.

J. Debevec.

Engelbert Gangl: Zbrani spisi za mladino. VI. — Šesta knjiga Ganglovih zbranih spisov za mladino v čedni opremi leži pred mano. Lepo, priznanja vredno delo. Toda, če se zamislim v svoja mlada leta, se mi zdi, da bi me kot otroka ti zvezki bolj zanimali, če bi ne bili po zunanosti tako drug drugemu enaki in bi morda nosili vsak svoj poseben, za vsebino knjige značilen naslov in bi bili »Zbrani spisi« označeni šele v drugi vrsti. To je sicer stvar založnika in reklame, in le opozoriti sem hotel nanjo. — Pesem, s katero pisatelj odvarja knjigo, je po svojem jedru gotovo dobra, po obliki pa premrtva in prenezanimiva, zato je otroci ne bodo veseli. Na vsak način je boljša proza. Najboljša črtica v celi knjigi se mi zdi »Za žogo — po nosku«, ki je najbolj živo in umetniško najbolje risana, plastičen opis brez moralne zabele, solnce in otroška duša, da se človeku koj prvi hip prikupi. Tudi »Dolgi prsti« je

dobra, le konec se mi zdi preveč moralizujoč; vse prav, toda če se predebelo in hoté podčrtavajo take stvari, kvarijo čisto lepoto. Zadovoljen sem bil tudi s »Pozabljenim Tinčkom« do konca; le s koncem sem bil hudo nezadovoljen. Čemu navduševati mladino za militarizem, če je tudi jugoslovanski. Če že moramo otrokom vedno in ob vsaki priliki vcepljati nauke in jih debelo podčrtavati, tedaj so nauki tu na mestu. Če učimo otroka: ne ubijaj! in nalagamo ubijalcem v naših mladinskih povestih strašne kazni, tedaj ne vzbujajmo v mladini veselja do uniforme in parade, ne vcepljajmo ji že v zgodnjih letih puhlega vojaškega ponosa, ki je nadomestil duha z žvenketom sablje. Ali bomo dajali otroku pipo v usta in ga učili, naj ne kadi? Prepričan sem, da se pisatelji ne zavedajo tega, toda po dolgih letih vojne in svetovnega sovraštva se moramo zavedati tega. Znano je, da otroci, ženske in k ženski naturi nagnjeni moške ljubijo uniformo in parado, a to nagnjenje, ki rodi v svojem bistvu zle posledice — na kakšen način, ne bom opisoval — moramo zavirati in če že ne storimo drugega, je molk tudi hvalevreden. S temi besedami sem hotel samo opozoriti na to. Seveda ne morem stati na stališču, da bi s tem prepovedal in obsodil vsake »Mlade vojake«, saj je sijaj parade in uniforme itak precej izgubil v svetovni vojni in nam ga samo ni treba znova oživljati. Takih primerov bi pri nas lahko naštel še mnogo brez ozira na spise, nastale pred in med vojno, katerim že iz psihološkega stališča tega ne morem tako hudo zameriti. — Ostale črtice v knjigi so slične ostalim Ganglovim spisom, ki slikajo v temnih barvah tujino in poveljujejo domovino, n. pr. »Logarjevi«, ki tragično konča in glasno vpije: Ne v tujino za srečo! Druge slikajo pridne otroke, ubogljive, lepo vzrejene in počesane, ki sicer napravijo tu pa tam kako neumnost, ki meji bolj na modrijansko bedastočo kot na pristno razposajenost, a so v ostalem lahko v dober vzgled; tako rasto Bogu in staršem v veselje in postanejo v ponos poštenega slovenskega doma in celega naroda. Zato se mi zdi večina teh črtic bolj izraz blagega hotenja kot pristne elementarne umetnosti.

France Bevk.

Bob za mladi zob. Pesmi za mladino. Zbral Cvetko Golar. V Ljubljani 1920. Založila Jugoslovanska knjigarna.

Zunanje dokaj čedna, a drobna zbirka enainštiridesetih mladinskih pesmi iz izrazito starejše »polupretekla dobe«. Zbiratelj se je prepletel z eno četrtino vseh zbranih (!) pesmi med šest Župančičevih, šest Levstikovih, pet Belokranjskih (narodnih, a ne pošlji!); med Jerajevo (štiri), Ketteja (tri), Murna (dve), Pušlja, Cankarja, S. Jenka, Žgurja in Litijsko (po eno). V zbirki ni ne mlajših, ne starejših »Vrtčarjev«, ne »Zvončkarjev« (Fr. Krek, E. Gangl i. dr.). Ni Medveda, ni Sardenka! Tako vzbuja zbirka občutek, da se gre za nekako kdovekako in zakaj strašno destilirano podzbirko iz neobsežne antologične. Opravičil bi ta izbor, če bi bilo izbrano gradivo zares in vseskozi sama klasičnost. Pa ni, dasi ni slabih pesmi v zbirki, ki je vzrastla neprisiljeno iz osebnega zbirateljevega okusa brez globljega stilističnega in estetskoobjektivnega kritizma. Prijetna je sicer sočna mnogoličnost pestrih motivov in krepkih »poent«. Celotna zbirka pa diha vendarle nekako literarno hladno. Da bo užila mladina

knjigo v polni meri, dvomim, ker čutim, da zbirka nima baš najbistvenejšega: duše; ne izžareva kot harmonična slika tople neposrednosti občutja, ki ga je n. pr. Župančiču dalo doživetje družinstva in očetovstva. Golar sliči kot mladinski pesnik in zbiratelj bolj Levstikovemu značaju, a se v motivih naslanja nedosledno na Župančiča. Preden je doštudiral psiho Levstikove (prav mladinske) in Župančičeve otroške pesmi, je nacvrl svoj trpki »Bob«, dokumentiral z njim svojo osebnost, a se pred psihologom nekako »blamiral«. Škoda, da tudi v stilističnem oziru nekatere pesmi niso brezhibne (prim. mojo oceno v »Času«) in da je Golar v okras, kakorkoli okusen, vendar neprikladen in netočen pod krepki naslov Golarjeve gorenjske domačnosti.

Dr. I. Pregelj.

Smrt Smailage Čengića. Drama u tri čina. Po Mažuranićevoj velepesni izradio Milan Ogrizović. U Zagrebu. 1920.

Komu ni znan Mažuraničev epos o smrti Smailage Čengića? L. 1842. (1843?) so Črnogorci v bitki na Grahovu porazili in ubili najljutejšega zatiravca Črne gore, poturico Smailago Čengića. Gajeve »Novine« so takoj prinesle o dogodku sporočilo, ves Balkan se je radoval in je slavil Črnogorce. Ivan Mažuranič (roj. 1814) je takrat bival v Karlovcu. Še tisto leto (ali 1844?) je potoval skozi mesto ubog Črnogorec, iščoč službe. Bil je izmed bojnikov na Grahovu. Plastično je pripovedoval Mažuraniču o boju, o Smailagi. Junakove besede so padle na rodovitna tla. Že l. 1846. je časopis »Iskra« v Zagrebu prinesel Mažuraničevo epopejo. Obsega 5 spevov in 1134 verstic (osmerek ali pa deseterec). V I. spevu (»Agovanje«) vidimo, kako kruti Smailaga velevala obesiti Črnogorce, katere je prejšnji dan zarobil. V silnih mukah umirajo, ali nobeden ne toži, ne stoka. Kot zadnjega dá obesiti tudi starega Turka Duraka, ker mu je svetoval, naj ne muči kristjanov. Zastonj je prosil Durakov sin Novica, dotlej prvi »kavaz« Smailagin, za očeta. Durak izdihne, Novica pa zbeži še tisto noč iz taborišča Smailaginega. V II. spevu (»Nočnik«) se Novica vzpenja po klancih v Črno goro, kipeč osvete. V III. spevu (»Četa«) gledamo, kako se zbira četa Črnogorcev v neki temni dolini ob vodi Morači za pohod nad Turke; star svečenik jih blagoslavlja in obhaja; v tistem slovesnem trenutku dospé k njim Novica, ki se jim ponudi za vodnika proti Smailagi; ko se dá krstiti, ga Črnogorci sprejmo v svojo sredo. V IV. spevu (»Harač«) Smailaga neusmiljeno izterjava harač (krvni davek) od uboge hercegovske raje; ker mu ne morejo dati ničesar, jih muči, privezuje na konjske repe itd. Zvečer veli zapaliti žive plamenice. Sam se razkošno gosti. Ko se je najedel in napil, si dá peti ob spremljevanju javorovih gosli. Tisti hip pa planejo Črnogorci od vseh strani — z Novico na čelu — ter Smailago in vse spremstvo pobijejo. V V. spevu (»Kob«, t. j. usoda) nas vodi pesnik na vrh Lovčena, v kočondočnega puščavnika, kjer vidimo lesen kip, predstavljajoč Smailago, v bojni opravi njegovi, kako se klanja — križu. Tako mine slava sveta! — Iz te snovi in vsebine je O. napravil »dramo« v treh činih (142 str., približno 3000 verzov, osmercev in desetercev): v I. činu aga harač pobira v okolici Stolca, ob meji Črne gore, muči rajo, strelja s puščicami vanjo, jo daje vesiti, končno dá obesiti Duraka in odpusti iz službe Novico (ta čin torej

spaja dogodke iz I. in IV. speva); II. čin obseza prizore v dolini ob Morači (torej spev II. in III.); v III. činu vidimo ago zvečer: truden je od dnevnega dela, t. j. pobiranja harača, je in pije, posluša pesem, ter obeta robinjici Mari, da jo naredi za aginico, dà, pašinico, ako se poturči — v tem udarijo Črnogorci, in sledi klanje.

Ali je Ogrizovićev spis drama? Dočim radi priznavamo, da je narodno balado o Hasanaginici prav dobro dramatiziral (dramatizacija je doživela že 3. izdajo!), moramo, žal! o Smailagi izreči trdo sodbo, da to ni drama. Dve hibi ima po mojem mnenju: 1. nedostaje ji protiigre; Smailaga stoji v središču vsega. Novica, ki bi moral biti enakovreden nasprotnik, je preveč potisnjen v ozadje. (Ali naj bi bili morda Črnogorci vsi skupaj nositelji protiigre? Dobro! ampak eden pa bi le moral združevati v sebi vso protiigro, ki je zdaj razdeljena na Maro, starca-svečenika, vojvodo Mirka, starca-slepca i. dr.) Drugo hibo, zakaj ni dramatične napetosti, pa vidim v tem, ker se Novičin sklep, umoriti Čengića, nič ne razvija pred nami, ampak je koncem I. čina že gotov; II. in III. čin tvorita pravzaprav le katastrofo. — Genialno pa je, kakó O. vse verze Mažuranićeve upošteva in jih na raznih mestih — kot zlate kamenčke v mozaiku — uporablja. Čutil pa je gotovo najbolj sam, da je baš vsled te vestne uporabe vseh verzov izvirnika prišlo preveč epike v spis.

In kaj pomeni za Slovence ta dramatizacija? Za nas je zdaj to najboljša razlaga divne epopeje Mažuranićeve, vredna, da se vanjo zatopimo.

Debevec.

Gjuro Dimović: **Vojvoda Momčilo**. Tragedija u tri čina. Zagreb 1919. Izvanredno izdanje Matice Hrvatske.

Moderni hrvatski dramatik se trudijo doumeti dušo narodovo iz narodnih pesmi, jo pokazati na odru narodu, da bi spoznal v njej samega sebe, svojo globokost, lepoto in preteklost. Vojnoviću (Smrt majke Jugovićev) in Ogrizoviću (Asan-aginica) se je pridružil sedaj še Dimović. Tragedija »Vojvoda Momčilo« je zgrajena na narodni pesmi »Ženidba kralja Vukašina«, ki ima to-le vsebino: Vukašin, kralj v Skadru, pošlje pismo Vidosavi, ženi vojvode Momčila. V njem ji razodene svojo ljubezen, jo vabi k sebi z mrzlih gora in od hladnega moza v solnčni Skader ter jo prosi, naj mu pomaga premagati Momčila. V Vidosavi se vzbudi želja po ljubezni, po življenju. Odgovori Vukašinu, da mu bo izdala moza. Momčilo je v boju nepremagljiv, kajti njegov konj je krilat, njegova sablja ima oči. Ponoči ožge Vidosava konju krila, oslepi sabljo in ko se napoti drugo jutro Momčilo na lov, ga obkoli Vukašin s svojo vojsko. Bratje vojvodovi in sinovi bratov padejo vsi.

Ko vidi Momčilo, da je izgubljen, izpodbode konja, da bi ubežal v svoj grad. Konj pa ne zleti; pove svojemu gospodarju, da ga je izdala Vidosava. Momčilo ubeži peš, toda ko pribeži do gradu, so vrata zaprta. Vojvoda pokliče svojo sestro na pomoč. Jelisava se mu odzove z dvorišča in pove, da jo je privezala Vidosava za lase h kolu. Da bi pa rešila brata, si izruje Jelisava kite in vrže bratu vrv; ravno ko hoče prelesti Momčilo zid, priteče Vidosava z mečem, preseka vrv in vojvoda pade nazaj — na ščite in sulice Vukašinovih vojakov. Smrtno ranjen prekolne Momčilo Vidosavo, odpusti

Vukašinu in ga prosi, naj ne jemlje za ženo Vidosave, ampak naj se oženi z Jelisavo, kajti ona mu bo rodila junaka, ki bo enak njemu — Momčilu. Vidosava odpre vrata kralju, ga veselo sprejme, pelje v grad in mu podari Momčilovo bojno opravo. Ko pa hoče kralj obleči to bojno opravo, vidi, da je pritlikavec v primeri z Momčilom, spozna, kakšnega junaka je premagal, izprevidi podlost Vidosavino in ukaže, naj jo raztrgajo s konji. Nato se poroči z Jelisavo, ki mu rodi sina — kraljeviča Marka.

Kaj je videl Dimović v tej pesmi? Boj dveh svetov: na eni strani Momčilo — individualist, junak v starem in pravem pomenu besede, na drugi strani Vukašin, kralj, organizirana država. To je misel v drami. Organizirana država počasi podira vse staro in vklepa v svoje železne okove svobodne junake, junake-individualiste, ki ne morejo trpeti poleg sebe nobenega drugega, ki bi bil nad njimi. Momčilo vidi to nevarnost — dasiravno ne more razumeti te čudne, skrivnostne moči države in kralja Vukašina. Kralj se ne bori sam, on vodi vojsko tako, da gre za njo. Mesto je veliko, kralj majhen, pa vlada mestu; sam je, drugih pa je mnogo, pa vsa ta množica posluša njega; nihče ne sme delati, kakor bi sam rad, temveč le to, kar dovoli kralj; kakor je on sluga nekega carja, tako so vsi drugi njegovi slugi. Neznaten je, toda poln neke tajne moči; zvit je, zna vse. Kakor je usužnil druge, tako hoče usužniti tudi njega — Momčila — in njegove brate in otroke bratov. Zato je za njiju dva zemlja preozka. Nihče še dosedaj ni odrekel prvenstva Momčilu, kralj mu ga odreka. Treba ga je premagati, navaliti na mesto. Momčilo sklone boj na življenje in smrt — toda v tem boju podleže, ker je kralj bolj zvit, uporabi zvijačo — izdajstvo Momčilove žene Vidosave. Momčilo pade, Vukašin — organizirana država — zmagaja. Vidosavo doleti ista kazen kakor v pesmi — na koncu jo pograbijo in ženó v tisto strašno smrt, in ko pade zastor, slišimo njen obupni krik, tako da izzveni drama v tragedijo Vidosavino, ne Momčilovo. Narodna pesem je stroga, neizprosno kaznuje vsak greh, izdajstvo, nezvestobo, ona ne vpraša po tistih tajnah človeškega srca in človeške duše. V tem je Dimović preveč sledil narodni pesmi. Kakor je drama sama na sebi krepka, značaji izrazito orisani, govor kratek in jednat, jezik tak, kakor si mislimo, da so ga govorili tedaj junaki in osebe, ki so živele z njimi, se je vendar Dimović izgubil samo v psihi junakov — prezrl pa dušo ženske. Vidosava je mlada, solnca, življenja in ljubezni žejna, Momčilo mrzel, kakor je mrzlo hribovje, na katerem stoji grad; on ima ženo za to, samo za to, da mu rodi sina. Ljubezni do žene ne pozna, on ljubi le sestro Jelisavo. Preden se Vidosava odloči, da izda moza, ga še enkrat povpraša po ljubezni — pa je ne najde. Zato gre za svojim srcem, rešiti se hoče tega življenja — in propade. Ali ni za modernega človeka tragedija Vidosavina močnejša, nego duh po krvi, žvenkét orožja?

Dimović bi bil moral napisati tragedijo Vidosave!

Ivan Dornik.

Anton Melik: **Zgodovina srednjega veka** za nižje razrede srednjih in njim sorodnih šol. Ljubljana 1920. Str. 133. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Tiskala Jugoslovanska tiskarna. Cena vezani knjigi 20 K (z doklado 24 K).

A. Melikova »Zgodovina srednjega veka« je pravzaprav prva učna šolska knjiga, ki se v novi državi peča z zgodovino SHS ter je kot taka namenjena šolski mladini nižjih srednjih šol. Torej nova država — nova učna knjiga z novo učno stvarino! Tako bi vsaj človek pričakoval. In res. Knjiga ima v primeri s starimi avstrijskimi učnimi (zgodovinskimi) knjigami mnogo več slovanske zgodovine, kar je samoobsebi umevno. Vendar se mi zdi, da je preveč splošno, da ne rečem, z ozirom na Slovanstvo, in posebej še na Jugoslovanstvo, skoro preobjektivno pisana. Želel bi, da bi bila ravno stara in srednjeveška zgodovina Slovencev malo globlje zajeta in podrobneje opisana. Tako n. pr. institucija, moč in veljava slovenskih županov, ostanki slovenskega prava, kakor: sodbe (pravde) pod vaškimi lipami, kjer so sodili na »rovaš«, sodni zbori »pojezde«, ki so jih zvali »veče«. Pristni koroški Slovenci (v Rožu) hodijo se danes »večo« plačevati in »večevati« jim pomeni toliko kakor pravdati se. — Dijak v III. šoli bo vsem takim narodnim »starožitnostim« sledil z velikim zanimanjem. Saj se mora že v II. šoli dijak stare zgodovine do podrobnosti učiti, zakaj ne bi zvedel kaj več o naši staroslovenski zgodovini.

Tako ima tudi profesor Melik šele na strani 84. omenjen »Staroslovenski obred ustoličenja koroških vojvod«, v dobi, ko so bili že Habsburžani (preje še Bavarci, Franki [Karolingi] in Babenberžani) vladarji naših prednikov in slovenskih dežel. Omenjeni pododstavek o ustoličenju je vrinjen tu vmes brez vsake prave vsebinske zveze, razen da je l. 1335. prišlo Koroško (in Kranjsko) s Slovensko marko v oblast Habsburžanov. A ustoličenje se je vršilo že davno preje. Po mojem mnenju bi opis umeščenja koroških vojvod spadal že k poglavju: 3. Slovenci in Samo (str. 18), in sicer na koncu, ko Slovenci postanejo zavisni od Bavarcev in se pokristjanijo (str. 19—20). Obred umeščenja koroških vojvod je nekaj starodavnega, posebnega in za slovensko zgodovino tako tipičnega, da zasluži, da se obdela to poglavje že v dobi, ko so bili Slovenci še samostojni in so jim načelovali narodni vladarji, kakor vojvode: Valuk, Borut, Gorazd, Hotimir. Tudi v praksi (v šoli se bo vsak profesor že pri stvarini na strani 19 nehote moral dotakniti tega vprašanja, ker drugače sploh ne dobi prilike, da bi dobo slovenske samostojnosti zares jasno, nekalno predložil svojim učencem.

Kar tiče ustoličenja koroških vojvod, ki ga je prof. Melik opisal na strani 84, je na vsak način prepovršno, premalo kritično je in brez vsakega poudarka omenjeno. Saj tvori ravno obred ustoličenja višek, vrhunec staroslovenske svobode samostojnosti in demokracije.

V širšem pomenu besede se je res celo dejanje vršilo na Gosposvetskem polju, a glavno dejanje, umeščenje samo se je vršilo na knežjem kamnu blizu Krnskega gradu, ki že leži nad Gosposvetskim poljem. Na vojvodskem stolu (na Gosposvetskem polju) se je vršilo (po maziljenju v cerkvi Gospe svete in slovesnem obedu) le prvo javno razsojevanje glede pritožb in zahtev ter podeljevanje fevdov. Tudi ne bi nič škodovalo, ako bi bil pisatelj na kratko razložil pomen (simbolizem) cele ceremonije, oziroma posameznih dejanj. Ustoličenje slovenskih vojvod zasluži, da se pri tem zgodovinsko veličinam aktu dalje časa (tudi v šoli!) pomudimo. — Tudi običaje, ki so se vršili med ustoličenjem, kakor ropanje, požiganje, košenje travnikov naj bi bil na kratko ome-

nil. Ravnotako privilegije posameznih rodbin. (Herzogsbauer, Edlinge, svobodnjaki, prazniki.) Mimogrede bodi omenjeno, da stoji knežji kamen še danes v veži (vestibulu) kor. dež. muzeja v Celovcu. Poudaril sem to radi tega, ker profesor Melik z nekakim poudarkom pravi (str. 84): »Vojvodski stol stoji še dandanes«. Prof. Melik bi moral tudi navesti vir, iz katerega je vzel popis obreda.

Vprašanje obreda ustoličenja koroških vojvod je za slovensko znanost in zgodovino zelo važno, ker skušajo ravno v zadnjem času nemški koroški profesorji-zgodovinarji, kakor dr. Wutte, dr. Graber in kustos Jaksch zasukati celo stvar z znanstvenega stališča, toda tendenciozno, čisto v drugo, nemško smer ter dokazati, da je ustoličenje kor. vojvod pristno »germanskega« izvora. — Prim. Carinthia I. 109. Jahrgang. Heft 4—6. Klagenfurt 1919. — Na str. 86: Dr. Georg Graber, Der Eintritt des Herzogs von Kärnten am Fürstenstein zu Karnburg. Eine Studie zur kärntischen Volkskunde. Wien 1919. (Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch-historische Klasse, Sitzungsberichte, 190. Band, 5. Abhandlung), 138 SS. Na strani 87 pravi dr. Wutte v svoji recenziji dr. Graberjevega dela: »Graber geht von der ältesten Quelle, dem Schwabenspiegel-einschub aus, welcher ein einfacheres Ritual angibt, und sieht in den Vorgängen vor dem Eintritt des Herzogs am Fürstenstein das Bild einer altgermanischen Gerichtsversammlung in Karnburg, der ein gewählter Richter vorsteht, der spätere Herzogsbauer. (Podčrtal jaz.) Die Versammlung wird natürlich nicht nur aus Deutschen, sondern in älterer Zeit der Mehrzahl nach aus Slowenen bestanden haben.«

Nova nemška teorija o obredu ustoličenja je nastala največ pod uplivom svetovnega preobrata l. 1918. in iz tega nastalega »koroškega vprašanja«. V jeseni l. 1918. je pisec teh vrstic priobčil v kor. listu »Mir« par člankov o ustoličenju kor. vojvod. Takoj je bil cel zbor celovških profesorjev po koncu. Dr. Graber je dobil celo dopust v to svrhu, da spiše nekaj »učinkovitega« proti slovenskemu obredu ustoličenja. In to je zgoraj omenjeni spis.

Malo več omembe bi zaslužile tudi plemiške rodbine, ki so v zgodnjem srednjem veku posedale slovensko zemljo. — Pri postanku nemške kočevske nasebine bi se lahko pridejala tudi letnica 1350.

Pisatelj rabi skoro dosledno za poimenovanje Ogrrov besedo Madžari. Tako nastopijo takoj v »Uvodu« med divjimi mongolskimi ljudstvi Madžari, a že na četrti strani ima ogrsko nižavje (ogrsko je pisano z malo začetnico, dasi ima na str. 6 in potem dosledno naprej pisano z veliko začetnico: v Ogrskem nižavju, v Ogrsko nižavje (str. 12) itd. Na str. 5 piše: Ogrsko, in odslej pozna za deželo (kraljestvo) Madžarov vedno samo Ogrsko (ne Madžarsko!). Že na str. 35, pred odstavkom: 3. Madžari, rabi vedno ime Madžari in tudi odstavek 3. (str. 35) in 7. (str. 64) je naslovljen z: Madžari, kakor jih potem dosledno imenuje Madžare do str. 105. — Nasprotno pa ima medtem: ogrsko pusto (16), ogrske Slovence (18), madžarske trume (39), a madžarske napade (40), dosledno ogrske kralje (63), a madžarsko prestolico (str. 64), ogrsko pomoč (105, 113), ogrsko oblast (99, 113, 121), ogrsko-(hrv.) mesta (108), ogrsko-(hrv.) Dalmacija (108), ogrski vpliv (109), ogr-

ske plemiče (109), ogrsko zemljo (110, 121), ogrske zadeve (110), ogrsko vojsko (112), ogrski prestol in ogrske velikaše (122).

Na str. 105 nastopijo pa kar naenkrat tudi Ogrri: »Temu (Juriju Brankoviću) so ob nastopu vlade Ogrri (podčrtal jaz) vzeli Mačvo z Belgradom — — —« Hoteč se nasloniti na Ogrre (tudi str. 105). — Na str. 96 in 107, 114 ima v naslovu 4. Ogrska (in Hrvatska), ne več Madžari kakor na str. 35 in 64. — Na str. 107, 110, 112, 113 rabi potem zopet ime Ogrri. Na str. 122 rabi zopet Madžare in ogrske velikaše. Pazljiv čitatelj dobi nehote utis, da se pisatelj v nekaki zavestni zadregi proti koncu knjige izogiba poimenovanja z »Madžari« ter ga skuša nadomestiti z besedo: Ogrska (o). N. pr. str. 115: »Novi kralj se je dobro zavedal, kaka nevarnost preti Ogrski« (ne Ogrum ali Madžarom?), ali str. 115—116: »Po njegovi smrti so na Ogrskem (kdo? Ogrri ali Madžari?) sicer priznali Ladislava Posmrtnika za kralja.«

Zakaj sem se dotaknil poimenovanja naših sosedov Madžarov, oziroma Ogrov? Iz dveh razlogov: iz znanstvenega in pedagoškega. Prvič: dijak in profesor morata vedeti, pri čem da sta, s kom imata opraviti: ali z Madžari ali z Ogrri? — Terminologijo je treba z jezikoslovnega, zgodovinskega, geografičnega in političnega, z eno besedo: z znanstvenega stališča določno fiksirati in se določenega, pravega potem tudi držati — tudi v šolskih knjigah, ki tvorijo zakladnico, iz katere zajema duševno hrano, izobrazbo naša bodoča inteligenca. Ako pa pisatelj sam rabi na eni strani ime Madžari, na drugi Ogrri, potem mora taka knjiga tudi učenca zapeljati, da bo v svoji šolski nalogi pisal na prvi strani Madžari in na drugi Ogrri.

H koncu še nekaj jezikoslovnih opazk.

Prof. Melik takoj v »Uvodu« rabi po dve različni slovniški obliki (istega sklona): n. pr. »po vsej rimski državi,« a takoj spodaj pa: »po vsi prednji Aziji,« a na str. 9 zopet: »po vsej krščanski zapadni Evropi.« Res je, da sta obe obliki pravilni, toda iz metodičnega in pedagoškega stališča se držimo rajše one oblike, ki je bolj pravilna in bolj v navadi — in v slovnici ni v oklepaju. Drugače učenec ne bo prišel nikdar do trdnega, enotnega slovničnega znanja in prva stran njegove šolnaloge bo mrgolela napak »p o v s e j M a d ž a r s k i«, in druga »p o v s i O g r s k i.« — Dalje: prof. Melik piše (str. 3): provinca, e in Darius (str. 22), a prof. Bučar piše (če se ne motim, ker njegove knjige nimam pri roki): Darij, provincija, kar se zdi meni (bolj) pravilno. — Na str. 4 piše »vandalsko kraljestvo — med stavkom — z malo začetnico, a na str. 11 — tudi med stavkom — z veliko. — Na str. 8 piše: pogani, drugače dosledno: pagani. (Morda je tiskovna pomota?) — Na str. 10 ima **solnograško škofijo**, na str. 33 pa salzburgskega nadškofa. Tudi v takih malenkostih bo treba enotnosti, doslednosti.

Pretekli deležnik *r a s t e l*, n a r a s t e l piše deloma pravilno, deloma napačno. Str. 22 piše najprvo s u n n a z dvema n, takoj v prihodnjem stavku (in naprej) piše s u n a z enim samim n (suniti). Tudi besede konjik (i) ne piše dosledno. Na str. 25 ima arabske konjike, a takoj v nasl. stavku na isti strani obstoja frankovska vojska iz k o n j e n i k o v. To menjavanje se potem ponavlja v celi knjigi: str. 39: konjeniki, str. 69: seldžuški konjiki, str. 74: konjenik, konjik; str. 102: konjenica, osmanski konjeniki.

Ravno tako je z imenom H r v a t i - H r v a t j e. Že na str. 29 piše: združeni Hrvatje . . . , a takoj na drugi strani (30) ima dvakrat: Hrvati. Na str. 61 ima odstavek (5) naslovljen z: Hrvati, a takoj spodaj na isti strani ima zopet: Hrvatje in tako piše potem v celi knjigi naprej enkrat H r v a t i , enkrat H r v a t j e (str. 62, 63, 107, 110, 121). Taka pisava ni »pedagoška«. Po mojem mnenju naj se piše dosledno: Hrvatje.

Str. 70: Rodeški red (pravilno: rodski). Na str. 38 piše: »po Bizantinski državi« z veliko začetnico, a na str. 71: »del bizantinske države« z malo. Na str. 84 ima tožilnik: novega vojvoda (po moški o deklinaciji), drugod navadno: vojvodo (po ženski a deklinaciji). Oboje je pravilno, a radi pedagoške - metodične doslednosti naj bi se držali le ene oblike. — Na str. 89 je beseda Husiti (med stavkom) pisana z veliko začetnico H (»in Husiti«), pozneje piše vedno le z malo začetnico: husiti. — Na str. 100 in 101 piše: n e j e v o l j a , na str. 108: n e v o l j a .

Str. 112: Ker ni bilo zakonito urejeno nasledstvo, namesto pravilnega genetiva: urejenega nasledstva; ravnotako str. 115: »ni poskušal napraviti red in povzdigniti cesarski ugled« (pravilno: reda, ugleda). Str. 34: »se je z njimi sporazumil« (nam. sporazumel).

Končno: na vsak način rabi pisatelj prepogostokrat kazalni zaimek ta v začetku stavka. Kazalni zaimek »Ta« naj se rabi le tam, kjer je posebno poudarjen. V začetku stavka naj bi se kolikor mogoče opuščal, ker kazalni zaimek »ta« je za dijake (v šolskih nalogah) zelo nalezljiv.

Knjiga je drugače dobro pisana, ima lepo dikcijo in se prijetno bere. Omenjene malenkostne hibe naj prof. Melik pri morebitnem zopetnem natisku blagohotno upošteva.

Usojam si izraziti tukaj željo, da naj bi naučna uprava (viš. šol. oblast) v bodoče pri izdaji novih šol. knjig bolj skrbela za to, da z novimi knjigami poleg nove snovi dobimo tudi novo, klasično, pristno narodno slovenščino.

Dr. Val. Rožič.

Srpska Književna Zadruga.

Slično podjetje kakor naša Slovenska Matica ali Družba sv. Mohorja je Srpska Književna Zadruga. Ustanovili so jo l. 1892. srbski književniki. Vendar se Zadruga loči od imenovanih dveh naših podjetij v dveh važnih točkah. Dočim izdajata Matica kakor Družba skoro izključno izvirna dela, je to pri Zadrugi drugače. Ta izdaja dela, ki zaslužijo, da se razširijo kar mogoče široko med narod brez ozira na to, ali so bila že natisnjena drugod.

Značilna je tudi zunanja oblika publikacij Književne Zadruga. Zadruga izdaja namreč samo vezane knjige; vezava je pri vseh knjigah enaka, prav tako je enaka tudi velikost formata posameznih knjig.

Dva razloga sta vodila Zadrugo pri njenem sklepu, da izdaja samo vezane knjige enake velikosti. Zadruga hoče namreč izdajati samo najboljše knjige iz srbske in svetovne književnosti, torej dela trajne vrednosti, ki naj tvorijo bistveni del knjižnice v vsaki boljši hiši. Za knjižnico so pa najprimernejše knjige, ki imajo isti format in ki so vezane.¹

¹ Mislim, da bi bilo takrat, ko se vrnejo kolikortoliko redne razmere, tudi pri nas priporočljivo, da bi književna

Drugi razlog je bil pa propagandističnega značaja. Knjige Srpske Književne Zadruga so bile vezane v modre platnice z rdečo obrezo. Če si knjigo odprl, si imel pred seboj rdečo, modro in belo barvo: barve kraljevine Srbije. Zadrugine knjige so se razpošiljale tudi v Bosno in Hercegovino, po Hrvaški in Slavoniji, v Bačko in Banat in tvorile povsod ono duševno vez, ki je spajala srbski narod. Kamor je prišel Srb in je zagledal v hiši knjige z značilno modro vezavo, je vedel, da ima pred seboj zavednega rojaka.

Zadruga je izdajala vsako leto po sedem knjig, ki so tvorile eno »Kolo«. Takih »Kol« je izšlo od l. 1892. do 1914. dvaindvajset. Vsaka knjiga je imela svojo zaporedno številko, ki je bila vtisnjena tudi v hrbtu vezave: I. »Kolo« številke 1—7, II. »Kolo« številke 8—14 itd. V celoti so torej dosegle Zadrugine publikacije 154 števil (22 × 7).

Po vsebini so bile knjige seveda zelo različne. Večino so tvorile dela srbskih pripovednikov in pesnikov. Izšla so pa v Zadrugi tudi nekatera dela hrvaških pisateljev (n. pr. K. Š. Gjalski, »Pod starim krovovima« [št. 95], Vjenceslav Novak, »Tito Dorčić« [139], Dreksler, »Antologija novijih hrvatskih pripovjedača« [144]). V vsakem »Kolu« je bil tudi vsaj en prevod iz svetovne književnosti: iz francoščine (teh je največ), angleščine, ruščine, poljščine, laščine, latinščine (Vergil), grščine (Demosten), tudi nemščine (»Iz nemačke lirike«, prevodi S. D. Mijalkovića [98]).

Poleg leposlovnih del so izhajala v Zadrugi tudi znanstvena dela, n. pr. »Istorija srpsko-ga naroda« (Kovačević in Jovanović, št. 7 in 14), »Knjiga o zdravlju« (št. 35), razni potopisi, »Istorija savremene obrazovanosti« (št. 119), »Savremena Hrvatska« (Milan Marjanović, št. 153), »Nova Srbija« (Jefta Dedijer, št. 154) i. dr.

Poleg teh rednih publikacij pa je izhajal še »Zabavnik Srpske Književne Zadruga«, ki je prinašal v prvi vrsti večje romane iz svetovne književnosti. Tu so izšli n. pr. romani »Ognjem i mačem« (Sienkiewicz), »Verenici« (A. Manzoni), »Rat i Mir« (Tolstoj), »Oblov« (Gončarov) itd.

Zadnji dve knjigi, ki ju je izdala Zadruga, sta bili zgoraj imenovana »Savremena Hrvatska« in »Nova Srbija«. To je bilo leta 1914. Obe kažeta smer, kamor se je takrat ozirala ekspanzivna mala Srbija: na jug in severozapad. Tega leta je morala Zadruga prekiniti svoje delovanje, da ga nadaljuje v zvezi z jugom in severozapadom po svetovni vojni.

Ob izbruhu svetovne vojne je bila Srpska Književna Zadruga že lepo podjetje, ki je imelo lastno poslopje na prav ugodnem prostoru v Belgradu (Kralja Milana ulica 75) in precejšnjo zalogo še neprodanih kompletnih »Kol« kakor tudi posameznih knjig iz sicer razprodanih »Kol«. Zadrugino poslopje stoji v onem

podjetja izdajala kar mogoče le vezane knjige, vsaj kar je knjig večje vrednosti. Žalostna usoda, ki zadene dostikrat tudi take Mohorjeve knjige, ki bi jih ljudje tudi v poznejših letih še radi prebirali, je v prvi vrsti posledica dejstva, da naročamo pri nas nevezane knjige tudi takrat, ko je mogoče dobiti vezane. Kadar bo Družba izdajala zopet vezane knjige, naj bi gospodje poverjeniki opozarjali ljudi na dobicek, ki ga imajo od tega, če plačajo še znesek za vezavo. Tako bi polagoma tudi naše preproste hiše prišle do svojih »knjižnic«.

delu mesta, ki ga obstreljevanje Belgrada neposredno ni prizadelo. Tako je vse imetje Zadrugino ostalo ob dvakratnem zavzetju Belgrada kakor tudi ob umiku Avstrijcev in Nemcev leta 1918 nepoškodovano. Upravitelj Zadruginega premoženja prof. Ivković se je kmalu po zavzetju Belgrada po Avstrijcih l. 1915. vrnil v Zadrugino poslopje in posredoval pri okupacijskih oblastih, da je ostala Zadrugina imovina nedotaknjena. Zadruga je seveda svoje delovanje popolnoma ustavila; tudi starih knjig ni več prodajala. Tako je prišlo, da je imela ob slomu Avstrije še precejšnjo zalogo dragocenih vezanih knjig po izredno nizki ceni (posamezna »Kola« so se prodajala po 6, 10 in 15 din.). Seveda se je zaloga hitro krčila in danes dobite le še malo število knjig, ako greste ponje osebno v Zadrugo, ker Zadruga nima nič uslužbencev in zato knjig po pošti sploh ne razpošilja, ampak jih profesor Ivković proda samo kupcu, ki pride osebno ponje. To je tudi vzrok, da knjige še dandanes niso popolnoma razprodane, ker so javnosti izven Belgrada kolikortoliko težko dostopne. — Lepo zbirko knjig Zadruga si je pravočasno, ko »Kola« še niso bila preveč razprodana, preskrbela Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani.

Letos namerava Zadruga zopet pričeti s svojim delom. Stopila je v dogovore s Slovensko in Hrvatsko Matico, da bi izdale vse skupaj novo »Kolo«: 3 srbske, 3 hrvaške in eno slovensko knigo. Dogovori do danes (17. junija 1920) še niso končani. Misel je lepa in bi njeno uresničenje bržkone tudi precej pripomoglo, da bi se knjige Srpske Književne Zadruga razširile tudi med Slovenci.

Dostavek. (Belgrad, 21. oktobra 1920.) Zgoraj omenjena pogajanja s Hrvatsko in Slovensko Matico niso uspela. S. K. Zadruga bo pričela še letošnjo zimo z zopetnim izdajanjem svojih publikacij. Najprej izide XI. zvezek »Zabavnika«, nato pa v teku leta 1921 — če le mogoče, kmalu po božiču — XXIII. »Kolo« (7 vezanih knjig). — Od 1. oktobra 1920 dalje izdaja S. K. Z. tudi svoj »Glasnik«, ki izide po potrebi 10—15krat na leto in se pošilja brezplačno poverjenikom, dobrotnikom, ustanovnim članom in čitalnicam. List poroča o vseh stvareh, ki se tičejo zadruga.

I. D.

Umetnost.

Milenko D. Gjurić: 1. **Izvorni bakropis.** Ponatis iz Grafičke umetnosti, 2. zvezek, z 2 slikama. — 2. **Grafička.** Prigodom izložbe češke »Kytice« i jugosl. almanaha »Grafička umetnost«, Febr. 1920. Zagreb. — 3. **Grafička umetnost**, 1. zv. in 2. zv.

Hrvaški slikar M. D. Gjurić se je poprijel propagande za važno, dosedaj pri Jugoslovanih skoro popolnoma zanemarjeno stroko umetnosti, za t. zv. grafiko. Njen ogromni umetnostno-kulturni pomen temelji v tem, da hoče z zgledom in zgovorno besedo izpodnesti tla umetnostnim nadomestilom, v tem posebnem slučaju t. zv. oleografiji in sličnemu, ki se šopiri po stanovanjih sedanjega človeka, in jo nadomestiti s t. zv. originalnimi (izvirnimi) grafičnimi umetninami. Surogat izvirne umetnine, v našem slučaju mehanično narejena oleografija, nima nobene umetniške vrednosti, ampak je v najboljšem slučaju le več ali manj karakterističen proizvod moderne strojne tehnike, pri čemer

je skoro popolnoma izključeno sodelovanje človeka kot žive osebnosti, ki vse, kar gre skozi njene roke, obilježi s pečatom svojega okusa in hotenja po obvladanju materije in po izraznih elementih, preko katerih se kot preko not sporazumeta dve bitji; ta pečat človeške osebnosti je, ki tvori osnovno razliko med strojnim proizvodom in onim, pri katerem je človeški duh, če že ne naravnost oblikujoča roka, sodeloval neposredno, vse medsebojno pretehtal in izročil prometu, kadar je bil zadovoljen njegov okus. Surogat umetnosti naj nadomesti resnična izvirna umetnina, izvirni bakropis ali lesorez ali linorez itd., ki se razlikuje od oleografije kot resnična muzika od muzike v avtomatu in ki ima še to prednost, da v veliko slučajih ni dražji od omenjenih nadomestil. Svojo propagando je oprl Gjurić na najširšo podlago s tem, da je priredil v februarju l. 1920 grafično razstavo češke in hrvaške izvirne grafike v Zagrebu in v propagandne svrhe o priliki te razstave napisal brošurico »Kytica«. Dalje je ustanovil z nekaterimi tovariši umetniki v Zagrebu grafično šolo in začel izdajati album pod naslovom »Grafička umetnost«, ki prinaša članke o grafiki, njeni tehniki, zgodovini in kulturnem namenu in pomenu, poleg tega pa celo vrsto grafičnih originalov v vseh grafičnih tehnikah. — O zgodovini grafične umetnosti pri Jugoslovanih poroča v 1. zv. G. u. pod naslovom »Pregled razvoja našega slikarstva in grafike«, o češki grafiki posebej poroča v »Kytici«, v 2. zv. G. u. pa prinaša posebne članke pod naslovi: Bakropis Ferde Quiquereza (dr. Iso Kršnjavi), Bakropis Jul. Mařáka (K. B. Mádl — Praha) in nekrolog hrv. slikarju Ivanu Benkoviću. Iz teh člankov posnamemo o zgodovini grafike pri Jugoslovanih to-le: Ko se je vrnil znani hrvaški slikar Vlaho Bukovac iz tujine v Zagreb, je našel tam že precej lepe umetniške početke. Društvo umetnosti je bilo že ustanovilo obrtno šolo, ki je gojila tudi umetniško obrt; ž njo v zvezi je obstojala šola za dekorativno slikanje, keramiko, kiparstvo in rezljanje v lesu. Bukovac je ustanovil Društvo hrvaških umetnikov, ki pa je moralo radi denarnih neprilik kmalu likvidirati; Društvo umetnosti mu je priskočilo na pomoč in prevzelo njegove dolgove in naloge. Cela vrsta razstav v domovini in tujini je pokazala rezultate hrv. slikarstva. Društvo »Lada« je nato združilo veliko število hrv. slikarjev. Višja umetnostna šola je dodala več mladih moči in ž njimi se je pojavil v »Ladi« tudi interes za grafiko. Sicer so posamezni hrv. slikarji že tudi poprej izvršili posamezna grafična dela, tako dr. Iso Kršnjavi, Ferdo Quiquerez in Mirko Rački. Dobo hrv. grafike pa sta započela šele M. K. Crnčić (učenec prof. Ungerja na Dunaju) in T. Krizman, katerega motivi iz Bosne so splošno znani. Krizman je l. 1915 osnoval »Proljetni salon«, kjer je zbral poleg slikarjev tudi par grafikov, en del grafikov pa je ostal v Ladi (Crnčić, Šenoa, Gjurić). Popoln razmah so ta stremljenja dobila šele z ustanovitvijo grafičnega glasila pod naslovom Grafička umetnost. Tudi med Srbi so se posamezni slikarji že bavili z grafiko (J. Danilovac, Pavle in D. Jovanović in Murat). Slovenci pa dosedaj še nimamo nobenega izrazitega grafika, izvzemši par poskusov (n. pr. M. Strnen in Hel. Vurnik).

Druga vrsta člankov skuša vzbuditi smisel za grafiko; sem spada v 1. zv. članek »Drvorez, bakrorez in litografija« in v 2. zv. G. u. članek »Izvorni bakropis«,

ki je izšel tudi v ponatisku. V prvem članku karakterizira glavne vrste grafičnih del: lesorez, bakrorez in bakropis (ujedkovina, Radierung) in litografijo. Pri lesorezu reže umetnik svojo sliko v leseno ploščo tako, da izreže iz nje vsa mesta, ki imajo ostati v odtisku brezbarvna, nosilci barve ali tiskarskega črnila pa ostanejo vzbočeni kot črte razne debeline ali večje ali manjše ploskve. Pri bakrorezu in ujedkovini (bakropisu) je razmerje ravno nasprotno: v bakreno ploščo zariše umetnik mehničnim ali kemičnim potom svojo risbo tako, da nastanejo globokejšje ali plitvejšje brazde, v katere se poglobi tiskarsko črnilo ali barva, ki jo pri tisku prevzame papir; pri litografiji pa umetnik riše svojo sliko direktno na kamenito ploščo in ta risba sama postane nosilec tiskarske barve.

Posebno obširno se peča z ujedkovino (bakropisom, Radierung). Principielno postavi to-le tezo: Grafično delo, ki ga razmnoži ali umetnik sam ali pod njegovim nadzorstvom izurjen delavec, ima vrednost originala. To se pravi: ima isto vrednost kot slika-kopija, naslikana z avtorjevo roko. Umetnik sam pripravi ploščo, on sam izvede kemični proces in sam ploščo odtisne. Goreč zbiralec razlikuje vrednost pred podpisom (avant la lettre), s podpisom (après la lettre) in še odtise raznih stanj (l'état). Pomen tega pa je ta-le: ko je plošča kemično pripravljena, jo umetnik pretegne z barvo ali črnilom (tiskarskim). Nato ploščo nekolikokrat obriše z dlanjo ali krpo, vendar tako, da ne odstrani barve iz brazd; nato položi nanjo vlažen papir in vse skupaj porine med dva jeklena valjarja, in odtisk, ki ga na ta način dobi, je originalna ujedkovina. Za vsak odtisk mora posebej namazati barve in ploščo obrisati. Vsak odtis dobi svojo zaporedno številko. Nekateri beležijo tudi celokupno število odtisov, n. pr. 3/100, kar pomeni, da je to tretji odtis, vsega skup pa je bilo napravljenih po dotični plošči 100 odtisov. Po stotem odtisu umetnik ploščo uniči, ker drugače ta druga številka nima nobenega pomena. Ta beležka se piše v levem kotu pod sliko, v desnem pa umetnikov lastnoročni podpis, s katerim jamči, da je bakropis sam izdelal ali vsaj delo nadziral. Čim manjša je številka, tem večja je vrednost bakropisa. Ne bo nezanimivo, če navedemo, da izdaja grafično društvo Hollar v Prahi almanah Kytico v 100 izvodih, ki so vsi podpisani, dočim izhaja »Grafička umetnost« v 200 izvodih, od katerih je samo prvih 25 podpisanih.

V 1. zv. Gr. u. je priobčenih vsega skupaj 10 originalov, med temi 4 ujedkovine (bakropisi), 1 linorez (Linoleumschnitt), 3 lesorezi in 2 litografiji. Umetniki pa so zastopani tako-le: Gjurić s 5, Rašica z 1 (linorez), Uzelac z 2, Trepše z 1 in V. Bojničić z 1 delom.

V 2. zv. imamo pa 9 originalov in 3 reprodukcije. Izpremembra obstoji tudi v tem, da so to pot zastopani že tudi češki grafiki s 3 originali in da urednik obeta z naprej podajati v vsakem zvezku po 2 tuja originala. Med originali je 5 bakropisov, 2 lesoreza, 1 litografija in 1 vernis moux. Od Čehov so zastopani T. F. Šimon, Vl. Silovsky in A. Alex; od Hrvatov pa Gjurić z 2, Ivka Orešković z 1, V. Bojničić z 1, M. Uzelac z 1 in M. Rašica z 1 delom.

Ta raznolikost v tehniki in mojstrih daje občinstvu možnost, da lahko primerja različne grafične tehnike in njih umetniške možnosti. V tem oziru sta na prvem

mestu nedvomno ujedkovina in bakrorez ter lesorez, nato pride litografija (kamnotisk) in prav na zadnjem mestu linorez (Linoleumschnitt), katerega značilnosti in pomanjkljivosti kaže prav jasno Rašičin linorez »Zidanje Skadra-grada«. Prvič je to vsaj v mojem izvodu najslabši tisk med vsemi; ves je pegast, in ta pomanjkljivost — pri grafičnem delu ne najzadnja, ampak strogo vzeto celo bistveno važna, ker grafika je tisk in prvi pogoj mora biti, da je ta kot tak neoporečen — je pri linorezih kaj pogosta. Drugi znak linoreza je, kar priča tudi Rašičino delo, brez ozira na to, da Rašica rad in močno stilizira, da naravnost sili v stilizacijo, da veže na neko gotovo velikopoteznost, ter izključuje vsako finejšo črto in je tako za intimne namene — in to so grafike v navadnem pomenu prav gotovo — sploh neprikladen; poraben je k večjemu za plakat, pa še tu ga izurjeni grafiki ne priporočajo, ampak samo dopuščajo, če ni drugega materiala na razpolago. Pozabiti ne smemo, da je linoleum kot material za grafična dela v gotovem oziru — če že ne maramo reči kar naravnost — surogat in kot vsak surogat v umetnosti zelo nehvaležen material.

Dobro je zastopana ujedkovina (posebno Gjuričeva dela) in litografija (odlikuje se Uzelac). Oba ta dva načina se po svojem postanku in oblikovnem značaju (posebno litografija) približujeta risbi. Ujedkovina in litografija sta pri gotovi tehniški spretnosti razmerna lahka načina umetniškega ustvarjanja in ravno zato omogočujeta neko neposrednost izraza in s tem tudi neko intimnost, ki je drugim vrstam umetnin razen skice in risbe tuja, zato tudi igrata v dobah potenciranega notranjega življenja, kakor je bila ravno doba zadnjih desetletij pred vojno, vselej veliko vlogo. Umetnik, ki stremi v svoji umetnosti preko formalnih problemov, ki čuti v sebi pesniško ali pripovedno žilico, umetnik-mislec, ki ga mučijo problemi bitja in umiranja, umetnik-prerok, ki bi s svojimi deli rad etično-očistevalno deloval na človeštvo, umetnik-agitator, ki je vzljubil gotovo kulturno ali versko idejo, se bo posvetil grafiki, v prvi vrsti ujedkovini, da po teh govori o svojih duševnih doživljajih. V ujedkovini in litografiji smo se navadili iskati najintimnejše umetnine, ker omogočujeta precej neposredno ekspresijo brez retoričnih ovinkov in — kar ni zadnje — brez formalne iskanosti.

Drug značaj ima lesorez, ki je pri Dürerju preživel najsijajnejšo dobo svoje zgodovine in po izrazni sili postal enakovreden drug bakroreza in ujedkovine. Po svoji naravi tudi lesorez umetnika veže na neko gotovo oblikovno stilizacijo ter po nji na dekorativno razdelitev svetlih in temnih lis in črt. Kot formalno-umetniški organizem je v gotovem oziru bolj popolen kot ona dva. V tem je tudi vzrok, da ga sedanja doba, ki jo poleg ekspresivnosti tako zanimajo umetniško-formalni problemi ter dekorativna razporeditev vseh elementov, tako visoko ceni. Na prvi pogled je nekako grob in pogosto sam navaja na neko primitivnost, zopet ena potez, ki jih ljubi zadnja beseda novega umetniškega razvoja. Vendar ta grobost in primitivnost sta samo navidezni in zahtevata za pravo ocenitev i pri umetniku i pri gledalcu izredno izvežbanega okusa. M. D. Gjuričevo Marijino oznanjenje in Uzelčev lesorez v 1. zv. Gr. u. nam predstavljata lesorez od najboljše strani.

V drugem zvezku bi posebej še omenil Gjuriča »Kamenita vrata«, lesorez v barvah, ki nam predstavlja kočljiv grafični poskus tiska lesoreza z oljnatimi barvami. V barvnem efektu se mu je poskus posrečil, ima svoje posebnosti in zato ga grafiki večkrat poskušajo. V bistvu pa ga grafične avtoritete odklanjajo prav tako kot linorez, ker pomeni le neko ekstravagantnost, ki gre preko narave lesoreza, tudi barvanega lesoreza, kajti lesorez kot stroka tiskarske umetnosti naj bi svoj učinek dosegel s čisto tiskarskimi sredstvi, med katere oljnata barva ne spada.

Rašičin »Menzel«, lesorez, je velikopotezen, v bistvu samo kontrast črnih in belih ploskev, a mene ne zadovolji že njegova linearna kompozicija, ki je že nekako obrabljena, konvencionalna, na drugi strani pa se vsaj v mojem izvodu tisk ni posrečil, ima namreč pege, ki silno motijo pri delu, kjer naj učinkuje enotnočrna ploskev proti belemu tonu papirja.

Pozabiti ne smemo tudi, da je Gr. u. tudi kot tiskarsko in knjigoveško delo »lepa knjiga«. Pri nas na to še nismo posebno navajeni in še ne polagamo zadostne važnosti na to, tudi naši tiskarji še daleč nimajo zadostnega razumevanja za to stran knjige, ki jo sistematično goje pri večjih narodih že več desetletij. Zagreb prednjači danes v tem oziru v Jugoslaviji. Opozarjam s tega stališča na izdaje književne zaloge Čelap i Popovac v Zagrebu (Kosta Strajničeve monografije: 1. Josip Plečnik. 2. Meštrović in 3. Srpske zadužbine), ki pa žal niso izvedena še v Jugoslaviji, ampak v Pragi. Tudi Gjuričeve publikacije imajo namen poleg grafike propagirati pri nas lepo knjigo, saj sta si itak v zelo ozki zvezi. Drugi zv. Gr. u. je v tem oziru še boljši kot prvi. Tisk je primernejši, papir finejši; tisk krase lesorezne iniciale in končne vinjete Gjuričeve, izvedene v rdeči barvi.

Gjurić nikakor nima namena omejevati svoje delo samo na Hrvaško, njegova želja je, pritegniti tudi druge jugoslovanske umetnike, ki se pečajo z grafiko, v svoj krog, kakor je tudi s Čehi navezal ozke in kot izgleda trajne stike. Žalibog je originalna grafika med Slovenci še skoro popolnoma neznana. Naši umetniki so jo zanemarjali, ker pač niso pričakovali od nje nobenega materialnega dobička, od samega idealizma pa človek ne more živeti. Vseeno pa bi bilo nujno želeči, da bi tudi pri nas dobili kmalu par ljudi, ki bi se posvetili ti stroki in nudili našemu občinstvu kaj pristnega in boljšega kot nudijo naše takozvane trgovine z umetninami. — Gjurić sam vabi tudi naše umetnike v svoj krog; pa tudi če ne bi našel med njimi zaveznika že danes, želimo, da se njegova publikacija razširi tudi pri nas in ž njo boljši okus.

Frst.

Prva pokrajinska umetnostna razstava v Novem mestu.

Nekam nezaupno sem stopil v prostore te pokrajinske umetnostne razstave, a sem bil prijetno iznenađen. Pod Jakopičevim pokroviteljstvom je izložila svoja dela družba mladih umetnikov: Božidar Jakac, Marijan Mušič, Zdenko Skalický, Janko Čargo, Fran Ančik in Fran Zupan; razstavljene so tudi risbe in slike Jože Cvelbarja, padlega na vojni.

Bilo bi napačno presojati razstavo z absolutnim merilom, s kakršnim presojajo dela že popolnoma dovršenih umetnikov. Merila je treba iskati v razstavi

sami, predstavljajoči skupino del novih, mladih moči, povečini izoliranih od glavnega toka velikomestnega umetnostnega razvoja. In kot takšna ima ta razstava — brez pretiravanja — svoj velik pomen, obenem pa je jako tipična za razmere, v katerih se razvija naša umetnost.

Drugje bi bilo to vse drugače; drugje imajo akademije, ki skrbijo za takšne stvari, drugod se brigajo — vsaj v večjem ali manjšem obsegu — za vzpodbudo talentov in širitev razumevanja umetnosti. Mi smo pa pač še daleč od vsega tega. Tudi v Ljubljani je moral šele Jakopič sam zgraditi svoj paviljon in s tem omogočiti poštene razstave, — kaj pa naj šele počne naša provinca, ki je v kulturnem oziru še neprimerno bolj provincialna od vseh zapadnoevropskih provinc? Pomagaj si sam, — je edini odgovor in mladi slikarji so se ravnali po njem in prirediti to razstavo — v gostilniški dvorani.

Glavno mesto zavzema na razstavi B. J a k a c, tudi po številu razstavljenih del. Jakac je še v polnem razvoju, v neprestanem, neumornem študiranju, ki ga ilustrirajo cele vrste slik in risb. Od nekoliko šolskega naturalizma, s katerim je bil začel svojo pot, je prišel kmalu do popolnega obvladanja pastelne tehnike, ki daje njegovim slikam liričen nastroj in mehek srebrni ton — prozorno meglo, v kateri se topijo njegove pokrajine in dobivajo njegovi portreti duševno poglobitev in sanjavost, ki ima le ta pogrešek, da je včasih nekoliko preveč idealizirana in lepa. Jakac ne pozna poljskega slikarja Axentowicza in vendar je zanimivo, kako zelo spominjajo zlasti njegovi pastelni portreti na portrete tega Poljaka iz njegovih najboljših let. Še zanimivejše se mi zdijo njegove risbe, hipne impresije, v katerih je s par značilnimi potezami fiksirana kompozicija linij ali pa — zlasti v motivih s praških ulic — izraža par svetlih peg na temnem polju celo lirično impresijo mestnega vrvenja. Belo na črnem, ne črno na belem — (narobe kakor je to n. pr. pri japonskem drevo-rezu) — je njegov princip tudi pri linorezih, ki jih je par razstavil in med katerimi so zlasti zanimive in čisto originalne ilustracije k Cankarjevemu »Kurentu«; vsaj jaz za svojo osebo se ne spominjam tako dobrih, obenem pa res modernih slovenskih ilustracij. Škoda, da to niso drevorezi; linolej je veliko prelahka snov. S snovjo se je treba boriti in šele iz res premagane ali bolje rečeno obvladane snovi se lahko dobijo trajni rezultati. In še nekaj je škoda: da Jakac ni litograf. Njegove večje risbe, pa tudi pasteli — praški motivi — so kakor ustvarjeni za litografijo. Morda pa postane Jakac še kdaj grafik; naša umetnost bi s tem gotovo samo pridobila.

Njegove slike iz zadnjega časa kažejo izpremenjeno pot. Opozoril bi samo na motiv nad Težko vodo — mlin z drevesom. To že ni več impresionizem. Slikar se oddaljuje od prirodnih oblik, gre preko njih, tudi barve, ki so postale močnejše, so skomponirane, stilizacija postaja sinteza, prvotna lirika vodi do poglobitve. — Kakšno je zaenkrat Jakčevo stališče v modernem slovenskem slikarstvu, ne morem reči, ker sem bil šest let odtrgan od domovine in ne poznam dovolj njegovih sorazmerij; bilo pa bi gotovo zanimivo videti

njegove slike zastopane v večjem številu na razstavi ostalih slovenskih slikarjev.

Drugo pot hodijo trije drugi in — čudno — ravno najmlajši člani razstave: Marijan Mušič, Zdenko Skalič in Janko Čargo. Začuden sem se vprašal, odkod imajo ti novomeški gimnazijci svoj ekspresionizem? Prepričan sem, da ni videl nihče med njimi pravega ekspresionističnega dela v originalu; videli so kvečjemu par reprodukcij. In vendar so njihove slike prepojene s popolnoma pristnim povevom novega časa in novih struj.

Najzanimivejši je M u š i č. Srebrni ton, v katerem je držanih par njegovih — pač prvih — slik, kmalu izginja in se pojavlja rdeče-modro-rumeno-zeleni barvni akord, ki čisto prevladuje v njegovih poznejših slikah. Izginjajo tudi naravne oblike in jih nadomeščajo vizije barv, mehko in naivno skomponirane kakor romanske freske, brez robustnosti, povsod v harmoniji. »Romar«, zlasti pa »Gledanje« sta naravnost nepričakovano zreli deli. Če si Mušič ohrani nepokvarjeno naivnost, ki je predpogoj za pravo umetniško ustvarjanje, stavi vanj velike upe, — četudi je pri mladih talentih najboljša ne prerokovati.

Nekoliko intelektualnejši je S k a l i č. Njegova dekorativna stilizacija je manj preprosta in nekoliko iskana. Kjer tega ni, kakor n. pr. v pokrajini »Drevesi«, kjer se je sicer že oddaljil od naturalizma, a še ni popolnoma zavrnil prirodnih oblik in prirodne kompozicije, je najboljši in celo velikopotezen. — Č a r g o, ki je razstavil tudi par kiparskih osnutkov, je v slikah tudi čisto svoj. Sicer sam s seboj še ni gotov, toda začetki so zanimivi; da misli resno, kaže najbolje motiv s šmihelskega pokopališča, podan prvotno naturalistično, potem pa še v dveh stiliziranih, skoraj bi dejal abstraktnih poskusih. Od prirode ostaja samo še njeno bistvo, njena notranja vsebina.

Mladega C v e l b a r j a je bilo brezdvomno škoda. Bil je dober risar — zanimivi so zlasti njegovi vojaški portreti, — mogoče bi bil razvil tudi svojo barvnost in se popolnoma otresel novelističnih momentov. Postal je žrtev svetovne vojne — in težko je gledati na risbe, ki so nastale na fronti in iz katerih neprestano govori tragična slutnja bližajoče se smrti.

Ančik in Zupan sta zastopana le z malim številom del. Prvi ima risbe, ki izdajajo nekoliko preplastično italijansko šolo — najboljši je avtoportret —, in par slik v mozaični tehniki. Drugi je razstavil par svežih in prijetnih dekorativnih pokrajin.

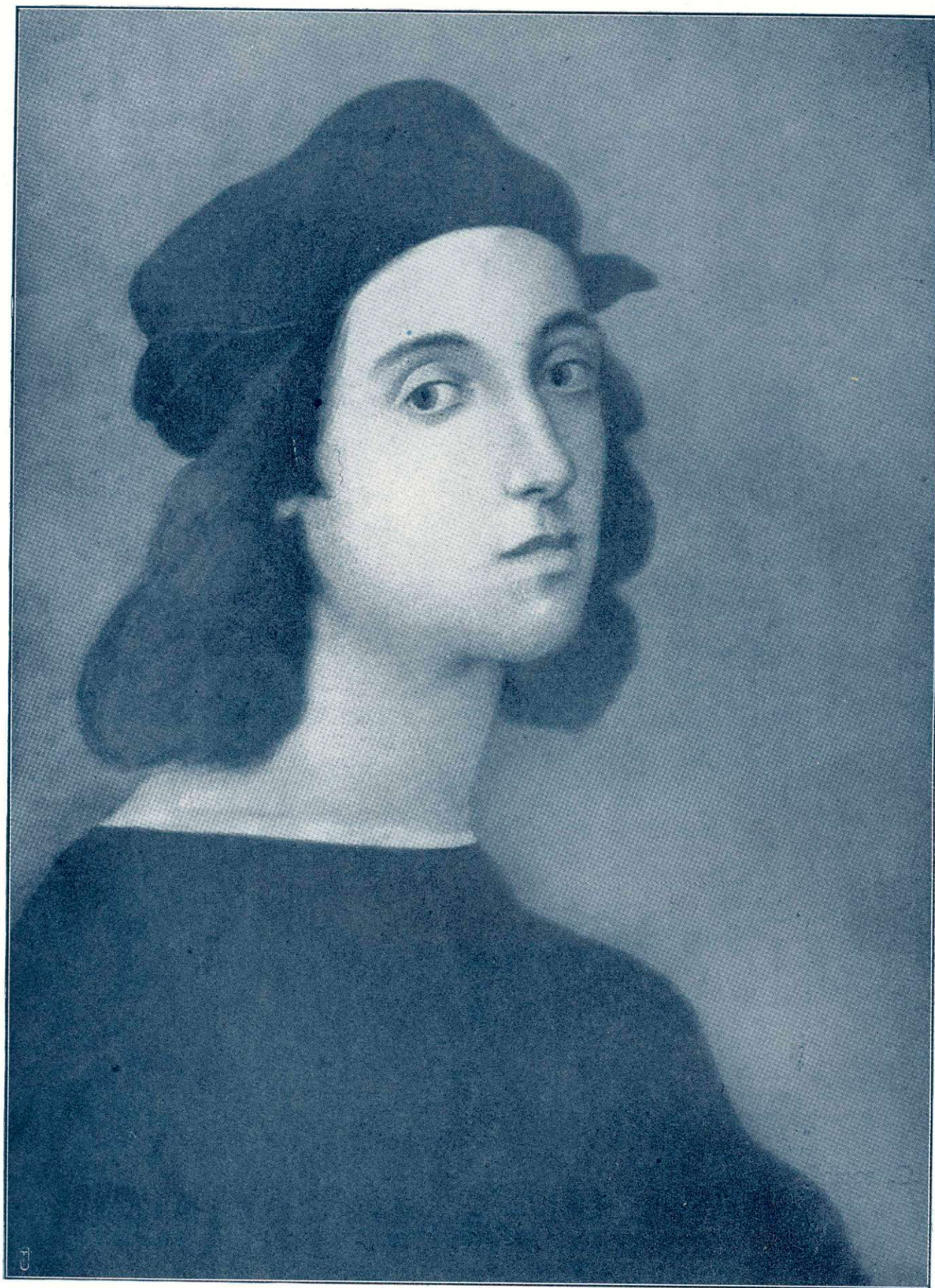
Težko je govoriti o tej umetnostni razstavi kot o celoti. Razen Jakca, ki so konture njegovega ustvarjanja že večalimanj začrtane, je vse ostalo šele v začetkih. Kje ima takozvani ekspresionizem teh mladih svoj izvor in svoje korenine, gotovo tudi še ne more biti jasno; koliko je tukaj lastnega in narodnega in koliko je tuje, prevzetega, se bo še pokazalo.

In vendar smo te razstave lahko veseli. Saj je pokazala, da kipi celo v naši dozdevno mrtvi provinci življenje. Predvsem pa je pokazala novo umetniško generacijo, ki se prav lepo obeta. Kakšna pa bo njena žetev, pokaže bodočnost.

Vojeslav Molè.

Sl. 30. Dr. Fran Detela.

Sl. 31. Rafael Sanzio: Lastni portret.

Dr. Fran Detela.

K sedemdesetletnici. — Jož. Debevec.

Novoletna številka II. letnika Ljubljanskega Zvona (l. 1882.) je prinesla kot uvodno in celoletno povest: *Malo življenje*, spisal dr. Fr. Detela. Prejšnji letnik, I., še za uredništva Josipa Jurčiča, je bil z »Rokovnjači« sijajno začel, pa tudi II. letnik je imel srečo, zakaj stari Premec in njegov sin Miha sta s svojim neugnanim humorjem dosti pripomogla, da so Zvonovi čitatelji lažje preboleli bridko dejstvo, da je za zmirom omahnila roka, ki je bila ustvarila Blaža Mozola, Tonča Obloškega, Petra Točo... »Malo življenje« je bilo Detelovo prvo slovstveno delo; namah je ž njim postal znan in priljubljen. Živo pomnim, kako smo dijaki vpraševali, kdo je ta dr. Detela, kje živi, odkod je, je li še mlad. Zvedeli smo toliko, da je gimnazijski profesor v Dunajskem Novem mestu in da so njegov rojstni kraj Moravče in da se torej tam, v tisti dolini in po tistih hribih vrši povest. Več nismo zvedeli. Danes vem, da je bil naš pisatelj rojen dne 3. decembra 1850 v najugledniši hiši Moravč in da je bila njegova mati sestra našega tedanjega profesorja za naravoslovje Valentina Konška, ki nam je dijakom vedel toliko šaljivega in zanimivega pripovedovati iz svojega življenja. Najbrž je torej tudi profesorjev stričnik po materi podedoval »die Frohnatur und Lust zu fabulieren«. Rod Konškov je doma na Trojanah, tam gori vrh Črnega grabna, na meji Kranjske in Štajerske. Gotovo je kot deček večkrat z materjo obiskal ta zgodovinski kraj; s Trojan se mu je odpiral pogled doli po veliki cesti proti Vranskemu, Žalcu, Celju. Morda se je že takrat v mladem srcu vnela tolikšna ljubezen za slavno zgodovino celjskih grofov. Kakó je preživel svojo prvo mladost, si lahko naslikamo, če čitamo

»Malo življenje«. Deček, obdarjen z bujno domišljijo in pa izrednim spominom — najzvestejšima spremljevalcema dobrega pripovednika — je imel odprto oko za lepoto rojstnega kraja, za njegove gozdove in vrhove, imel pa tudi odprto uho za vse, kar so stari ljudje pripovedovali, pa tudi, kar v vsakdanjem življenju kmetskega človeka tare in žuli; vse to — zlasti način pripovedovanja — se mu je neizbrisno vtisnilo v spomin. Gotovo je že takrat opazoval solnčnovedre značaje, kakor oba Premca, cerkvenika Ožbeta ali starega Šimna doli v mlinu z njegovimi črnimi bukvami. Bržčas se je popel večkrat tudi na Limbarsko goro, odkoder je užival prekrasni razgled na bližnjo okolico, Peče («Strma peč» v »Malem življenju«?), na pobočje proti Vačam itd. Že v domači ljudski šoli je morebiti imel sošolce Tončka, Blaža, Lenčko... ki jih pozneje srečamo v »Novem življenju«.

Gimnazijo je dovršil v Ljubljani, v juliju leta 1871. Bil je večkrat prvi odličnjak, sicer drugi ali tretji. Če je izrek, da človek zna, kar zna do 20. leta, resničen, potem moramo reči, da je gimnazijec Detela srednješolska leta izborno izrabil. Nekaj let je bil gojenec Alojzijevišča. Na gimnaziji je dobil podlago tudi za francoščino, ki je napravil iz nje na vseučilišču izpit. — Na Dunaju je študiral klasično jezikoslovje. Napravil je tudi doktorat iz filozofije; zlasti je v ta namen proučil nemško modroslovje: Leibniza, Kanta in Kantovce. Živahno je pa sodeloval tudi v »Sloveniji«. Tista leta so mu pač dala gradivo za »Trojko« in tipe Radivoja Čuka, Lovra Bojanca, Vladimirja Dragana. — Jeseni leta 1876. je pričel svoje učiteljsko službovanje, in sicer v tujini, v Dunajskem Novem mestu. S svojo

razsežno izobrazbo si je med trdimi Nemci kmalu pridobil ugled. Imel je na zavodu še enega tovariša-rojaka, prof. Fr. Šukljeta. Nemški kolegi so ju zvali: »die beiden Slawenapostel«, dokaz, da nista skrivala svoje narodnosti, a vkljub temu uživala veliko spoštovanje.

V Dunajskem Novem mestu je pričel pisateljvati. Ko je objavil »Malo življenje«, je imel 31 let. je bil torej že v zreli moški dobi. Ali je na to, da se je tako dolgo premagoval, vplival Stritar, s katerim je bil dr. Detela mnogo občeval na Dunaju in ki je bil istotako šele s tridesetim letom stopil v javnost? Škodilo mu to samopremagovanje gotovo ni. Dunajsko Novo mesto ga je spominjalo burnih časov cesarja Friderika III. in borbe za varuštvo kraljeviča Ladislava (l. 1452.). Mladi profesor se je poglobil v spise cesarjevega tajnika Eneja Silvija (poznejšega papeža Pija II.), ki je v klasični latinščini popisal tisto dobo. Sad tega študija je bil zgodovinski roman »Veliki grof« (Ljubljanski Zvon, 1885) in pozneje Pegam in Lambergar (Matica Slovenska, 1891, 2. izdaja 1910, obenem s Hrvatsko Matico).

Jeseni l. 1890. je dr. Detela zapustil tujino in se kot novomeški gimnazijski ravnatelj vrnil v domovino. Ta njegov korak je v dveh ozirih značilen: dasi bi bil lahko še dalje in častno služboval med Nemci v bližini cesarske prestolnice, je zmagala v njem ljubezen do domovine; in enaka je stvar z njegovim slovstvenim delom: dasi bi bil — ob tako dobrem poznavanju francoskih realistov in s svojo duhovitostjo, ki se zrcali v njegovi komediji »Učenjak« — lahko dal svojim leposlovnim spisom velikomestno, evropsko lice in njih pozorišče postavil na parkete in v salone, je tudi v tem oziru zmagala v njem ljubezen do domače grude, do kmetskega življenja, iz katerega je bil izšel; njegova umetnost je ostala domača, pristnoslovenska, vsakemu, tudi najpreprostejšemu čitatelju iz naroda umljiva. In odtod njen vpliv, njena priljubljenost, njen uspeh.

V Novem mestu je kot ravnatelj deloval šestnajst let, do leta 1906., ko je vstopil v pokoj in se preselil v Ljubljano. Učitelji in učenci so ga spoštovali in ljubili kot vzornega voditelja in vzgojitelja. Saj je znano, da mu je neki deželni šolski nadzornik rekel: »Prišel sem k Vaši uri, ne Vas nadzorovat, ampak od Vas se učiti.« Takole nam ga označujejo njegovi bivši učenci: »Ravnatelj Detela je bil strog, resen; zahteval je od nas napeto pazljivost in jo je tudi brezpogojno dosegel; ali — in to je značilno! — sredi napornega dela, prevajanja in tolmačenja nenadoma kak dovtip, duhovita domislica, šaljiva anekdota ... vesel smeh ...

in takoj zopet dalje z napeto pazljivostjo prevajanje in tolmačenje. Bilo je vedno res utile dulci. Nepozabne ure!«

Ali se Vam ne zdi, da je Detela v svojih spisih prav tak, kakršen je bil v šoli, in se na njem v polni meri vidi resničnost znanega izreka: *Le style, c'est l'homme* (t. j. kakršen je človek, tak je njegov slog, ali: v slogu se kaže vsa osebnost)? Pisateljvanje je dr. Deteli resen opravke, ki se je treba zanj pripravljati. To lahko sklepamo iz njegove satire na »pisatelja« Janka Cveteža v »Sošolcih« (Dom in Svet, 1911, str. 170), kjer se ta bahá: »Študirati meni ni treba nič; jaz sedem in pišem. Študiranje je smrt umetnosti.« Smoter leposlovja Detela vidi v prijetni zabavi — in v tem soglašajo menda vsi estetik — a ta zabava ne sme biti nizka naslada, kakor to zahteva drd. Radivoj Čuk v »Trojki« (2. izd. str. 142), ne sme žaliti morale, npravnosti (ibid.), ampak naj človeka dviga, v kolikor se s tem ne moti iluzija, k višjim vzorom. Hudomušno razlaga dr. Detela to svoje načelo v III. poglavju »Pegama in Lambergarja«, kjer pravi, da pisatelj ne sme svojih moralnih nauk vsiljevati, ampak »prekanjeni pripovedovalec prostodušnega bralca zasači: kadar se ta najmanj nadeja in ga najbolj mika zvedeti, kaj se bo naprej zgodilo, tedaj pisatelj kane med tok pripovedovanja par moralnih kapljic, in čitatelj se pouči, dočim meni, da se je samo zabaval.« Te »moralne kapljice« so — bi rekel — prva differentia specifica Detelovega pisateljvanja. Kanil jih je na razna mesta svojih povesti; najkrepkejše in najzdravilniše so razpršene po njegovi »Trojki« o slovstvu, o branju, o veri, o zakonu itd.

Ivan Cankar je nekoč (Obiski, str. 9) izjavil, da ga k pisanju najbolj priganja — je za zbog raznih političnih in literarnih oslarij. Kaj pa dr. Detela? V par spisih (Malo življenje, Veliki grof in morda tudi še Pegam in Lambergar) ne vidim — vsaj jaz ne — drugega nagiba, kot pisateljevo čisto estetično veselje ob oblikovanju teh zanimivih, deloma silnih dogodkov; večina ostalih spisov pa je nastala — ne bom rekel: iz srda, iz jeze — ampak iz neke nevolje nad raznimi napakami našega naroda, iz nevolje, ki ji pa je naš pisatelj dal — kakor Prešeren v Novi pisariji — humoristično, šaljivo obliko dobrohotne satire. Iz nevolje nad kričavim rodoljubarstvom, ki so ga same besede, je nastal tip Radivoja Čuka v »Trojki«, vseučilišnika Konrada (Rodoljubje na deželi), ki malone gmotno upropasti ubogo pošto odpraviteljico, tip župana Lomasta in sosedov Rjavkarja ter Škorca v »Spominski plošči«, ki se hočejo z narodovim

navdušenjem praktično okoristiti; satira na nápak razumevan »denarni promet« je »Novo življenje«, na nesrečno težnjo, s tujskim prometom naglo in zlahka zabogateti, »Tujski promet«, na strankarske strasti ob volitvah poglavje iz »Sošolcev«, na napačno žensko vzgojo značaj Irme v »Trojki«, Berte v »Delo in denar«, Rotije v »Sošolcih«, na prenapeto pobožnost in versko strogost tip Mane (Svetloba in senca), ki uniči srečo Bričeve Anke, na brezmiselno uporabo novih učnih metod (Novo življenje [formalne stopnje!], Nova metoda), na »faliranega« pisatelja, ki je svojim in sebi in družbi v nadlego (Sošolci), na strankarstvo v literarni kritiki (Trpljenje značajnega moža), na materialistično vedo (Učenjak), na nespametno pojmovanje o naraščanju (Dobrodelnost), o štreberstvu (Sošolci: pl. »Narobenau«), o bizantinizmu med uradništvom (Oficiala Ponižna zločin), na »svobodno ljubezen« (Delo in denar). Te in še druge napake šiba dr. Detela po načinu starega Horacija, čigar geslo je bilo: *ridendo dicere verum* (z nasmehom na ustih povedati neprijetno resnico). In tako bi jaz dr. Detelo imenoval Horacija med našimi realisti.

Iz srda nad kmetskimi pijavkami, a brez satirične oblike, so nastali tipi štacunarja Stržena (Prihajač), gospoda Lisca, graščaka Majerja (Trojka). V dobi naših najhujših političnih bojev (1890—1910) se je pogosto rabila puhlica: Taki so! Če je posamezen član kakega stanu kaj zagrešil, se je takoj zavpilo: Taki so vsi! In iz tistega čuvstva nevolje nad takim posploševanjem se je porodila — bi jaz mislil — črtica iz protestantske dobe: Takšni so! Sočutje z delavstvom, zlasti ob času zimske stavke, je dr. Deteli narekovalo povest: Delo in denar.

Gori sem omenil, da je dr. Detela modroslovno temeljito izobražen. Zdi se mi, da se to čuti tudi v spisih, zlasti v zadnjih večjih povestih v Dom in Svetu (Delo in denar, Sošolci): menim, da pri nobenem drugem naših realistov junaki povesti tako ne razglablajo in ne iščejo razlogov pro in contra za svoje delovanje ter to skušajo logično podpreti, kakor pri Deteli. V tem vidim tretjo posebnost njegovega dela.

Naj izdam še dve, tri skrivnosti izza kulis: da je bil dr. Detelov rokopis vselej prava slaščica za urednika, ker je bil pisan kaligrafično in ni bilo treba nikdar popraviti niti pičice in ga je oddal vselej natančno ob dogovorjenem roku; da je v zasebnem občevanju ravno takšen optimist kakor v svojih spisih, ker živo veruje v resničnost starega reka, da namreč človeška budalost in božja previdnost skupaj vladata svet; da je še

vedno teh misli, da narod ne potrebuje toliko talentov, kolikor značaje v; da je še vedno v njegovi družbi šala in smeh, kakor nekda v šoli; da ima še vedno tako čudovit spomin kakor v cvetu let; da je v kulturnih društvih (Matica Slovenska, Leonova družba, Društvo leposlovcev) še vedno odličen sodelavec; da v pogovoru še vedno rad tvori duhovite *paradoxe*, ki so tako značilni za njegov slog; in da zato ni čuda, če si vsak izobraženec, ki pride v njegovo družbo, misli na tistem s Faustovim famulom:

Z Vami sprehod, res, gospod doktor,
je častna, je koristna reč.

Samo ene skrivnosti ne morem pojasniti: kako je mogel slavljenec kot profesor in ravnatelj leposlovno toliko ustvarjati, ko drugi srednješolski učitelji komaj razne naloge popravljamo in se o počitnicah komaj nekoliko oddahnemo? To tajno bi nam moral pisatelj sam razodeti.

Kadar bo Družba sv. Mohorja vse spise dr. Detele izdala, kakor je, menim, dogovorjeno, jih bo lepa vrsta knjig, majhna skladalnica. Njega ne zadeva očitek Iv. Cankarja, da je v Dolini Šentflorijanski mnogo pisateljev, ki mirno živé v pokoju; ne zadeva ga puščica Jar. Vrchlickega, ki je rekel, da nikogar tako ne mrzi, kakor pisatelja, ki izda v življenju samo eno knjigo. Da bomo imeli vsaj približen pregled njegovega neumornega delovanja, naj h koncu sledijo spisi, urejeni po skupinah.

Zgodovinske povesti:

Veliki grof. Ljubljanski Zvon 1885.

Pegam in Lambergar. Matica Slovenska 1888.
Ista skupno z Matico Hrvatsko leta 1910.

Hudi časi. (Povest iz francoske okupacije v l. 1809., godi se v Novem mestu.) Dom in Svet 1894.

Takšni so! (Iz leta 1575.) Dom in Svet 1900.

Dobrodušni ljudje. Veseloigra v 3 dejanjih. (Se godi v Novem mestu l. 1813. ob odhodu Francozov.) Dom in Svet 1908.

Povesti iz kmetskega življenja:

Malo življenje. Ljubljanski Zvon 1882. Ljudska knjižnica 1908.

Prihajač. Matica Slovenska 1888. Ljudska knjižnica 1908.

Gospod Lisec. Matica Slovenska 1894.

Novo življenje. Družba sv. Mohorja (Večernice) 1908.

Tujski promet. Matica Slovenska 1912.

Svetloba in senca. Družba sv. Mohorja 1916.

Povesti iz krogov razumništva:

Kislo grozdje. Humoreska. Ljublj. Zvon 1883.

Trojka. Mat. Slovenska 1897. Družba sv. Mohorja 1915. (Ilustrirana.)

Učenjak. Veseloigra v 3 dejanjih. Matica Slovenska 1902.

Rodoljubje na deželi. Dom in Svet 1908. (Celoletna povest.)

Žrtva razmer. Dom in Svet 1912. (Str. 361 do 372.)

Dobrodelnost. Veseloigra v 3 dejanjih. Dom in Svet 1919.

Trpljenje značajnega moža. Dom in Svet 1916. (V 1. številki.)

Oficiala Ponižna zločin. Družba sv. Mohorja (Koledar) 1920.

Povesti, ki v njih nastopa mešana družba:

Sošolci. Dom in Svet 1911. (Celoletna povest.)

Spominska plošča. Dom in Svet 1914. (Št. 1-4.)

Nova metoda. Dom in Svet 1917. (V 1. številki.)

Povest iz tovarniškega življenja:

Delo in denar. Dom in Svet 1910. (Celoletna povest.)

Ob sedemdesetletnici kličemo mnogobrojni čestilci, od blizu in daleč, in kliče Dom in Svet: Bog živi še mnogo, mnogo let našega odličnega sotrudnika, pisatelja-vzgojevatelja!

Sveta ura.

Odkod to dihanje, odkod vršenje
v izprašujoče moje začudenje?
Odkodi svilnati večerni zrak,
ustavljajoč bežeči moj korak?

Mirnó vrstijo pred menoj se loke
kot zatopljene v sanje pregloboke,
da bi srebrn jih žarek prebudil
in se na grudih njih krasot napil.

In kot v objem prižet za hip obstanem
in v molk zadivljen z mesta se ne ganem; —
zvedavo v pokoj tonejo oči:
Kdo si, ki mimo greš, kdo si, kdo si? ...

Stano Kosovel.

Razno.

† **Branko Jeglič.** — 5. septembra 1920 je umrl v Ljubljani mlad nadebuden dijak, sin višjega državnega pravdnika Andraža Jegliča. Rodil se je 17. febr. 1903 v Gorici in je par mesecev pred smrtjo maturiral na realki v Ljubljani. Postavljam mu ta skromen spomenik ne mogoče ker je kaj velepomembnega ustvaril, pač pa ker je bil mladenič poln idealov in navdušenja za delo in za vse dobro. Svojo pisateljsko kariero je komaj boječe nastopil in je bilo še popolnoma nejasno, v kateri smeri se bo razvil. Prva njegova tiskana stvar je izšla v »Jugoslaviji« l. 1918 pod naslovom »Tragična povest srbskega dijaka«. Kot mlad gimnazijec je izdajal (in večinoma sam pisal) v Trstu literarno vadnico pod naslovom »Iskrice«, zadnje leto v realki pa v Ljubljani »Kres«. Bil je vodja literarnega krožka in nedvomno med svojimi tovariši najbolj razvit. Prvi njegov spis s pravim imenom je bil objavljen v »Slovincu« l. 1919 »ob prvi obletnici Cankarjeve smrti«. V Dom in Svetu l. 1920, št. 5./6., je izšla njegova pesem »Človek«. Sicer je pridno prevajal iz francoščine; nekatere reči so bile tudi natisnjene v »Slovincu« in je imel posebno tozadevno polno načrtov. Zanimala ga je poleg literature posebno muzika in zadnji čas pred smrtjo mi je večkrat pravil, kako se mu zdi, da je tu njegovo pravo polje, in da je našel iz svojega razmerja do nje celo vrsto pesniških motivov in slik, ki jih je skušal obdelati v verzih. Naj mu v spomin navedem vsaj odlomek enega teh poskusov pod naslovom »Klavir«:

»A nisem bil sam pri igranju.
Igralo je kot da tipke so zrastle
do vsakega bitja v stvarstvu.
Prišli ljudje so s svojimi trdimi zvoki,
za njimi svetovi plujoči v temi
kot ribe veseljstva, mi ž njimi — atomi.
In vranci poslanci večno živečih
igrali, igrali so kot da še vedno
deležni telesnega bili bi stvarstva...
In jaz naj bi bil, ki bi brzdal
srdite igralce teh simfonij? —
Vse je igralo,
in tipke so bile kot hitri valovi
ki vzdiga jih burja te pesmi mogočne.
Klavir je dosledno igral
sonate v mogočnih akordih,
nocturne, ballate,
in do neba so vstajale
slike svetovja izza akordov,
in jaz sem jih videl
in barval po svoje v pisanih barvah,
jaz, ki sem strune ubiral.
In strune nevidne
zlile se bodo z menoj v prostranstvo kot morje,
v dežele svobode akordov —
in kdo se polastil bo mojih sonat?«

Frst.

Belokranjski pregovori in reči.

Drugi plot vidiš, kako je zapleten, a svojega ne vidiš (drugih slabosti in napake vidiš, svojih nečeš).

Glada ni viditi.

Izmerjeno je hitro pojedeno (kar človek kupuje za hrano, n. pr. zrnje, ki se meri, ne zaleže veliko).

Kada je štrana enkrat zmešana, se več ne zravna.

Kada je o mladem mesecu sv. Jurij, onda ni krme.

Kako da Bog pravo, tako da Bog zdravo (kakor je Bog dal zapovedi, tako da zdravje njim, ki jih izpolnjujejo, ali pa bolezen njim, ki jih prelamljajo.)

Kako pravo, tako zdravo (kakor delaš prav, tako si tudi zdrav).

Ki grdo gleda, još grje misli.

Mama je mama, makar je vale iz plota.

Mlinarju uha (ušesa) meljejo (povedo, kako se melje).

Mati je mati, makar je iz plota spletena.

Mučeca (tiha) voda obrove podjeda.

Ni tata brez domačega (tata išči med domačimi, katerim so vse razmere znane).

Niso nič složni, kaj ni kozji rogi v torbi.

Pes ne bo kuje (kuzle) ugrizel.

S prazno roko je težko gospodariti.

Samo valj (valjar, s katerim se valja po njivi) je debel od dela (delo človeka ne debeli).

Slaba je halja (suknja), ki je samo za eno leto.

Teško je tuje oče krpiti.

Vsaki ima prožene prste za vzeti, a sfrknjene za dati (vsakdo raje jemlje, kakor daje).

Vsaki sebi krumpir lupi (vsaki záse).

V Adlešičih zapisal I. Š.

Jurij Japelj. V knjigi »Sveto pismo stariga testamenta. Modrostne bukve« (prestavil Jožef Škrinar), Ljubljana 1798, ki je last g. Joško Stelèta v Kamniku, je zapisano z Japljevo roko to-le:

»Hic licet in proprio fructus non creverit horto,

causa tamen coepti prima laboris ego.

Jure igitur nostro succensum lumine lumen

porriĝo, ceu, fidei pignora Sancta meae.

Georgius Japel,

Can. et dom. presbyt. Director.«

Frst.

Popravki: V šte. 7./8., str. 152: Peter Sič, 5. kit., 3 verz.: j a r e k, ne ž a r e k. — Str. 194, 2. kol., 9. vr.: P e r d a n z! mesto P e r d a u z! — Str. 195, 1. kolona, 4. vrsta: b r e a s t mesto b r e a t.

Urednik.

Prejeli smo v oceno:

1. **Misao.** Mesečni časopis za jugoslavensku kulturu. Urednici Momčilo T. Selesković i dr. Dragutin P. Subotić. Naslov: The University Press, Oxford. Za Jugoslaviju: S. Cvijanović, knjižar, Beograd. Br. 6, g. I. Str. 164—174: Hilda L. Lorimer: Slovenci.
2. **Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti** za g. 1919. Sv. 34. C. K 5—. Zagreb 1920. Knjižara L. Hartman (St. Kugli).
3. **Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.** Knj. 220. Razr. histor.-filol. i jurid.-filozof. 96. C. K 6—. Zagreb 1919. Knjižara L. Hartman (St. Kugli). Sadržaj: Vladoje Dukati Lovrenčević »Petrica Kerempuh«. — Ante Liepopili: Slavenko bogoslužje u Dubrovniku. — Dr. Stj. Zimmermann: Ontološko-noetički problem u evoluciji filozofije. — T. Matić: Relkovićev prijevod Pilpajevih basna. — Dr. Marijan Stojković: Bartuo Kašić D. I. Pažanin.
4. **Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena.** Na svijet izdaje Jugosl. akademija znanosti i umjetnosti. Knj. XXIV. Urednik dr. D. Boranić. Zagreb 1919. Knjižara L. Hartman (St. Kugli). — Sadržaj: Vitković Dimitrije: Utjecaj hrišćanske ikonografije na neke narodne pjesme (s 10 slika). — Medić Mojo: Nemri. — Lukić Luka: Varoš, narodni život i običaji. — Škarić Miloš Đ.: Dvanaest sela u Fruškoj gori. (Bešenovo. Grgurevci. Jazak. Ležimir. Mala Remeta. Mandelo. Pavlovci. Rivica. Stejanovci. Šuljam. Veliki Radinci. Vrhovac.) — Lopčić St. L.: Bileške iz običajnog prava u staroj Crnoj Gori. — Strohal Rudolf: Iz starine. (Roč. Bribir. Vrhovac.) — Rubić Stojan: Narodne pjesme. Manji prinosi: Sajnović Ivo: Kuga. (Kola u Bosni.) — Milčetić Ivan: Krštenje mošta. — Slamnik Antun: Smrt mladoga Antuna. — Krmpotić Ivan: Nemri.
5. **A complete pronouncing Dictionary of the english and slovene languages** by F. J. Kern. (Popoln angl.-slovenski besednjak z angl. izgovorjavo). Tisk Ameriške Domovine. Cleveland, Ohio. 1919. Str. 273 + VII. S pojasnili posebnih znamenj in seznamom nepravilnih angl. glagolov.
6. **Grafička umetnost**, uređuje Milenko D. Gjurić, letn. 1920, zv. I. in II. Zagreb.
7. M. D. Gjurić: **Izvorni bakropis**, Zagreb 1920.
8. M. D. Gjurić: **Grafika**; prigodom izložbe česke »Kytice« i Jugoslavenskog almanaha »Grafička umetnost«. Februar 1920, Zagreb.
9. **Glavni statistički podaci o državi Srba, Hrvata i Slovenaca.** Prema stanju od 1910, odnosno 1914. god. Sastavio dr. Jože Rus. 1920. Natisnila Učiteljska tiskarna v Ljubljani.
10. Coloma-Poljanec: **Kraljica mučenica.** Zgodov. roman. I. del. Ljubljana 1919. Založila Jugosl. knjigarna v Ljubljani. Natisnila Jugosl. tiskarna. Cena z drag. doklado broš. 30 K, vez. 42 K.
11. Fran Levstik: **Poezije.** Uredil C. Golar. V Lj. 1920. Zal. Jugosl. knjigarna. Tisk J. Blasnika nasl. v Ljubljani. II. zvezek. Cena z drag. dokl. K 12—, vez. K 24—. III. zvezek. Cena z drag. dokl. K 12—, vez. K 24—.
12. **Zemljepisna karta kraljevine SHS** (politični pregled in železnice). Izv. V. Novak, izd. »Društvo slov. prof. v Lj.« Zal. Jugosl. knjigarna v Lj. Merilo 1 : 2,500.000. — Cena z drag. dokl. 6·40 K.
13. Josip Jager: **Naša Pavka.** Slike iz života jednoga djeteta bez majke. Pjesme Jelke Jager. Tisak Medjimurske Tiskare 1920. C. 10 K. Prva v osvobojenem Medjimurju hrvaško tiskana knjiga.
14. **Odsek za varstvo prirode in prirodnih spomenikov.** Spomenica, ki jo je predložil odsek dne 20. januarja 1920 pokr. vladi za Slovenijo v Ljubljani.
15. Petar Grgec: **Kršćanstvo, liberalizam i komunizam.** Socijalna knjižnica. Zv. 1. Izdaje H. K. Narodni Savez u Zagrebu. 1920. Nadbisk. tisk. 40 str. Cena 2 K.
16. **Zemljepisna karta: Slovenske dežele in Istra.** Izv. V. Novak; izdalo »Društvo slov. profesorjev v Ljubljani«. Založila Jugosl. knjigarna. Cena z drag. doklado 8·40 K.
17. Vinko Žganec: **Hrvatske pučke popijevke iz Međumurja.** II. zv. Zagreb 1920. Hrv. tiskara D. D. U. Dobi se pri Vinku Žganec, Dekanovec, p. Poturen, Međimurje; cena 30 K, s poštnino 31·80 K.
18. **Šport.** Za vojaške potrebe priredil Anton Lokar. — Ljubljana 1920. Zal. komanda Dravske diviz. oblasti. Tiskala Jugosl. tiskarna. — Vsebina: Uvod. — Igre. — Nogomet. — Lahka atletika in metanje ročnih granat. — Plavanje. — Konjski šport. — Splošna navodila za športne prireditve.
19. Kosta Strajnić: **Josip Plečnik.** Sa 82 reprodukcije. Zagreb. Čelap i Popovac, 1920. Cena 50 din. (200 K).
20. Dr. Jos. Mencej: **Kratka srbska gramatika in čitanka.** V Ljubljani 1920. Nat. in zal. Učiteljska tisk. Cena z drag. doklado 10·80 K.
21. Vladimir Levstik: **Zapiski Tine Gramontove.** Izd. in zal. »Omladina«, Lj. 1919. 266 str. Cena 7 K.
22. Dr. Joža Glonar: **Naš jezik.** Založila »Omladina«, Ljubljana 1919. 68 str. Cena 3 K.
23. G. Petronij Arbitier: **Pojedina pri Trimalhijonu.** Poslovenil dr. Joža Glonar, založila »Omladina«, Ljubljana 1919. 88 str. Cena 9 K.
24. **Aškerčeva čitanka.** Izbrane pesmi A. Aškerca. Uredil in uvod napisal dr. Ivan Prijatelj. II. pomnož. izdaja. Zal. »Omladina«, Lj. 1920. Str. 188. Cena 14 K.
25. G. K. Chesterton: **Četrtek.** Fantastičen roman. Poslovenil O. Župančič. Izd. in zal. »Omladina«. Ljubljana 1917. 196 str. Cena 7 K.
26. **Gledališki list;** izd. uprava narod. gledališča v Ljubljani. Ureja Oton Župančič. Izhaja vsako soboto, prinaša poročila o repertoarju Nar. gledališča v Ljubljani, vesti o gledališki umetnosti pri nas in drugod, kratke članke o važnejših dramskih in opernih delih in njih avtorjih. Cena pos. štev. 2 K.
27. **Maska.** Gledališka revija. Izhaja 1. in 15. vsakega meseca počenši z oktobrom. Na leto 20 števil. Obseg pos. štev.: 1 pola. Tiska Učiteljska tiskarna; klišeji iz Jugosl. tiskarne. Naslovni list izdelal Fr. Kralj. Uredništvo: Ljubljana, Dramsko gledališče (Rado Pregarc). Cena: letno 140 K, polletno 75 K, četrtletno 40 K. Posamezna številka v upravi 8 K, po knjigarnah 9 K.